

**T.C.
TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI**

II. TARIM ŐURASI

**ŐRETİM VE PAZARLAMA POLİTİKALARI
KOMİSYON RAPORU**

KASIM-2004

UZMAN LİSTESİ VE GÖREV DAĞILIMI

Prof. Dr. Rahmi TÜRK
Doç. Dr. Mevhibe ALBAYRAK
Dr. A.Ahmet YÜCER

Komisyon Başkanı
Komisyon Başkan Yardımcısı
Raportör

Alt Komisyon Başkanları

Dr. Vehbi ESER
Tahsin UĞURLU
Cemil ÖZTÜRK
Prof. Dr. Rahmi TÜRK

Doç.Dr. Mevhibe ALBAYRAK

Dr.A.Ahmet YÜCER

Bitkisel Üretimde Değişme ve Gelişmeler
Hayvansal Üretimde Değişme ve Gelişmeler
Su Ürünleri Üretiminde Değişme ve Gelişmeler
Pazarlama Hizmetlerine Yönelik Düzenlemeler ve
Yerel Ürünlerde Markalaşma
Pazarlama Sistemleri (Organizasyonları) Ve Stok
Yönetimi
İhracatın Desteklenmesi, Uluslararası Pazar
Politikaları ve Stratejileri, Pazarlama ve Dış
Ticarette Karşılaşılan Sorunlar ve Çözümleri

Katkıda Bulunanlar

Orhan YÜKSEL
Mehmet TAŞÇI
Murat GÜNAY
Cafer EROĞLU
F.Figen ÖZDEMİR
Turgay TÜRKİYILMAZ
Kamil BAYRAM
Ömer ÇELİK
Ceylan YAĞLIKARA
Hulusi TANMAN
Sinem ACAR
Ayfer BİNİCİ
Banu ER
Aziz ORAL
Yüksel TAVŞAN
Tuncay Sönmez
Özlem YENİ
Mustafa SEVER
Ramazan KISA
Nurhan Verda ECİM
E.Çiğdem CİVANER
Ersegün SARI
Doç.Dr.Levent Aydın
Kemal KAÇMAZ
M.Kemal AKMAN
Yüce CANOLER
Ali YILDIRIM
İsmail BÜYÜKSARI
Kadir ERÇELİK
Yunus ŞEKER
Behçet HOMURLU
Nazif ARSLAN

Tarım Kredi Kooperatifleri Genel Müdürlüğü
TKB Teşkilatlanma ve Destekleme Gen.Müd.
TKB Teşkilatlanma ve Destekleme Gen.Müd.
TKB Teşkilatlanma ve Destekleme Gen.Müd.
BK Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu
TKB Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü
Toprak Mahsulleri Ofisi Genel müdürlüğü
Gaziantep Ticaret Borsası
Polatlı Ticaret Borsası
Ege Çiftçiler Birliği
İzmir Ticaret Borsası
Orta Anadolu İhracatçıları Birliği
TARİŞ
Türkiye Sebze ve Meyve Komisyoncuları Fed.
Türkiye Sebze ve Meyve Komisyoncuları Fed.
Sanayi ve Ticaret Bakanlığı
Hazine Müsteşarlığı
Dış Ticaret Müsteşarlığı
Dış Ticaret Müsteşarlığı AB Genel Müdürlüğü
Dış Ticaret Müsteşarlığı
İGEME
Uludağ Üni. Ziraat Fak.Bahçe Bitkileri Böl.
Uludağ Üni. Veteriner Fakültesi
Akdeniz İhracatçı Birlikleri
BESD-BİR
BESD-BİR
Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TZOB
TKB Tarımsal Üretim ve Geliştirme Gen. Müd.
Çevre ve Orman Bakanlığı
Adana Çiftçiler Birliği
Türk Veteriner Hekimler Birliği Merkez Konseyi

İÇİNDEKİLER

UZMAN LİSTESİ VE GÖREV DAĞILIMI	2
ÇİZELGELER	4
6. ÜRETİM VE PAZARLAMA POLİTİKALARI	5
6.1. Üretim Politikaları	5
6.1.1. Bitkisel üretimde değişme ve gelişmeler	5
6.1.2. Hayvansal üretimde değişme ve gelişmeler	20
6.1.3. Su ürünleri üretimde değişme ve gelişmeler	24
6.2. Pazarlama Politikaları	27
6.2.1. Pazarlama hizmetlerine yönelik düzenlemeler	27
6.2.1.1. Hasat-derim	28
6.2.1.2. Dereceleme, standardizasyon ve kalite kontrolü	29
6.2.1.3. Ambalajlama ve etiketleme	30
6.2.1.4. Taşıma ve gümrükleme	31
6.2.1.5. Riskin göze alınması (kredi ve sigorta)	32
6.2.1.6. Depolama	32
6.2.1.7. Talep yaratma	33
6.2.2. Pazarlama sistemleri (organizasyonları) ve stok yönetimi	34
6.2.2.1. Tarımsal Amaçlı Kooperatifler	35
6.2.2.2. Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri	37
6.2.2.3. Üretici Birlikleri	38
6.2.2.4. İhracatçı Birlikleri	39
6.2.2.5. Töptancı Haller	42
6.2.2.6. Ticaret Borsaları	46
6.2.2.7. Ürün İhtisas Borsaları	49
6.2.2.8. Lisanslı Depoculuk	50
6.2.2.9. Sözleşmeli Üretim	52
6.2.2.10. Müdahale Alımları	54
6.2.2.11. e-Ticaret	56
6.2.3. İhracatın desteklenmesi, uluslar arası pazar politikaları ve stratejileri, pazarlama ve dış ticarete karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri	58
6.2.3.1. Tarım ürünlerine ihracat destekleri	58
6.2.3.2. Dahilde işleme rejimi	61
6.2.3.3. Sınır ticareti	62
6.2.3.4. Gümrük Birliği	63
6.2.3.5. Serbest Ticaret Anlaşmaları	65
6.2.3.6. Dünya Ticaret Örgütü	65
6.2.3.7. Tarım ürünleri dış ticareti	67
KAYNAKLAR	73

ÇİZELGELER

Çizelge 6.1. Türkiye Tahıl Üretimi (Ton).....	5
Çizelge 6.2. Baklagiller ve Yağlı Tohumlar Üretimi (Ton)	6
Çizelge 6.3. Seçilmiş Bazı Ürünlerin Üretimi (Ton).....	7
Çizelge 6.4. Yem bitkileri üretimi (ton)	8
Çizelge 6.5. Türkiye Yaş Meyve ve Sebze Üretimi (1000 Ton)	9
Çizelge 6.6. Hayvansal üretimde değişme ve gelişmeler	20
Çizelge 6.7. Türkiye Su Ürünleri Kaynakları	25
Çizelge 6.8. Yıllar İtibariyle Su Ürünleri Üretimi (Ton)	25
Çizelge 6.9. En Fazla İhraç Edilen Tarım Ürünleri (Dolar).....	68
Çizelge 6.10. En Fazla İthal Edilen Tarım Ürünleri (Dolar).....	70

6. ÜRETİM VE PAZARLAMA POLİTİKALARI

6.1. Üretim Politikaları

6.1.1. Bitkisel üretimde değişme ve gelişmeler

Mevcut Durum

Tahıllar, 10 milyon ha'dan fazla ekim alanı ile bitkisel üretim içindeki en yüksek ekim ve üretim payına sahiptir. Ekmeklik buğday yaklaşık 17 milyon ton, arpa 7 milyon ton, makarnalık buğday 3 milyon ton, çavdar ve yulaf 200'er bin ton ve tritikale 10 bin ton civarında üretilmektedir. Buğday geleneksel besin kaynağımız olarak buğdaylar ülkemiz açısından stratejik öneme sahiptir.

Çizelge 6.1. Türkiye Tahıl Üretimi (Ton)

Yıllar	Buğday	Arpa	Çavdar	Yulaf	Mısır	Çeltik
1994	17.500.000	7.000.000	195.000	230.000	1.850.000	120.000
1995	18.000.000	7.500.000	240.000	250.000	1.900.000	150.000
1996	18.500.000	8.000.000	245.000	275.000	2.000.000	168.000
1997	18.950.000	8.200.000	235.000	280.000	2.080.000	165.000
1998	21.000.000	9.000.000	232.000	310.000	2.300.000	189.000
1999	18.000.000	7.700.000	233.000	290.000	2.297.000	204.000
2000	21.000.000	8.000.000	260.000	314.000	2.300.000	210.000
2001	19.000.000	7.500.000	220.000	265.000	2.200.000	216.000
2002	19.500.000	8.300.000	255.000	290.000	2.100.000	216.000
2003	19.000.000	8.100.000	240.000	270.000	2.800.000	223.000

Çizelge 6.1'den görüleceği üzere, son 10 yılda buğday ve arpa üretiminde, iklim şartlarına bağlı artış ve azalışlar dikkate alınmazsa, çok büyük değişiklikler olmazken, çeltik üretiminde 1994 yılına göre % 45, mısır üretiminde % 34 oranında artışlar sağlanmış olmasına rağmen mısır'da 1.800.000 ton'a ulaşan bir ithalat söz konusudur.

Buğday da 2003 yılı itibariyle 1.845.000 tonluk bir ithalat vardır. Bunun temel nedeni Dahilde İşleme Rejimine dayalı olarak un, makarna, ve bulgur sanayinin talebinin karşılanmasıdır. Arpada ise küçük miktarlarda ihracatlar söz konusu olmaktadır. Tahıllar içerisinde en az sorunun arpada olduğunu söylemek mümkündür. Çavdar ve yulaf üretimi ise kısıtlı miktarlarda yapılmaktadır. Gelecek yıllarda da bu iki üründe bir üretim artışı beklenmemektedir.

İdeal bir çeltik yetiştirme ekolojisine sahip olmayan ülkemizde çeltik üretimi marjinal alanlarda sürdürülmektedir. Ekiliş alanı ve üretim yönünden Marmara Bölgesi birinci sırada yer almaktadır. Çeltikte çeşit ve yetiştirme tekniği araştırmaları bakımından bir eksiklik mevcut değildir. Çeltikte de net ithalatçı konumumuz devam etmekte olup 2003 yılı itibariyle toplam ithalat miktarı 247.724 ton' dur.

Ülkemizde üretilen bakliyat içerisinde nohut ve mercimek en önemli yeri tutmaktadır (Çizelge 6.2). 2003 yılı itibariyle ülkemiz toplam bakliyat üretimi 1.395.000 ton olup bunun içerisinde nohutun payı % 43, mercimeğin payı % 39 ve fasulyenin payı %18'dir. Nohut ve mercimek üretimimizde meydana gelen

düşüşlerde, destekleme alımlarından vazgeçilmesi ile üreticilerin karşılaştığı pazarlama problemleri, ve fiyat belirsizliği, en önemli faktörlerdir. Özellikle 1980 yılından itibaren üretimde görülen büyük artışlar neticesinde bakliyat ihracatımız önemli ölçüde artış göstermiş, 1990 yılında ülkemiz dünyanın en büyük bakliyat ihracatçısı olmuştur. Daha sonraki yıllarda dalgalanma gösteren bakliyat ihracatımız, 1996 yılından itibaren genel bir azalış trendine girmiş ve 2001 yılından itibaren tekrar bir artış eğilimi göstermeye başlamıştır. 2003 yılı bakliyat ihracatımızın % 48,2'sini kırmızı mercimek; % 42,4'ünü nohut; % 9,4'ünü kuru fasulye oluşturmuştur. Bu rakamlarla ülkemiz Kanada ve Avustralya'dan sonra dünyanın 3. büyük ihracatçısı konumundadır.

Çizelge 6.2. Baklagiller ve Yağlı Tohumlar Üretimi (Ton)

Yıllar	Nohut	Mercimek	Fasulye	Ayçiçeği	Soya	Zeytin
1994	650.000	610.000	180.000	740.000	70.000	1.400.000
1995	730.000	665.000	225.000	900.000	75.000	515.000
1996	732.000	645.000	230.000	780.000	50.000	1.800.000
1997	720.000	515.000	235.000	900.000	40.000	510.000
1998	625.000	540.000	236.000	860.000	60.000	1.650.000
1999	560.000	380.000	237.000	950.000	66.000	600.000
2000	548.000	353.000	230.000	800.000	44.500	1.800.000
2001	535.000	520.000	225.000	650.000	50.000	600.000
2002	650.000	565.000	250.000	850.000	75.000	1.800.000
2003	600.000	545.000	250.000	800.000	85.000	850.000

Yağlı tohumlarda uzun yıllar üretim miktarları incelendiğinde, zeytin üretiminde artış, ayçiçeği üretiminde herhangi bir değişim olmazken soya üretiminde de azalış olduğu görülmektedir. Yağlı tohumlu bitkilerin ekiliş alanlarında son yıllarda görülen iniş ve çıkışlara bağlı olarak üretimde de dalgalanmalar meydana gelmektedir. Diğer taraftan, ülkemizde gerek hızlı nüfus artışı ve gerekse kişi başına artan tüketim sonucu bitkisel yağ tüketimimiz de sürekli bir artış göstermektedir. Bu nedenle son yıllarda gittikçe artan yağ açığımızın kapatılması için yapılan yağ ve yağlı tohumlar ithalatına petrol ürünlerinden sonra en fazla döviz ödenmektedir. Ülkemizde yağ sanayinin toplam tohum işleme kapasitesi 4,5 milyon ton/yıl olup, kapasite kullanım oranı % 50'nin altındadır. Ham yağ işleme kapasitesi 3 milyon ton/yıl olup, kapasite kullanım oranı % 52 civarındadır. Toplam margarin üretim kapasitesi ise 950.000 ton/yıl olup, kapasite kullanım oranı % 52'dir. Yerli üretimin % 100 artırılması durumunda bile yağ sanayinin bu miktarları işleyebilecek kapasitesi mevcuttur.

GAP'ın devreye girmesi ile 100 – 120 bin ha. ilave üretim alanı artışı ile 180 000 ton ek ayçiçeği daha elde edilebilecektir (Çizelge 6.3).

Üretiminde uzun yıllardan beri problemler yaşanan tütün son on yıl içerisinde % 14 azaltılmıştır. Bu üretim seviyesi ile ülke ihtiyacı karşılanırken ihracat da yapılabilmektedir.

Çay üretiminde % 24'lük bir artış olmuştur, çok az miktarlarda ihracat ve ithalat vardır.

Şeker pancarı üretiminde 1995 yılına göre % 32'lik bir artış, ancak en yüksek üretimin yapıldığı 1998 yılına göre ise % 12'lik bir azalma olmuştur.

Çizelge 6.3. Seçilmiş Bazı Ürünlerin Üretimi (Ton)

YILLAR	Tütün	Çay	Ş.Pancarı	Fındık	Pamuk	Patates
1994	186.954	654.000		490.000	628.286	
1995	204.440	523.465	11.170.569	455.000	851.487	4.750.000
1996	225.216	600.000	14.543.277	446.000	784.047	4.950.000
1997	286.414	752.000	18.400.734	410.000	831.672	5.100.000
1998	250.556	978.589	21.940.518	580.000	882.154	5.250.000
1999	243.468	1.095.532	16.854.294	530.000	791.298	6.000.000
2000	200.280	758.038	18.781.380	470.000	879.940	5.370.000
2001	144.786	824.946	12.550.650	625.000	914.404	5.200.000
2002	152.856	791.700	16.523.166	600.000	988.120	5.000.000
2003	160.252	869.000		480.000	900.271	

Fındık üretiminde yıllar itibariyle değişmekle birlikte 500 bin ton civarında bir üretim miktarı ve dünyanın en büyük ihracatçısı olma konumu korunmaktadır.

Türkiye'de pamuk Ege, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde üretilmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ise sulama imkanlarının gelişmesi ile üretim alanları hızla artarak 300.000 ha çıkmış, Antalya ve Çukurova'da ise azalma devam etmektedir. Pamukta, ortalama lif verimi 744 kg/ha'dan 1150 kg/ha'a, üretim 630.000 tondan 900.000 ton'a yükselmiştir. Bu artışlara rağmen halen yaklaşık 500.000 ton civarında bir pamuk ithalatı söz konusudur. Ayrıca, ülkemiz sıvı yağ üretiminde de önemli bir yere sahiptir.

Ülkemizin 205,000 hektarlık alanda gerçekleştirdiği 5,315,000 tonluk patates üretimi ile, dünya patates üreticisi ülkeler sıralamasında 10. sırada yer almaktadır. Patates tohumluğunda tamamen dışa bağımlılık vardır. Az miktarda ihracat söz konusudur. Patates üretiminde ilk üç sırayı Orta-Güney, Karadeniz ve Orta-Kuzey tarım bölgeleri almaktadır. Bölgeler arasında en fazla üretim, Nevşehir, Niğde, Afyon, Kayseri, Konya, Aksaray ve Karaman illerinin yer aldığı orta güney bölgesindedir. Toplam patates üretiminin % 65'i doğrudan tüketime, % 13'ü tohumluğa, % 1'i sanayiye ve % 1-2'si ihracata ayrılmaktadır. Ayrıca depo yetersizlikleri ve pazarlama sorunları nedeniyle, % 20'ye yaklaşan rakamlarda bir kayıp bulunmaktadır.

Mevcut hayvan varlığı üzerinden hesaplandığında ülkemiz kaliteli kaba yem ihtiyacı yaklaşık 30 milyon tondur. Çayır, mera ve yem bitkileri üretiminin tamamı dikkate alındığında karşılanabilen miktar yaklaşık 13 milyon ton civarındadır.

Yem bitkileri ekilişlerinde, istenilen düzeyde olmasa bile, verilen teşviklerle gelişmeler olmuştur. Yem bitkileri 2001 yılında 1.151.750 ha ekiliş alanı ile, tarla tarımı içinde, yaklaşık % 6 lık orana yükselmiş ve artış devam etmektedir. Ancak, bu oranın % 25'lere çıkarılması gerekmektedir. Yem Bitkilerinin toplam ekim alanı, yıllar itibariyle artmış olsa da, artış hızı oldukça yavaştır. En geniş ekim alanına sahip olan yonca ve fiğın ekim alanı düzenli olarak artarken, korunganın ekim alanı dalgalanma göstermektedir. (Çizelge 6.4).

Çizelge 6.4. Yem bitkileri üretimi (ton)

Yıllar	Fiğ		Yonca		Korunga	
	Yeşil ot	Yeşil ot	Yeşil ot	Kuru ot	Kuru ot	Kuru ot
1994	293 895	1 570 439	149 946	321 154	1 292 772	236 650
1995	390 658	1 803 190	271 909	316 391	1 399 341	350 232
1996	395 000	1 935 087	274 715	346 481	1 444 466	315 000
1997	310 000	1 905 800	205 800	255 300	1 364 200	336 000
1998	325 000	1 750 000	203 150	350 900	1 550 000	340 000
1999	340 000	1 594 670	185 000	310 000	1 641 000	360 000
2000	395 000	1 807 000	200 000	330 000	1 540 000	261 000
2001	420 000	1 830 000	203 000	334 000	1 563 000	310 000

1950 yılında 37.9 milyon ha olan çayır-mera alanının 2003 yılında 12.4 milyon hektara düştüğü tahmin edilmektedir. Aynı dönemlerde 1 Büyük Baş Hayvan Birimi (1 BBHB=500 kg)'ne düşen alan 4.3 hektardan 1.1 hektara gerilemiştir. Bu durum, azalan mera alanı üzerinde otlatma baskısının artması, mera vejetasyonunun bozulması, bitkiyle kaplı alanın azalması ve verimlerinin düşmesiyle sonuçlanmıştır. Toplam çayır-mera alanının $\frac{3}{4}$ 'ü kurak iklim kuşağında yer alan bölgelerden Doğu Anadolu (% 37), Orta Anadolu (% 31.5) ve Güneydoğu Anadolu (% 6) Bölgesinde bulunmaktadır. Ülke genelinde çayır-meraların kuru ot verimleri bölgeden bölgeye değişmekle beraber bir yılda üretilen toplam kuru ot üretimi 8.7 milyon ton olarak tahmin edilmektedir.

Ülkemiz, toplam 43 milyon ton yaş meyve ve sebze üretimi ile dünyanın önemli üretici ülkelerinden birisidir (Çizelge 6.5). Ancak, ihracatımızın üretime oranı % 3.7 civarındadır. Bu yapının en önemli nedenleri ürünlerin gıda sanayinde hammadde olarak kullanılması ve yurtiçinde tüketilmesi ile ihracata konu olan yaş meyve ve sebzelerin, uluslararası piyasalarda talep edilen standartlara uygun kalitede üretilmemesidir.

2003 yılı itibarıyla 11.5 milyon ton'luk meyve üretimi içinde üzüksü meyvelerin payı % 37 ile en yüksektir. Sırasıyla sofralık üzüm ve incir bu grup içerisinde en önemli iki üründür. Yumuşak çekirdekli meyveler yaş meyve üretimimizin % 27'sini oluştururken elma bu grubun en önemli meyvesidir. Turunçgil meyveleri, yaş meyve üretiminden % 21 pay almaktadır. Taş çekirdekli meyve grubunun meyve üretimi içindeki payı % 14 olup kayısı, kiraz, erik ve şeftali bu grubu temsil eden meyveler olarak dikkat çekmektedir.

Soğan, patates, sarımsak gibi yumru bitkiler hariç tutulduğunda, ülkemiz sebze üretiminin % 47'si meyvesi yenen sebzelere ait olup domates, kavun, karpuz, patlıcan, hıyar ve biber ekonomik anlamda bu grubu temsil eden en önemli ürünlerdir.

Muz, üzüm, portakal, elma, mandarin, armut, şeftali-nektarin, limon ve erik dünyada en fazla üretilen meyvelerdir. Dünya toplam üzüm üretiminin % 6'sı, portakal üretiminin % 2.2'si ve elma üretiminin % 4.3'ü ülkemiz tarafından karşılanmaktadır.

Dünya toplam domates üretiminin % 8.6'si, biber üretiminin % 7.5'i, kavun üretiminin % 6.3'ü, karpuz üretiminin % 4.6'sı, salatalık üretiminin % 4.4'ü, soğan üretiminin % 3.4'ü ve patates üretiminin % 1.7'si, ülkemiz tarafından karşılanmaktadır.

Çizelge 6.5. Türkiye Yaş Meyve ve Sebze Üretimi (1000 Ton)

Ürünler	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Portakal	842	890	740	970	1.100	1.070	1.250	1.250	1 250
Mandarin	453	450	365	480	500	560	580	590	550
Limon	418	401	270	390	520	460	510	525	550
Altıntop	65	75	55	100	140	130	135	125	135
Elma	2.100	2.200	2.550	2.450	2.500	2.400	2.450	2.200	2 600
Armut	410	410	400	360	360	380	360	340	370
Üzüm	3.550	3.700	3.700	3.600	3.400	3.600	3.250	3.500	3 650
İncir	300	290	243	255	275	240	235	250	280
Kayısı	400	250	206	490	335	530	470	315	440
Şeftali	340	360	355	410	400	430	460	455	460
İncir	300	290	243	255	275	240	235	250	280
Kiraz	186	200	215	195	250	230	250	210	265
Karpuz, Kavun	5.400	5.800	5.550	5.815	5.725	5.805	6.350	6.395	5 950
Domates	7.250	7.800	6.600	8.290	8.956	8.890	8.425	9.450	9 820
Patates	4.750	4.950	5.100	5.250	6.000	5.370	5.000	5.200	5 300
Kuru Soğan	2.850	1.900	2.100	2.270	2.500	2.200	2.150	2.050	1 750
Hıyar	1.250	1.300	1.400	1.475	1.650	1.825	1.740	1.670	1 780
Biber	1.080	1.150	1.130	1.400	1.462	1.480	1.560	1.750	1 790
Patlıcan	750	850	847	915	976	924	945	955	935
Havuç	250	270	240	232	239	235	230	235	405
Toplam (Diğerleri Dahil)	36.000	35.000	36.000	39.000	41.200	41.000	42.000	42 000	43 000

Kaynak: DİE 2004

Tıbbi ve aromatik bitkiler ile süs bitkileri ülkemizin en zengin ürün gruplarından birisidir. Ancak, halihazırda bu ürünler çoğunlukla doğadan toplanarak değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Son yıllarda yapılan çalışmalar neticesinde bu alanda bir ilk olarak 2 kekik çeşidi tescil ettirilmiştir. Doğadan toplama ve sökümlerden ziyade kültüre alınmış ürünlerin üretilmesi daha fazla ekonomik katkı sağlayacaktır.

Ülke ekonomimizin ana sektörünü oluşturan tarımda verimliliğin artırılması, optimum girdi kullanımının yaygınlaştırılmasına ve bu girdilerin tekniğine uygun şekilde kullanılmalarına bağlıdır. Bitkisel üretimde verim ve kaliteyi doğrudan etkileyen faktörlerin başında kullanılan tohumluk gelmektedir. Kaliteli tohumluk kullanımı, diğer üretim şartlarına bağlı olarak verimde % 20-30 oranında ve hatta yabancı döllenilen türlerde melez tohumlar % 300 artış sağlamaktadır.

Ülkemizde tohumluk üretim, tedarik ve dağıtımları, ürünlere göre değişen oranda katkıları ile kamu ve özel sektör kuruluşları tarafından gerçekleştirilmektedir. Özel sektör kuruluşları daha çok hibrit mısır, hibrit ayçiçeği, soya, patates, hibrit ve standart sebze gibi tohumlukların üretim, tedarik ve dağıtımında faaliyetlerini

ağırlıklı olarak sürdürmekte olup, bu tohumluk üretimlerinde payları % 90'ının üzerindedir. Öte yandan, çeşitli yem bitkileri tohumluklarının üretimleri TİGEM; pamuk tohumluğu üretim ve dağıtımı ise Bakanlığımıza bağlı Araştırma Enstitüleri ve Birlikler (ÇUKOBİRLİK, TARIŞ, ANTBİRLİK) tarafından gerçekleştirilmekte olup, bu tohumların üretiminde özel sektörün payı % 10'unun altındadır.

Ülkemiz, sebze ve süs bitkileri bakımından yeterli bir AR GE kapasitesine henüz sahip olmamıştır. Konu üzerinde çalışan kamu araştırma kuruluşlarındaki araştırmacı sayısı, bahçe kültürleri içinde bile oransal olarak düşüktür. Özel sektör araştırma kuruluşları ise, genelde tohum ticaretine yönelik geliştirme çalışmaları yapmakta ve orijinal olmaktan çok, yabancı tohumculuk şirketlerinin temsilcisi durumundadırlar. Son derece önemli bir alt sektör olan sebzeçilikte verim, kalite ve dolayısıyla karlılığın artırılmasına yönelik araştırmalar ne yazık ki yeterli seviyede değildir.

Son yıllarda Araştırma Enstitülerimiz tarafından yapılan çalışmalar sonucunda; F1 hibrit sebze çeşitlerinin elde edilmesine yönelik çalışmalarla çok sayıda F1 hibrit sebze elde edilmiş ve bunların bir kısmının üretim hakkı özel sektöre devredilmiştir. Öte yandan, ülkemizde özellikle sebze ve süs bitkileri yetiştiriciliği için kullanılan çoğaltım materyallerinde büyük ölçüde dışa bağımlılık söz konusudur. Hibrit ve standart sebze gibi tohumlukların üretim, tedarik ve dağıtımında Özel sektör kuruluşları faaliyetlerini ağırlıklı olarak sürdürmektedir. 2004 yılından başlamak üzere "F1 Hibrit sebze Tohumculuğu Projesi" Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Koordinatörlüğünde başlatılmıştır. Bu proje ile özel sektörün çeşit geliştirmede ihtiyaç duyduğu genetik kaynağın üretilerek özel sektörün kullanımına sunulması hedeflenmektedir.

Sorunlar

Ekmeklik ve makarnalık buğdayın istatistik verilerinin ayrı tutulmaması net verilerin elde edilmesini engellemektedir.

Ekmeklik ve makarnalık buğdaylarda ülkemizde yeteri kadar çeşit vardır. Temel sorun üretimden kaynaklanmaktadır. Her iki üründe de "kalite sınıflarına göre üretim bölgelerinin" belirlenmemiş olması, kaliteli ürün elde edilmesini güçleştirmektedir.

Makarnalık buğdayın en kaliteli yetiştiği bölgeler İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleridir. Ancak, son yıllarda Güney Doğu Anadolu Bölgesinde ekmeklik buğday üretiminde bir artış gözlenmektedir. Bu durum makarnalık buğday açısından gelecekte büyük problemlere neden olacaktır.

Hububat ürünlerinde üretim maliyetleri oldukça yüksektir. Maliyetlerin düşürülmesi için girdilerin ucuzlatılması başta olmak üzere uygun destekleme politikalarının geliştirilmemiş olması büyük problemlere neden olmaktadır.

Türkiye'nin mısır üretim açığı göz önüne alındığında, esas olan yerli teknoloji kullanımı teşvik edilerek iç üretimin ve verimin artırılmasıdır. Hasat döneminde yapılan mısır ithalatı yerli üreticiyi mağdur etmektedir.

Çeltik üretimine uygun yeterli üretim alanlarının olmaması, çeltik üretiminin zorluğu ve bilinmemesi, üretim maliyetleri ile üretimde kullanılan girdi ve tekniklerin pahalı ve çevre ile uyumlu olmaması, kalite standardının olmaması pazarlamada sorunlara neden olmaktadır. Özellikle tüketici tarafından tutulan “baldo” çeşidi kendi başına standart olmuştur. Bu durum özellikle, tüketicinin aldatılmasına neden olmaktadır.

Bakliyat üretimimizde meydana gelen düşüşlerde, destekleme alımlarından vazgeçilmesinin yanında makineli tarıma uygun, çevre koşullarına adaptasyonu yüksek, hastalık ve zararlılara dayanıklı çeşitlerin geliştirilememesi, verim düşüklüğü, üreticilerin karşılaştığı pazarlama problemleri, hastalıklar, doğrudan gelir desteği, fiyat belirsizliği, çiftçi alışkanlıkları gibi etkenler önemli rol oynamaktadır.

Ayçiçeği üretimini teşvik edici, fiyat politikaları ve ithalata uygulanacak düzenlemelerin gecikmesi durumunda, üretim miktarında düşmenin olduğu yıllarda dış piyasa fiyatlarına bağlı olarak yağ sektörünün ayçiçeği ve ham yağ ithalatında da artışların olabileceği gerçeği kaçınılmaz olacaktır.

Soya Karadeniz Bölgesinde Çarşamba ovasına ve Akdeniz Bölgesinde Çukurova'ya sıkışmış kalmıştır. Soyanın bu iki ova dışına çıkarılması ve üretiminin katlanarak artırılması için herhangi bir teknik engel bulunmamaktadır.

Türkiye’de soya üretimi son yıllarda önemli ölçüde düşüş göstermiştir. Buna ana sebep olarak takip edilen fiyat ve pazar politikaları gösterilmektedir. Üretimdeki bu düşmeye karşılık devamlı surette artan iç piyasa talebi dolayısıyla ithalat çok hızlı bir artış göstermiştir. İç piyasa talebini elden geldiğince ülke kaynakları ile karşılanmasına yönelik projeler, destekler ve teşvikler ortaya konmamıştır. Buna ilaveten ihtiyaç duyulan araştırma, eğitim ve tarımsal yayım alt yapısı oluşturulmamıştır. Soya kendi haline terkedilmiş ve sonuçta üretimde düşme olurken ithalat çok daha hızlı artmıştır. Sanayiciler için iç piyasadan soya temin etmek yerine yurt dışından soya ithal etmek daha cazip hale gelmiştir.

Yağlı tohumlu bitkilerde üretim maliyetleri ve özellikle tohumluk fiyatları oldukça yüksektir. Yerli çeşitlerin geliştirilmesi ve kullanımının teşvik edilmemesi büyük bir eksikliklerdir.

Pamuk ekim bölgelerinde farklı sorunlar vardır. Antalya ve Çukurova pamuk ekim alanlarında verimi sınırlandıran en önemli etken yeşilkurt, beyaz sinek ve afid gibi böcek zararlıları, Ege ve Hatay pamuk ekim bölgelerinde ise verticillium solgunluk hastalığı büyük zararlara neden olmaktadır. Şanlıurfa ve çevresinde ise yüksek sıcaklık ve kuraklık önemli problemlerdir.

Pamuk toplama işçiliğindeki yüksek fiyat ve işçi bulmada yaşanan sıkıntıların devam etmesi nedeniyle makineli hasada uygun kültürel işlemler yeterince yaygınlaşmış değildir. Üretimde birim maliyetin yüksek olması, ithalatı cazip kılmaktadır.

Bölgeler arası fiyat farkı nedeniyle, bölgeler arası pamuk nakilleri “Tek Balya Sistemi”nin olmaması nedeniyle bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Patates üretiminde kullanılan çeşitlerin tamamı ithaldir. Yurt içi çeşit geliştirme çalışmalarına yeterince kaynak ayrılamamaktadır.

Üretim alanlarında 4 yıllık münavebe, daha az gübre önerilmesine rağmen uygulamayı emredici mevzuat olmadığı için yeterince başarılı olunamamıştır. Özellikle yetersiz münavebe nedeniyle bulaşıcı hastalıklar hızla yayılmaktadır. Niğde-Nevşehir civarında bazı bölgelerde patates kanseri nedeniyle karantina uygulaması başlatılmak zorunda kalınmıştır.

Akdeniz ve Ege sahil şeridinde turfanda üretim döneminde önemli bir patates zararlısının bulunmaması nedeniyle hiç ilaçlama yapılmamaktadır. Turfanda patatesin son yıllarda Avrupa'ya ihraç imkanlarını değerlendirebilen bazı özel firmalar bu bölgelerde sözleşmeli tarım uygulamalarına başlamışlardır. Ancak, yeterli olmayan bu üretim yeterince teşvik edilmemektedir.

Patateste depo yetersizlikleri ve pazarlama sorunları nedeniyle, % 20'ye yaklaşan bir kayıp bulunmaktadır.

Yem bitkilerinin toplam ekim alanı, yıllar itibarıyla artmış olsa da, artış hızı oldukça yavaştır.

Yem bitkisi olarak kullanılan tür sayısı oldukça kısıtlıdır. Tür sayısı ve bu türlerde çeşit sayılarının artırılmasında sorunlar yaşanmaktadır. Yem bitkileri üretiminin geliştirilmesinde ve kalite sorunlarının çözümlenmesindeki en önemli etkenlerden biri sertifikalı tohumluk üretimi ve bunun çiftçiye ulaştırılamamış olmasıdır.

Ülkemiz yüzölçümünün yaklaşık dörtte birini oluşturan, Mera ve çayırarla ilgili olarak yapılan çalışmalar bu alanların ıslah edilebilme imkanına sahip olduklarını ortaya koymuştur. Ancak önemli olan verimliliği artırılan meraların verimliliklerinin korunarak kullanımının sağlanmasında sorunlar vardır. Bu sorunlar teknik olmaktan çok sosyal ve ekonomik boyutludur.

Sebzeler ve meyvelerde, ürün doğru zamanda ve doğru şekilde hasat edilemediği gibi, yeterli ve nitelikli depolama söz konusu değildir. Taze tüketime yönelik olarak iç piyasaya sunulan ürünler ambalajsız ve soğuk zincirsiz taşınmakta, bu sırada ürün kayıpları yaşanmaktadır.

Sebze ve meyve ihracatında kalite ve sürekliliğin sağlanması çözüm bekleyen en önemli sorundur. Ayrıca, tanıtım, ürün ve marka geliştirilmesine öncelik verilmesi, pazarlama zincirinin ürünün gerektirdiği şekilde planlanması, alıcı piyasada kalıcılığın hedeflenmesi ve alıcı ülkenin dış ticaret kurallarının sıkı bir şekilde takip edilmesi gerekmektedir. Dış pazarların talepleri doğrultusunda, istenen çeşitte ve yeterli miktarda üretim yapılmamaktadır. İhraç edilebilecek kalitede üretimde bulunmak yerine üretim fazlasının ihraç edilmesine çalışılmaktadır.

Türkiye sebze ve meyve işletmeleri küçük aile işletmeleri şeklinde olduklarından, ürünlerini pazarlamada etkin bir yapıya sahip değildir. aynı zamanda fiyat oluşumunda da herhangi bir etkileri olmamaktadır. Ürün ya tarlada toptan satılmakta, yada hasat edildikten sonra yerel pazarlarda üreticinin kendisi

tarafından pazarlanmaktadır. Ürün nasıl satılırsa satılsın, çiftçi reel olarak yeterli geliri elde edememektedir. Üretimin çok küçük bir kısmı ihracata konu olmaktadır.

Bilinçsizce yapılan ilaçlama ve gübreleme dolaylı olarak çevre kirlenmesine neden olmaktadır. Son yıllarda uygulanmaya başlanan Entegre Mücadele programlarının yaygınlaştırılmasında zorluklarla karşılaşmaktadır.

Ülkemizde tohumluk üretim ve dağıtımında karşılaşılan başlıca problem, etkili bir üretim planlaması yapılmaması ve tohumluk arz-talep dengesinin kurulamamasıdır.

Bitkisel üretimde kullanılan girdilerin yeterince denetimi yapılamamakta ve yaptırım bulunmamaktadır.

Öneriler

Üreticiyi desteklemek, üretimi geliştirmek, ithalatını daraltıp ihracatını artırmak için, Türk ekonomisinin içinde bulunduğu durum, IMF, Dünya Bankası ve DTÖ gibi kuruluşlarla olan anlaşma ve ilişkilerde göz önünde bulundurularak yeni politika ve stratejiler belirlenmelidir.

Tahıllarda köklü bir ar-ge geleneğine sahip olan ülkemizde geliştirilen teknolojilerin (çeşit, yetiştirme teknikleri vb) kullanım oranlarının artırılması için teşvik tedbirleri alınmalıdır.

Kamu, üniversite ve özel sektör ar-ge faaliyetlerine teşvikler sağlanmalıdır.

Türkiye'de üretiminin artırılması için alınacak teknik önlemlerin başında tohumluk kalitesinin artırılması, sertifikalı tohumluk kullanımının ve üretimi artırıcı diğer yöntemlerin kullanımının teşvik edilmesi gelmektedir.

Eğitim ve yayım faaliyetinin etkinliğinin artırılmasının için "özel yayım" kuruluşlarının kurulması için yasal tedbirler yanında maddi teşvik tedbirleri de alınmalıdır.

Kimyevi gübre kullanımı yanında gübre piyasasının etkin bir biçimde denetlenmesini gerektirmektedir.

Tarımsal ilaçların kullanılması açısından da eğitim ve piyasa denetiminin geliştirilmesi zorunludur.

Buğday üretiminde kaliteli üretimin sağlanması için "kalite üretim bölgeleri"nin belirlenmesi ve üretimin buna göre yönlendirilmesi gerekir.

DGD sosyal bir destek olarak korunmalı, üretim teşviki açısından fiyat teşviklerine ağırlık verilmeli, prim sistemi geliştirilmelidir.

Her türlü çiftçi alacağı gecikmeden ödenmelidir.

Denizcilik sektöründe olduğu gibi tarımsal üretimde kullanılan mazotun ucuz tarifieden alınmasına yönelik bir teşvik uygulamasına gidilmelidir.

Üreticinin en büyük güvencesi olan TMO piyasada müdahale kurum olarak daha aktif bir rol oynamalıdır.

Çiftçinin sulamada kullandığı elektriğin fiyatı ucuzlatılmalı; elektrik borçları yeniden yapılandırılmalıdır.

Doğal afetlerden zarar gören çiftçilerin zararlarının karşılanması için tedbirler geliştirilmelidir.

Artan iç tüketimin karşılanması için mısır ekim alanlarının ve üretimin artırılmasında uygulanan mevcut destekleme politikaları geliştirilip yaygınlaştırılarak devam ettirilmelidir. Özellikle, GAP ve Orta Anadolu ve Geçit Bölgelerinde Mısır üretiminin artırılması için tedbirler geliştirilmelidir.

Üreticiye daha ucuz tohumluk sağlanması için yurt içi çeşit geliştirme ve geliştirilen çeşitlerin kullanımı teşvik edilmelidir.

Özellikle hasat dönemlerinde Mısırdaki ithalatta fon ve vergilendirme uygulaması devam ettirilmelidir.

Çeltik üretim alanlarının belirlenmeli ve bu alanlarda üretim artışına yönelik tedbirler alınmalıdır.

Çeltikte çeşit geliştirmede özellikle piyasada tutulan Baldo tipi çeşit geliştirmenin yanı sıra, ucuz ithalata konu olan orta boyda ve camsı özellikte ve verimli çeşitlerin geliştirilerek üretim maliyetlerinde rekabet imkanı yaratılmalıdır.

Çeltikte kalite özellikleri belirlenmeli ve standartları oluşturulmalıdır.

Çeltikte net ithalatçı ülke durumunda olan ülkemizde sulama imkanları artırılmalı, geliştirilen verimli çeşitlerin (hibrit çeşitler geliştirme de dahil) sertifikalı tohumluklarının kullanılması sağlanmalı, ileri tarım teknikleri kullanılmalı, ithal pirinçe sınırlamalar getirilmeli ve üretim maliyetleri azaltılmalıdır.

Ergene Nehrinin kirliliğinin önlenmesi, Çeltik Üretim Kanununun gözden geçirilmeli, üretici birliklerinin kurulmalı, ilaçlamalarda çevre dostu kimyasal ilaçlar kullanılmalı, biçerdöverle hasat ve kurutma makinelerinin kullanılması için tarla tesviyeleri iyi yapılmalıdır.

Çeltiğin II. Ürün olarak yetiştirilmesi GAP Bölgesi için mümkün gözükmemektedir. Ancak, GAP projesi kapsamında da sulanan alanlarda 38.000 ha civarında bir alanda çeltik ekimi öngörülmüş ise de Bölge çeltik ekimine uygun olmasına rağmen çeltik ekim alanlarında artış sağlanamamıştır. Bunun başlıca nedeni rakip ürün gelirlerinin yüksek oluşudur. GAP'da çeltik üretim alanlarının belirlenerek, üretimle ilgili ilave tedbirlerin geliştirilmelidir.

Özellikle hasadı takip eden aylarda ve iç stok bitmeden ithal müsaadesi verilmemelidir.

Nadas alanlarında baklagil üretiminin tekrar artırılabilmesi için teşvik tedbirleri alınmalıdır.

Kırmızı mercimek üretiminin öncelikle Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ve Yeşil mercimek üretiminin İç Anadolu ve Geçit Bölgelerinde tekrar artırılabilmesi için, kademeli tohumluk kullanımının desteklenmeli, ürün alımları TMO veya benzer bir kuruluş aracılığıyla yapılmalıdır.

Tohumlukta prim destekleme sistemi kamu ve özel kesim için getirilmeli; tohumluk sistemi bareme ve prime bağlanmalıdır.

Araştırma yapan özel sektörün etkin bir tohum teknolojisi geliştirmesi ve transferini yapması yerli tohumluk üretiminin teşvik edilmesi için doğrudan tohumluk ithalatından gümrük vergisi alınmalıdır.

Yağlı tohumlu bitkilerden ayçiçeği ve soya yetiştiriciliğinde en önemli etken sulamadır. Dolayısıyla bu iki ürünün üretimi sadece sulamanın mümkün olduğu alanlarda yapılabilir. Oysa Ülkemizde bu özelliğe sahip üretim alanları az olduğundan, üretim artışını sağlamak ancak birim alana düşen verimi arttırmakla mümkün olabilir. Burada sağlanacak verim artışı bu kadar büyük bir yağ açığını kapatmaktan çok uzaktır. Bu durumda kolza, sahip olduğu özellik ve avantajlarından dolayı en önemli alternatifi oluşturmaktadır. Ancak, üretiminde istenildiği gibi bir artış sağlanamamaktadır.

Bölgeler itibarıyla ve ürün desenleri içinde münavebede yağlı tohumlar üretimine yer verilmelidir. Bunun için, pancar ve tütün alanlarına ek olarak, Ege Bölgesinde 2. Ürün, kuzey ve batı geçit bölgelerinde sırasıyla hububat ve pancar münavebelerinde başta ayçiçeği olmak üzere yağlı tohumlar üretimine yer verilmelidir.

GAP bölgesinde pamuk ekiminden önce hasadı mümkün olabilen olan kolza da önemli alternatiflerden bir tanesidir.

Trakya Bölgesinde, buğday-ayçiçeği şeklinde uygulanan ikili münavebe yerine 4'lü münavebeye dönülerek özellikle kolza ekimi artırılmalıdır.

Soya fasulyesi üretiminin artırılması için Çukurova, GAP ve Geçit bölgelerinde üretim teşvik edilmelidir.

Soya fasulyesinde ürünün alım garantisini sağlayacak bir sistem geliştirilmelidir.

Soyada yağ oranı yüksek çeşitlerin prim sistemi farklılaştırılmalıdır.

Yüksek yağ kalitesi ve helva sanayinde yoğun kullanımı nedeniyle sürekli ihtiyaç duyulan susam üretimi artırılmalıdır.

Dünyada pamuk ekilen alanlarda 1950 yılından beri yaşanan iniş-çıkışlara rağmen toplam üretim alanı 37 milyon hektarı geçmemiş olup, orta vadede ne verimde ve ne de üretim alanlarında önemli bir artış olmayacağı varsayılmaktadır. Diğer yandan, başta polyester olmak üzere sentetik elyaf üretim ve tüketimi gelişmekte

olan ülkelerde hızlı bir şekilde artmaya devam etmektedir. Fiyat rekabeti yüzünden sentetik elyafların tüketimi artarken pamuk tüketimi azalmaktadır. Bu gelişmeye rağmen, doğal ürün kullanım talebindeki artış dikkate alındığında, özellikle gelişmiş ülkelerin pamuklu ürünlere olan tercihleri devam edecektir. Ülkemiz, bu pazardan pay alacak bir üretimi gerçekleştirmelidir.

Üretimde kaydedilen artışa rağmen, pamuk maliyetlerinin üretim tekniklerine bağlı olarak yüksek olması üreticiyi mağdur durumda bırakmaktadır. Mevcut üretim tekniği yerine gerek üretim, gerek hasat, gerekse ilk işleme aşamalarında modern teknolojinin kullanımının sağlanması ekonomik kayıpları önleyecektir. Maliyetlerin yüksek olması, pamukta rekabeti önleyen bir handikap oluşturmaktadır. Üretim maliyetleri düşürülmelidir.

Üretim-tüketim zinciri içerisinde araştırma-geliştirme çalışmalarının desteklenmesi, yönlendirilmesi ve teşvik edilmesi gerekmektedir. Bu çalışmalar uzun süreçte sonuç vermesine rağmen, alt yapının güçlenmesi, etkin ve kalıcı bir sistemin oluşması açısından öncelikli olarak düşünülmeli ve uygulanmalıdır.

Pamuk toplama işçiliğindeki yüksek fiyat ve işçi bulmada yaşanan sıkıntıların ortadan kaldırılması bakımından makineli hasadı yaygınlaştırmak için gerekli düzenleme ve teşvikler yapılmalıdır.

Ülkemizde pamuk hasadı sonrası üretici birliklerine mal teslim etme sırasında uzun kuyruklar oluşmakta, kütlü pamuğu saklamada depo sorunu ortaya çıkmaktadır. Hasat edilen pamuğun sıkıştırılarak taşınması ve depolanması sağlanmalıdır.

Çırçır fabrikalarında makineli hasada uygun ön temizleme ekipmanlarının kurulması sağlanmalıdır. Sawgin pamuklarında olduğu gibi rollergin pamuklarında da tek standarda gidilmeli ve tek balya standardizasyonuna geçilmelidir.

Son yıllarda genetik mühendisliği çalışmaları sonucunda belli karakterleri taşıyan genlerin aktarılmasıyla hastalık ve zararlılara dayanıklı transgenik çeşitler kullanılmaya başlanmıştır. Ancak, bu çeşitlerin çevre, insan sağlığı ve gen kaynakları üzerindeki açıklıkla ortaya konulamayan ve belirsizlik taşıyan etkileri nedeniyle, Avrupa Birliği ülkelerinde üretimine ve tüketimine çok sıcak bakılmamaktadır. Bu konu ülkemizde henüz araştırma safhasında bulunmaktadır. Bu çeşitlerin üretimi ile ilgili kararlar, dikkatli ve titiz incelemeler neticesinde verilmelidir.

Çiftçi eğitimi daha yaygın ve etkin duruma getirilmeli, tohum gübre, su ve büyüme düzenleyici gibi girdilerin optimum düzeyde kullanılması sağlanmalıdır. Çiftçiye, pamuk bitkisinin gelişmesini izlemeye ve varsa hatalarını düzeltmeye, uygulanabilir, basit ölçüm yolları öğretilmelidir. Böylece hem ilaç, gübre gibi kimyasallarının israfı önlenmiş hem de çevre kirliliğine olan etkileri en aza indirilmiş olunacaktır.

Yerli patates çeşit geliştirme çalışmaları daha çok kaynakla desteklenmeli, özel sektör-kamu-üniversite işbirliği teşvik edilmelidir.

Türkiye’de patates tohumluğu konusu bir bütün olarak ele alınıp her yönüyle köklü ve kalıcı çözümler üretilmelidir. Bu amaçla tohumluk patates üretimi için belli bölgelerde yoğunlaşma yerine alternatif alanlar üzerinde çalışmalar yapılmalıdır.

Tohumluk patates üretim alanları ile yemeklik patates üretim alanları kesinlikle birbirinden ayrılmalıdır.

Tohumluk kontrollerini yapan teknik ekipler eğitilmelidir. Tohumluk kontrollerinde diğer tekniklerin yanı sıra virüs bulaşıklığı ve depo kontrollerine ayrı bir önem verilmeli, bu konuda donanımlı laboratuvarlar oluşturulmalıdır.

Tohumluk üretiminde görev alan araştırma, üretim, yayım, kalite ve sertifikasyon hizmetleri ile yemeklik patates üreticileri arasında işbirliği sağlanmalıdır.

“Patates Borsası”nın kurulması için tedbirler alınmalıdır.

Yurtdışından ithal edilen veya yurtiçindeki firmalardan temin edilen anaç kademedeki tohumlukların yemeklik üretimde kullanılmaları önlenmelidir.

Türkiye’de turfanda ve ikinci ürün patates üretimine uygun alanlar bulunmaktadır. Bu alanlar değerlendirilmelidir. AB ülkelerindeki kendine yeterlilik oranının % 100’ü aşkın olduğu dikkate alınırsa, Türkiye’nin ihracat potansiyelinin oldukça düşük olduğu görülür. AB ülkelerine erkenci patates ihracı imkanı olduğundan, gerek ihracatın artırılması ve gerekse yurtiçi mevsimlik fiyat dalgalanmalarının kontrol edilmesi açısından, erkenci patates üretiminin artırılmalıdır.

Hem tohumluk hem de yemeklik patateslerin sağlıklı ve yeterince depolanabilmesi için gerekli modern depolar oluşturulmalıdır.

Patates üretiminin lokomotifi pazarlama olduğuna göre, pazarlamada ürün çeşitliliği oluşturulmalı, patates işleme tesislerinin sayısı artırılmalı ve sanayisine önem verilmelidir. İhraç imkanlarının artırılmasında sözleşmeli üretim ve üretici birliklerinin teşekkülü itici bir güç olabilir. Yemeklik veya sanayilik tip patates ithalatının mutlaka önlenmesi gerekmektedir.

Patatesin dikim, bakım, hasat, yükleme ve boşaltma işlemlerinde mekanizasyona gidilmesi teşvik edilmelidir.

Çeşitli ürünlerin üretiminde organik tarımın önem kazandığı günümüzde patatesten gübre ve ilaç kullanımında aşırılıkların önlenmesi yolunda çalışmalar yapılmalıdır. Özellikle Niğde-Nevşehir yöresinde dünyanın hiçbir yerinde görülmeyen aşırı sulama ve gübrelemeye engel olunmalıdır.

Özellikle yurt dışına pazarlanacak patatesler olmak üzere, pazara arz edilecek bütün patateslerde standardizasyona gidilmelidir. Ürünler uygun ambalajlara konulup etiketlenmeli, farklı kalite ve özellikteki patatesler değişik ambalajlarda, birbirine karıştırmadan piyasaya arz edilmelidir. Nişasta ve protein oranlarına, yemeklik, cipslik ve pürelük olmalarına göre sınıflandırma yapılmalıdır.

Özellikle büyük şehirlerde beslenme alışkanlıklarındaki değişiklikler, hazır ve çabuk yiyeceklere (fast food) yönelinmesi, patatesin de bu beslenme şeklinde önemli bir yer tutması dikkate alınırsa, gelecek yirmi yılda patates tüketiminde hazır gıdaların payı önemli ölçüde artacak ve buna bağlı olarak bu yönde faaliyet gösterecek yeni tesisler kurulacaktır. İşlenmiş patates mamullerinin tüketimi yönündeki gelişmelere paralel olarak yapılacak yatırımlar teşvik edilmelidir.

Gerek tohumluk ve gerekse sofralık patates üretiminde ekim nöbeti bir sisteme oturtularak mevzuatla zorunlu hale getirilmelidir.

Çayır ve mera alanları ile ilgili olarak yürütülmekte olan tahdit, tahsis, ıslah ve uygun kullanım ile ilgili çalışmaların tamamlanması için ilave tedbirler alınması, gerekirse bu çalışmaların gönüllü kuruluşlar ve özel sektör tarafından yürütülmesi sağlanmalıdır.

Çayır ve meraların “kullanım haklarının” sınırlı sürelerle üreticilere kiralanmasını sağlayacak yöntemler geliştirilmelidir,

Çayır ve meraların ıslahında kullanılabilecek türlerin tohumluklarının üretimlerine vakit geçirilmeden başlanılmalıdır.

Çayır ve mera veri tabanı oluşturulmalı, bu alanların uzun dönem takipleri bu yolla yapılmalıdır.

Çayır ve meralarla ilgili ülkesel bilinçlendirme kampanyası düzenlenmelidir.

Yem bitkilerinde mevcut çeşitlerin kademeli tohumluklarının üretimi artırılmalıdır.

Yem bitkilerinde yeni türlerin üretime kazandırılması ve çeşit geliştirme çalışmaları desteklenmelidir.

Uygulanmakta olan desteklemelerin kapsamı genişletilerek devam ettirilmelidir.

Silajlık ürünlerin üretimi sadece mısırla sınırlı kalmayıp çeşitlendirilmeli ve artırılmalıdır.

Yetiştirilmiş personel ihtiyacının bir an önce karşılanması için gerekli tedbirler alınmalıdır. Bu kapsamda, genç personel temini ve eğitim çalışmalarına ağırlık ve öncelik verilmelidir.

Üretimde standardizasyon mutlaka sağlanmalıdır.

Ülkemiz zengin genetik kaynaklara sahiptir. Bu güne kadar bu kaynaklar yeterince değerlendirilememiştir. Bu kaynakların toplanması, muhafaza edilmesi ve ıslah çalışmalarında gen kaynağı olarak kullanılması sağlanmalıdır.

Sebze yetiştiriciliğinde en önemli sorunlardan birisini tohum girdisi oluşturmaktadır. Sebze tohumlarında dışa bağımlılığı ortadan kaldıracak ıslah çalışmalarına ağırlık verilmelidir.

Birim alandan yüksek gelir sağlayan örtü altı tarımına daha fazla önem verilmeli, küçük, dağınık, plansız, derme çatma sera yapıları yerine, büyük ve optimum yetiştirme koşullarını sağlayacak seraların kurulması özendirilmelidir. Bunun için geçmişte uygulanan Kaynak Kullanımı destekleme Fonu benzeri bir teşvik sistemi geliştirilmelidir.

İşletmelerin sermaye yoğun teknoloji kullanmaları için gerekli destekler yapılmalıdır.

Ekolojik ve sürdürülebilir tarım modellerinin yasal düzenlemelerinin uygulamayı aksatmayacak şekilde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Entegre Mücadele programları yaygınlaştırılmalı, ekolojik tarım uygulamaları devreye sokularak çevre kirlenmesi riski azaltılmalıdır.

Sanayie uygun çeşitlerin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için çalışmalar yapılmalıdır.

Mantarda üretimin artırılması, üretim alanlarının genişletilmesi, üretici sayısının artması ve yetiştirme koşullarının iyileştirilmesi ile birim alandan alınan verimin yükselmesine bağlıdır. Bu da mantarcılığın iyi bir şekilde tanıtımı, ülke genelinde yaygınlaştırılması ve işletmelerin alt yapılarının iyileştirilmesiyle sağlanabilir. Bu amaçla gerekli kredi imkanları sağlanmalıdır.

Europgep'e dahil yeni düzenlemeler takip edilmeli ve bunların uygulanması için gerekli zemin hazırlanmalıdır. Bu hususlar yakından takip edilerek gerekli tedbirler alınmalıdır.

Sebze ve meyve üretimindeki kayıpların azaltılması bu amaçla, teknik açıdan yeterli depo kapasitesi artırılmalı üretim planlaması mutlaka yapılarak üretimdeki düzensizlikler, dalgalanmalar ve kayıplar önlenmelidir.

Yerli tohumculuk sektörünün geliştirilmesi için teşvik tedbirleri uygulanmalıdır.

Tohumculuk kanununda yapılması öngörülen değişiklikler bir an önce yapılmalıdır.

Tohumların sertifikalandırılmasında özel sektörde yer almasının sağlanmalıdır.

Tescil sistemi performans değil, genetik farklılıklar üzerine kurulmalıdır.

Üretimin optimize edilmesini sağlamak için "Çeşit Tavsiye Listeleri" oluşturulmalıdır.

Kaçak tohumluk satışını engelleyecek tedbirler sıkılaştırılmalıdır.

Tohumluk üretim ve dağıtım planlaması, üretilen tohumluk miktarlarının dağıtımına göre değil, bölgesel ürün planlamasına, ve çeşitlerin potansiyel ekiliş alanlarına göre yapılmalıdır.

6.1.2. Hayvansal üretimde değişme ve gelişmeler

Mevcut Durum

Büyükbaş (BB) ve Küçükbaş (KB) hayvan sayılarındaki değişimler incelendiğinde, Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren sürekli artış gösteren hayvan varlığımız 1980 yılından itibaren azalışa geçmiştir ve son 5 yılda yaklaşık % 25 oranında azalmıştır.

Hayvan sayısına bağlı olarak aynı dönemde kırmızı et üretiminde de % 35 oranında bir azalış görülmektedir. Bu dönemde beyaz et üretiminde çok önemli gelişmeler yaşanmış, yumurta üretimi iki katına çıkmış, bal üretimi de ise % 72 oranında artış meydana gelmiştir (Çizelge 6.6).

Sığır varlığının 2002 yılı verilerine göre % 18.9'u kültür ırkı, % 45'i kültür melezi ve % 37'si yerli ırklardan oluşmaktadır.

Hayvan sayılarındaki azalmaya karşılık 1980-2002 yılları arasında birim hayvan başına alınan verim artışına bağlı olarak toplam hayvansal gıda üretiminde artışlar meydana gelmiştir.

Ülkemiz mevcut kovan sayısı bakımından dünya sıralamasında ikinci olmasına karşın, bal üretiminde 4. sırada ve koloni başına verimde 8. sırada, birim koloni başına bal üretimi oldukça düşük (16 kg) bulunmaktadır. Diğer arı ürünlerinden propolis, polen, arı sütü, arı zehiri, balmumu ve apilarnil'in adı dahi geçmemektedir.

Çizelge 6.6. Hayvansal üretimde değişme ve gelişmeler

Yıllar	BB (Bin Baş)	KB (Bin Baş)	Kırmızı Et Üretim* (Ton)	Tavuk Eti Üretim (Ton)	Yumurta Üretim (bin adet)	Bal Üretim (Ton)
1989	12.602	55.589	544.395	-	6.778.136	40.180
1990	11.748	51.530	506.995	-	7.698.637	51.286
1991	12.339	51.197	466.840		7.667.990	54.655
1992	12.303	49.870	448.925	-	8.215.016	60.318
1993	12.226	47.674	432.180	-	10.006.269	59.207
1994	12.206	45.210	466.190	-	9.845.407	54.908
1995	12.044	42.902	415.240	282.064	10.268.668	68.620
1996	12.121	42.023	416.815	420.482	9.787.220	62.950
1997	11.379	38.614	516.946	471.415	12.089.341	63.319
1998	11.207	37.492	532.504	486.682	14.422.484	67.490
1999	11.219	38.030	511.297	596.854	14.090.023	67.259
2000	10.907	35.693	491.497	643.436	13.508.586	61.091
2001	10.686	33.994	435.778	614.726	10.575.046	60.190
2002	9.925	31.954	420.597	696.160	11.554.910	74.555
2003	9.879	32.203	366.962	865.776	12.666.782	69.540

Kaynak: TKB,2004

Sorunlar

Büyükbaş ve küçükbaş hayvanlarımızın et ve süt verimleri gelişmiş ülkelerin çok gerisindedir.

Hayvancılıkta işletme ölçeği küçüktür, birim işletme başına düşen hayvan sayısı çok düşüktür, damızlık yetiştiricilik yapılan işletme sayısı azdır.

Toplam tarımsal destekleme bütçesinden hayvancılık desteklemeleri için ayrılan pay yetersizdir.

Kaba yem kaynaklarımız hayvanlarımızın ihtiyacını karşılayacak yeterlilikte ve kalitede değildir.

Karma yem fiyatlarının yüksekliği maliyetleri artırmakta ve gelişmiş ülkelerle rekabet şansımızı kısıtlamaktadır.

Ülke hayvancılığındaki mevcut örgütlenmeler; örgütler arası koordinasyon eksikliği, çoğunun güçlü sermaye yapısına sahip olmaması, bazılarının demokratik yapıdan uzak olması gibi nedenlerle üreticilerin ihtiyaçlarına cevap verememektedir.

Et ve süt pazarlama sistemleri çok uzun ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu sistem üreticinin ürününü değer fiyatına satamamasına, tüketicinin de ürünleri pahalıya tüketmesine neden olmaktadır.

AB ve ABD gibi ülkelerde süt fiyatlarında oluşan olumsuzlukları ortan kaldırmak için uygulanan eşik fiyat, müdahale fiyatı, ihracatı teşvik edici ve ithalatı kısıtlayıcı uygulamalar ile üretici koruma altına alınırken, ülkemizde bu tür koruyucu uygulamalar olmadığı gibi üretici tamamıyla piyasa mekanizmasının insafına terk edilmiş durumdadır.

Ülkemizde hayvancılığa uygulanan desteklemeler üretimi ve gelişmiş ülkelerle rekabet şansımızı artıcı nitelikte değildir.

Ülkemizde özellikle küçükbaş hayvancılık ve manda sayısında çok hızlı bir gerileme yaşanmaktadır.

Sınırlardaki kontrol yetersizlikleri ülkemize kaçak hayvan girişini kolaylaştırmaktadır.

Kredi kullanım mevzuatının ağırlaştırılması ipotek ve kefil sayısının artırılması zaten yetersiz olan kredi kullanımını daha da azaltmıştır.

Sektörde risk ve belirsizliğin fazla olmasına rağmen üreticileri bu olumsuz şartlara karşı koruyacak etkin bir sigorta sistemi yoktur.

Üreticilerin pazar ve fiyat garantisi altında faaliyet sürdürememesi neticesinde kaliteli ve yeterli miktarda hammadde temin edilememekte, kasaplık hayvan ve süt arzındaki mevsimsel dalgalanmalar nedeniyle işletmeler düşük kapasite ile çalışmaktadır.

Et ve mamulleri ile ilgili tesislerde teknik ve hijyenik iyileştirilememiştir.

Sanayide karkas derecelendirmesi yapılmamakta, hayvansal ürünlerde kalite-fiyat ilişkisi yeterince göz önünde bulundurulmamaktadır.

Sektör içerisinde fiziki ve teknik şartları yetersiz, eğitilmiş personeli bulunmayan çok sayıda işletme bulunmakta, bu durum sağlığını ve sektördeki gelişmeyi olumsuz yönde etkilemekte, ayrıca haksız rekabete neden olmaktadır.

Hayvancılıkta gerek üretim gerekse sanayi aşamasında kayıt ve istatistikler tam ve doğru bir şekilde tutulmamaktadır.

Kesilen hayvanların yan ürünleri ekonomik olarak değerlendirilmemekte, çevre kirliliğine neden olmaktadır.

Et ve süt mamulleri sanayinde üretimden tüketime kadarki süreçte soğuk zincir kurulamamıştır.

İhraç edilmek üzere yurt dışına gönderilen ballarda Naftalin, antibiyotik ve pestisitlerin çıkması üretim ve pazarlamayı olumsuz yönde etkilemektedir.

Mevcut bal standardı balın gerek yurt içinde gerekse yurt dışına pazarlanmasında büyük sıkıntılara yol açmaktadır.

Kovan standardının tam olarak uygulamaya yansımaması üretime bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hormonsuz bitkisel üretimin yapılabilmesi için örtü altı tarımında Bambus arısı etkin olarak kullanılmamaktadır.

Üretimi etkileyen problemlerden olan genç ve üstün verimli ana arılar ile çalışılmamaktadır.

Sahte bal üreticileri ile yeterince mücadele edilememekte, temel petek üreticilerinin yeterince denetlenmemektedir.

Öneriler

Büyükbaş hayvancılığın desteklenmesi amacıyla çıkarılan 2000/467 Sayılı Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkındaki Bakanlar Kurulu Kararı'nın küçükbaş hayvancılık ve manda üretimini de içine alacak şekilde kapsamı genişletilmeli ve süresi uzatılmalıdır.

Damızlık işletme ölçeğinin optimize edilmesi, işletmeleri geçimlik üretim kapasitesinden profesyonel yetiştiricilik yapacak kapasiteye kavuşturulması amacıyla projeler geliştirilmeli ve uygulanmalıdır.

Toplam tarımsal destekleme bütçesinden hayvancılık desteklemeleri için ayrılan pay artırılmalı ve destekleme bütçesinin en az % 50'si hayvancılık desteklemelerine verilmelidir.

Hayvancılıkla ilgili örgütlerin geliştirilmesine yönelik tedbirler alınmalıdır.

Hayvan hastalıkları ile mücadele de etkin bir politika oluşturulmalı, hayvan kimlik sistemi kısa sürede tamamlanmalıdır.

Hayvanlarımızın kaba yem ihtiyaçlarının karşılanması için yem bitkileri ekimi gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşınca kadar desteklenmeye devam edilmeli,

Serbest piyasa da oluşan hayvansal ürün fiyatlarının üreticiyi mağdur etmesini engellemek için gelişmiş ülkelerde olduğu üretimi teşvik edici ve üreticiyi koruyucu politikalar oluşturulmalıdır.

Hayvansal ürünlerin tüketimi sektörle ilgili kuruluşların desteği ile oluşturulacak kampanyalarla artırılmaya çalışılmalıdır.

Yerli hayvanlarımızı genetik kapasitesi yüksek hayvanlara dönüştürebilmek için ıslah politikaları oluşturulmalı ve bu uygulamaların devamlılığı sağlanmalıdır.

Hayvansal ürünlerin dağınık pazarlama yapısını düzeltmek, bu bozuk yapıdan rant sağlayan aracılara ortadan kaldırmak için güçlü pazarlama sistemleri oluşturulmalıdır.

Üreticilerin, kredi kullanımında karşılaştığı sorunlar giderilmeli, üretim boyunca gereksinimini karşılamak üzere düşük faizli, istenildiği zaman alınabilecek, bürokratik işlerden arındırılmış kredi imkanları sağlanmalıdır.

Üretim ve örgütlenmede çiftçi eğitime gerekli önem verilmeli ve zaman içerisinde çiftçi eğitimi çiftçi örgütlerine devredilmelidir.

Ülkemize başka ülkelerden kanuni olmayan yollardan sokulan başta canlı hayvan olmak üzere, hayvan ve her türlü hayvansal ürün girişine yönelik alınan tedbirler titizlikle takip edilmelidir.

AB'ye giriş sürecinde canlı hayvan ve et ithalatı konusunda şu an için uygulanan politikanın ilelebet sürdürülmesi beklenemez. Üreticileri sektörde tutmak, üretimin devamlılığını sağlamak ve hayvancılığı geliştirmek açısından yeni politikalar ile destekleme tedbirlerinin uygulamaya konulması gerekmektedir.

Bugün itibariyle hayvancılıkta risk ve belirsizliğin fazla olması, tarım sigortasını dolayısıyla hayvan sigortasını gerekli kılmaktadır. Bu amaçla hazırlanan ve üreticilerin bu sorununu çözmeyi amaçlayan Tarım Sigortası Kanun Taslağında yer alan hayvancılık konusu titizlikle takip edilmeli, kanunda hayvan sigortası konusunda ihtiyaca cevap verebilecek düzenlemelerin mutlaka yer almasına çalışılmalıdır.

Gıda güvenliğini sağlamak ve insan sağlığını korumak için çıkarılan mevzuatların öngördüğü kontroller yapılmalıdır.

Üretici ve tüketiciyi direkt olarak ilgilendiren sanayide karkas derecelendirmesi ile ilgili olarak, gelişmiş ülkelerdeki sistemlerde dikkate alınarak uygulanabilir bir

derecelendirme sistemi oluşturmalı ve bunun uygulamaya konulmasını sağlamalıdır.

Kesimi yapılan hayvanların et dışındaki kemik, kan, tırnak, boynuz, vb. ürünleri işleyecek ve değerlendirecek yan sanayiler (rendering) ve biyoteknolojik sanayilerin et ve mamulleri sanayiine entegrasyonu teşvik edilmelidir.

Et ve sût mamullerinin üretim- tüketim zincirinde soğuk ortamlarda muhafazasını sağlayacak soğuk zincir alt yapısı kurulmalı ve hayata geçirilmelidir.

Ruhsatsız teknik ve hijyenik şartları taşımayan mezbahalarda kesime izin verilmemelidir.

Sûtün toplanması ve taşınması aşamasında meydana gelen kayıpları önlemek için gerekli olan sût toplama ağı ve soğuk zincirin altyapısı oluşturulmalıdır.

Et ve sût sektörünün nabzını tutacak ve etkinliğini artıracak sektörle ilgili her türlü kararın alındığı bir konseyin oluşturulması sağlanmalıdır.

Arı mera alanları belirlenmeli, verim kayıt defteri her üretici için zorunlu olmalı bu konuda üniversitelerle ortak çalışmaya gidilmeli ve üretim hedefi kovan başına 20 kg'ın üzerine çıkarılmalıdır.

Organik arıcılığı özendirmek için örnek teşkil edecek pilot havza oluşturulmalıdır.

Arı ürünleri analizlerinde sübvansiyon uygulanmalıdır.

Örtü altı tarımında polinasyon amacıyla kullanılan Bombus arısı üreticileri destekleme kapsamına alınmalıdır.

Balın dışındaki diğer arı ürünleri (arı sûtü, arı zehiri, polen, propolis, bal mumu, apıarnil) destekleme kapsamına alınmalıdır.

6.1.3. Su ürünleri üretimde değişme ve gelişmeler

Mevcut Durum

Dünyadaki değişimler paralelinde, ölkemiz açısından 1990'lı yılları tarım ürünlerinin üretimden tüketime sanayileşmesinin en hızlı yaşandığı yıllardır. Ölkemizdeki bu gelişmeler değişen dünya ve AB standartları çerçevesinde su ürünleri sektöründe de kendini göstermeye başlamıştır.

Ölkemizde tüketime sunulan su ürünleri çoğunlukla taze, soğutulmuş veya dondurulmuş haldedir. Son yıllarda konserve ve işleme sanayinde büyük yatırımlar yapılmış ve ölkemiz tüketicilerine yeni seğenekler sunulmuştur. Bu gelişmeler ölkemizde balık tüketiminin artmasına katkıda bulunmuştur.

İşleme sanayinde, dondurulmuş iç su ve deniz ürünlerini, ön pişirilmiş kerevit, ton, hamsi, sardalya, istavrit konservesi, tuzlanmış, salamura edilmiş hamsi, sudak

filetosu, tütülenmiş alabalık, yılan balığı, somon balığı, ön işlemesi yapılmış orkinos gibi çeşitli ürünler ile balık unu ve yağı, yumuşakça ve kabuklu konserveleri, salyangoz (kabuklu ve kabuksuz) ve işlenmiş diğer su ürünleri (Akvades) oluşturmaktadır.

Üretilen ürünün kalitesi, devamlılığı ve fiyat kararlılığı gibi önemli unsurlar yıldan yıla daha çok önem kazanmakta ve büyük ölçüde alıcıların tercihlerini değiştirmelerine neden olabilmektedir.

Türkiye üç tarafı denizlerle çevrili bir ülke olarak; göl, gölet, baraj gölü, akarsu ve kaynak suları itibariyle su ürünleri potansiyeli bakımından çok zengin kaynaklara sahiptir. 8.333 km. uzunluğundaki kıyıları ve 177.714 km. uzunluğundaki nehirleri ile deniz ve iç su kaynaklarımız yüzey alanları itibariyle orman alanlarımızdan fazla, tarım alanlarımıza ise hemen hemen eşit olup, su ürünleri üretim alanları (iç sular 1.200.000 ha., denizler 24.607.200 ha. olmak üzere) 25 milyon hektar civarındadır (Çizelge 6.7).

Çizelge 6.7. Türkiye Su Ürünleri Kaynakları

Üretim Alanları	Adedi	Büyüklüğü (Ha)	Uzunluğu (Km)
Tabii Göl	200	906.118	-
Baraj Gölü	206	342.377	-
Gölet	953	15.500	-
Nehir ve ırmak	33	-	177.714
Denizler	-	24.607.200	8.333
TOPLAM		25.871.195	

Kaynak: TKB,2004a

Ülkemizde, ticari olarak avlanan ve yetiştirilen su ürünleri üretimi miktar olarak 627 bin ton'a ulaşmıştır. Ülkemizin 2002 yılı su ürünleri üretiminin % 83'ü deniz ürünlerinden, % 7'si iç su ürünlerinden ve %10'u da de yetiştiricilik yoluyla elde edilen ürünlerden oluşmaktadır. Parasal değer olarak, üretimin milli ekonomiye katkısı, yaklaşık 852,6 trilyon civarındadır.

Çizelge 6.8. Yıllar İtibariyle Su Ürünleri Üretimi (Ton)

Yıllar	Avcılık				Yetiştiricilik		TOPLAM
	Deniz	%	İçsu	%	Miktar	%	
1992	304.766	86.0	40.370	11.4	9.210	2.6	354.346
1993	502.031	90.3	41.575	7.5	12.438	2.2	556.044
1994	542.268	90.2	42.838	7.1	15.998	2.7	601.104
1995	582.610	89.8	44.983	6.9	21.607	3.3	649.200
1996	474.243	86.3	42.202	7.7	33.201	6.0	549.646
1997	404.350	80.8	50.460	10.1	45.450	9.1	500.260
1998	432.700	79.6	54.500	10.0	56.700	10.4	543.900
1999	523.634	82.2	50.190	7.8	63.000	9.8	636.824
2000	460.521	79	42.824	7	79.031	14	582.376
2001	484.410	82	43.323	7	67.244	11	594.977
2002	522.744	83	43.938	7	61.165	10	627.847

Kaynak: TKB,2004a

Türkiye’de 2002 yılında yapılan yetiştiricilik üretimi miktar olarak 61.165 ton olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 6.8). Parasal değer olarak, yetiştiricilikten elde edilen üretimin milli ekonomiye katkısı, yaklaşık 212,2 trilyon civarındadır.

Yetiştirilen türler piyasa koşulları ve pazar beklentilerine göre değişmekte olup, iç su balıklarında alabalık, denizlerde ise çipura ve levrek üretiminde önemli artışlar olmuştur.

Ülkemizde, halen denizlerden ve iç sulardan avlanan veya yetiştirilen ürünler genellikle taze olarak tüketilmektedir. İşlenmiş ürünlerin tüketimi, taze ürünlere göre oldukça düşük düzeylerde dir. Ayrıca, avcılık yolu ile elde edilen taze su ürünlerinin pazarlanmasında soğuk zincirinin yetersizliği nedeni ile tüketici taze ürünlerden optimum ölçüde faydalanamamaktadır. Ayrıca, su ürünleri arz-talep dengesinin sağlanmasında kilit rol oynayan yetiştiricilik ürünlerinin istenilen düzeylere ulaşmaması, üretim koşullarındaki belirsizlik ve dağıtım kanallarının sınırlılığı tüketiciye bu ürünlerin ulaştırılmasında olumsuzluklar yaşanmasına neden olmaktadır.

Sorunlar

Ülkemizde su ürünleri pazarının, gelişmemesinin en büyük nedeni sektörün kendini gelişen teknolojiye uygun hale getirememesi ve buna bağlı pazar ağını oluşturamaması, dolayısı ile uluslararası pazarlarda süreklilik gösterememesidir.

Su ürünleri stoklarından elde edilen hammadde yetersizliğine bağlı olarak işleme ve değerlendirme tesisleri tam kapasite ile çalışmamaktadır.

Sektöre uluslararası rekabet şartlarına uygun teşvik ve ucuz kredi sağlanamamıştır.

Kooperatif ve birlikler sektörü destekleyecek güçlü bir yapıya kavuşturulamamıştır.

Sektörün ihtiyaçlarına cevap verecek düzeydeki laboratuvarlar yetersizdir.

Su ürünleri toptan ve perakende satış yerleri teknik, fiziksel ve hijyen koşulları yönünden günün koşullarına göre yeterince iyileştirilememiştir.

Ürün kalitesinin muhafaza edilmesi ve tüketiciye ulaştırılmasında soğuk zincirin kurulması için destek sağlanamamıştır.

Karaya çıkış yerlerinde muhafaza, depolanma ve soğuk zincir sağlanamamıştır. Hijyenik şartlarda muhafazanın sağlanabileceği yapıların bulunmamaktadır.

İhracatın yapıldığı ülkelerde sektöre hizmeti sağlayacak birimlerin yetersizliğinden ihrac potansiyeli yaratılamamıştır.

Pazara ilişkin istatistiksel bilgi sistemiyle bir müdahale sistemi oluşturulamamıştır.

Öneriler

Sektörün gelişimi ve mevcut pazar imkanlarının artırılması amacıyla sektöre verilen hizmetler daha etkin ve yaygın hale getirilmelidir. Bu çerçevede Bakanlığın çeşitli birimlerine dağılmış olan su ürünleri hizmetleri tek çatı altında toplanmalıdır.

Ülkemiz ve dünyadaki tüketim eğilimleri dikkate alınarak ürün çeşitlendirmesine gidilmeli ve üretim teşvik edilmelidir.

İhracatta pazar araştırma desteği ve fuar desteklerinden sektörün daha etkin biçimde yararlanmaması sağlanmalıdır. Yeni destekleme enstrümanları geliştirilmelidir.

Su ürünleri konusunda akredite olmuş laboratuvarlar oluşturulmalıdır.

Balıkçı barınakları ve balığın kara çıkış noktalarında altyapı eksiklikleri giderilmelidir. Su ürünleri toptan ve perakende satış yerlerinin sağlık ve hijyen koşullarına kavuşturulması amacıyla çıkartılan Yönetmeliğe işlerlik kazandırılmalıdır.

Su Ürünleri işleme sanayi geliştirilmeli ve ürün kalitesi bozulmadan tüketiciye ulaştırılması amacıyla soğuk zincirin kurulması için destek sağlanmalıdır.

Ortak Pazar Organizasyonları ve Üretici Örgütlerinin kurulmalıdır.

Pazara ilişkin istatistiksel bilgi sistemi ve müdahale sistemi oluşturulmalıdır.

6.2. Pazarlama Politikaları

6.2.1. Pazarlama hizmetlerine yönelik düzenlemeler

Mevcut Durum

Üretimin milli ekonomiye katkısını arttırmak için pazarlama çok önemli bir araçtır. Ürünün derimden başlayarak tüketiciye kadar uzanan aşamalarında kayıpların en aza indirilmesi, kalitenin korunması ve uzun bir zamana yayılarak tüketicinin bundan her mevsim yararlanması pazarlamanın hedeflerindendir. Ayrıca iç ve dış pazarlarda talep edilen çeşit, kalite ve miktarda üretim ile üreticilerimizin AB ve gelişmiş ülke normlarına entegrasyonu mutlaka etkin bir pazarlama sistemi içerisinde gerçekleştirilir. Bu nedenle, işletmelerin ölçek ekonomisine ulaşması ve uluslar arası piyasalarda rekabet gücü kazanması için pazarlama politikaları son derece önemlidir.

Son yıllarda verimin ve üretimin artırılması yönünde gösterilen çaba ve başarılar, aynı oranda tarım ürünlerinin pazarlanmasına yansıyamamıştır. Günümüzde sadece üretmek değil, aynı zamanda ürünlerin kaliteli olması, yeterli miktarda ve düşük maliyette üretilmesi, tüketiciye optimum tatmini sağlayacak şekilde ulaştırılmalıdır. Tarımsal pazarlama, ürünün üreticiden tüketiciye ulaştırılmasına kadar olan aşamaların tümünü içeren bir sistemdir. Bu sistem içinde

gerçekleştirilen pazarlama hizmetleri; toplama,dağıtım, işleme, hasat-derim, dereceleme, standardizasyon, kalite kontrolü, ambalajlama ve etiketleme, fiyat oluşumu, satış, talep yaratma, riskin göze alınması (kredi,sigorta gibi) ve kayıt tutulması olarak sınıflandırılmaktadır (Güneş 1996).

Ülkemizde sağlıklı gıda üretim ve sunumu için belirtilen pazarlama hizmetlerine yönelik olarak çeşitli yasal düzenlemeler yürürlüğe girmiştir. Nitekim Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği'nde gıdaların ambalajlama, taşıma ve depolanması için asgari teknik ve hijyen şartları içeren maddelerin yanı sıra, HACCP'e yönelik hükümler de yer almaktadır. Ayrıca gıda üreten ve satan işyerleri için asgari hijyen şartları ile İyi Tarım Uygulamaları Yönetmeliği gibi düzenlemeler; kalite yönetim sistemleri,ambalajlama ve HACCP hakkındaki standartlar mevcuttur. Ayrıca tarımsal ürünlerin dağıtımının düzenlenmesinde pazarlama sistemlerinin geliştirilmesi amacıyla, ürün ihtisas borsaları ve tarımsal üretici birlikleri düzenlemeleri ile tarım satış kooperatifleri birliklerinin yeniden yapılandırılmasına ilişkin kanunlar çıkartılmıştır. 1980 sonrasında destekleme alımlarının azaltılması ve KİT'lerdeki özelleştirme çalışmaları (SEK, EBK, Yem Sanayi gibi) ile çay ve tütünde özel sektörün pazara girmesini sağlayan yasal düzenlemeler ürün dağıtımını ve fiyat oluşumunu doğrudan etkilemiştir. İhracatçılara yönelik devlet destekleri de (yurtdışında ofis-mağaza açma, işletme ve marka tanıtım desteği; pazar araştırma desteği; yurtdışındaki fuarlara katılım desteği; Türk ürünlerinin yurtdışında markalaşması ve Türk Malı imajının yerleştirilmesine yönelik faaliyet desteği gibi) dış pazarlarda talep yaratmada önemli işlevleri olan düzenlemelerdir. Uluslar arası arenada markalaşma ve talep yaratmada ülke ve firmaların strateji ve düzenlemeleri karşı karşıya geldiğine göre, bu konularda alınacak önlemler pazarda kalıcılık için önem taşımaktadır.

Günümüzde marka yaratmanın önemi dikkate alındığında, ülkemize özgü yerel ürünlerde standartların hazırlanarak, bu ürünlerin markalaşması için ilk adımın atılmalıdır. Sonrasında da yerel ürünlerimizde markalaşma için ciddi programlar uygulanmalıdır.

Pazarlama hizmetlerinin iyileştirilmesinde bir araç olan yasal düzenlemeler, iç pazarda yaygın olarak uygulanmadığında mevcut bazı sorunlar ile hala karşılaşılmaktadır.

6.2.1.1. Hasat-derim

Sorunlar

Türkiye'de tarım ürünlerinin hasat-deriminde hasat olgunluğunun tayini ile ürünün yapısına bağlı olarak taşıma ve depolanması sırasında ortaya çıkacak kayıpların azaltılması önem taşımaktadır. Nitekim, yaklaşık 43 milyon ton olan meyve-sebze üretiminin kimi ürünlerde %25 ila 35'i pazarlamada kayba uğramaktadır. Yani yaklaşık 10 milyon ton meyve –sebze bahçeden tüketiciye ulaşınca kadar geçen sürede çürüyüp heba olmaktadır. İyi pazarlama politikaları ile bu kaybı iyimser bir öngörü ile %10'lara düşürmek çok zor görünmemektedir. Böylece 6 milyon ton meyve ve sebze tüketime sunularak, milli ekonomiye asgari 6 trilyonluk bir katkı sağlanacaktır.

Hasat kapları ürüne özgü olmayıp, çok amaçlı kullanılmaktadır. Böylece hijyenik kapların kullanımı imkansızlaşmaktadır.

Öneriler

Tarım sektörünün kan kaybetmemesi, ekonomik ve kayıpsız bir üretim, ürünlerin modern hasat makineleri ve ekipmanları ile mümkündür. Bu konuda bakanlık işletmelerinin öncülük yapması gerekir.

Hasatta kullanılan kapların önemi konusunda üretici örgütlerince yayım çalışmaları yapılmalıdır.

6.2.1.2. Dereceleme, standardizasyon ve kalite kontrolü

Sorunlar

Tarım ve gıda sektöründe standartlar, kalite yönetim sistemleri ve HACCP uygulamaları çok yetersizdir.

Yaş meyve ve sebzenin iç pazarda standart uygulaması isteğe bağlıdır.

Firmalarca ürünlere yönelik farklı derece özellikleri uygulanmaktadır.

AB'de yaş meyve ve sebze perakende satışlarında geçerli olan İyi Tarım Uygulamaları (EUREPGAP) hakkında üreticilerin bilgi düzeyi düşüktür.

Üretimden pazarlamaya kadar yapılan kalite kontrol çalışmaları istenen düzeyde değildir. Standartların uygulanmaması kalite kontrollerini de zorlaştırmaktadır.

Hiçbir alıcı ülke kalite kontrol belgesi istememektedir. Kalite kontrol belgesinin alınması bürokrasiyi arttırmaktadır. Kalite kontrol belgesi ihracatta bürokrasiyi arttırmakta ve zaman kaybına sebep olmaktadır.

Kalite kontrolünde akredite laboratuvar yetersizliği de ticarete sorunlar yaratmaktadır.

Öneriler

Tüm tarımsal ürünlerin üretim ve değerlendirme aşamalarında kalite yönetim sistemleri, HACCP ve EUREPGAP kurallarına uyulmaya başlanmalı, insan ve çevreye sağlığı göz ardı edilmemelidir. Bu konularda üreticiler bilgilendirilmeli ve bu belgelerin alınması teşvik edilmelidir.

İç pazarda yaş meyve ve sebzede standartlar zorunlu hale getirilmelidir.

Firmalar tarafından ayrı ayrı yapılan dereceleme kriterleri, standartların zorunlu hale getirilmesi ile giderilebilecektir.

Kalite kontrol belgesi yerine asgari şartları yerine getiren firmalara kalite yeterlilik belgesi verilmeli, kalite kontrol belgesi alınması ihtiyari olmalıdır.

Akredite laboratuvarlar artırılmalıdır.

6.2.1.3. Ambalajlama ve etiketleme

Sorunlar

Sermaye yetersizliğinden dolayı birçok işletme ambalajlamada ileri teknolojileri kullanamamaktadır. Bu nedenle, raf ömrü sınırlı olan ürünlerin pazara sunumunda sorunlar yaşanmaktadır.

Ambalajsız gıda satışı Türk Gıda Kodeksi ile yasaklanmasına karşın, iç pazarda ambalajsız gıda satışları sürmektedir.

Birçok üründe etiket bilgilerinin ürünün içeriğini tam yansıtmadığı görülmektedir.

Tüketiciye sunumda kullanılan ambalajların nitelik ve nicelikleri ülkemizde henüz istenen düzeyde değildir. İnsan sağlığına uygun ambalaj materyallerinin ve ürün özelliklerinin belirten bilgileri kapsayan etiketlerin ambalajda yer alması gerekmektedir. Tahta ambalajlar hala küçük atölyelerde imal edilmektedir.

Ambalajlama tesislerinde hijyen koşullar yeterince uygulanmamaktadır.

Ambalajlama evlerinin örgütlenmesi ile diğer gıda ürünlerinin örgütlenmesi yetersiz, bu nedenle envanter çalışmaları tamamlanamamıştır.

Ambalajlama evlerinde ihraç edilmek üzere hazırlanan ürünlerin ambalajlı genel olarak toptancılara yöneliktir. Rakip ülkelerde ambalaj sistemi son tüketiciye göre hazırlanmaktadır.

Ambalajlama evlerinde kullanılan elektriğe uygulanan fiyat tarifi dünya fiyatlarının üzerindedir.

Öneriler

Ambalajlama evlerinde asgari uyulması gereken kurallar tespit edilmelidir.

Akdeniz yaş meyve sebze işletmecileri derneğinin başlattığı ve halen devam etmekte olan ambalajlama evleri envanter çalışmaları, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından desteklenerek sonuçlandırılmalı ve asgari şartları yerine getiren ambalajlama evleri Tarımsal Sanayi Sınıfına alınmalıdır.

Ambalaj sektöründe varolan kapasite %60-65 doluluk oranında çalışmaktadır. İç pazarda hala büyük ve ağır ambalajlar kullanılmakta, eğilme ve mekanik zararlar fazla olduğundan kayıplar da doğal olarak artmaktadır.

Tüketicinin doğrudan alabileceği sağlıklı ve küçük kağıt, ağaç ve cam ambalajların kullanılması sağlanmalıdır.

Türk malı imajını yerleştirmek için son tüketiciye yönelik ambalaj teşvik edilmeli, tüketici alışkanlığı sağlanmalıdır.

Bulundukları yörede en düşük enerji tarifiesi uygulanan turistik tesislere sağlanan avantaj, ambalajlama evlerine de kazandırılmalıdır.

Ambalajsız ürün satışlarında pazarlama sistemi içinde bulunan organizasyonların da uyarıcı olması önemlidir.

Ambalajsız gıda alımı konusunda tüketici örgütleri ve ilgili bakanlıklar yoluyla tüketici bilinci ve alışkanlıklarının geliştirilmesi konusunda programlar uygulanmalıdır.

Ürün etiket bilgilerinin ürün içeriğini tam olarak belirtmesi ve bu konuda AB standartlarına uyumun ivedilikle sağlanması gerekmektedir.

6.2.1.4. Taşıma ve gümrükleme

Sorunlar

Özellikle taze ürünlerin taşınmasında araç, ortam ve türler arasında uygulama eksiklikleri bulunmaktadır. Özellikle taşımada araç ortam sıcaklıkları konusunda ihracatçı ve filo yetkililerinin çok bilinçli olduğu söylenemez.

Yaş meyve sebze ihracatında ürünün özelliğinden dolayı zaman zaman gümrük çıkış beyannameleri tam olarak kapatılamamaktadır. Bu yüzden ihracatçı beyannameyi eksik kapatmaktan dolayı ceza ödemek zorunda kalmaktadır.

Limanlarımızda yükleme boşaltma ücretleri yüksektir. Ayrıca, yaş meyve sebze boşaltma terminalleri yeterli değildir.

Taşıma önemli bir masraf unsurudur.

İhracat kapasitesi yüksek olan Hatay ilinde, Antakya Gümrük binasının şehir içinde olması nedeniyle şehir trafiğini bozduğu gibi, TIR kontrollerinin de buralarda yapılması sonucu kontrol işlemleri de gecikmektedir.

Gümrük mesai ücretleri yüksektir, tır geçiş belgelerinde sorunlar yaşanmaktadır.

Öneriler

Bahçe ve gıda ürünlerinin taşınmasında taşıma yolları ve taşıma araçları ürün özelliklerine göre seçilmeli, hızlı ekonomik ve amaca yönelik uygulamalar desteklenmelidir.

İhracatta soğuk zincirin bir bütün teşkil ettiği için ürünlerde ve ürünün yoğun olduğu limanlarda yükleme boşaltma terminalleri yapılmalıdır. Özellikle yağışlı havalarda ürünün zarar görmesini engelleyici tedbirler alınmalıdır.

Gümrük beyannamelerinin % 10 eksik kapatılmasına izin verilmelidir. Böylece ihracatçının maliyetini düşürmesi sağlanacaktır.

İhracat maliyetlerini artıran liman ücretleri, rakip ülkelerin seviyesine getirilmelidir.

Hizmet kalitesinin artması için limanların özelleştirilmesi hızlandırılmalıdır. Antakya gümrük binasının tır kontrollerinin süratli bir şekilde yapılabilmesi maksadıyla, daha geniş sahası olan yeni bir yere taşınması gerekmektedir.

Geçiş belgelerinin kullanımından çabuk bozulabilen ürünlere öncelik tanınmalıdır. Rakip ülkeler taşımada büyük avantaja sahip kota sorunu yaşamamakta ve vergisiz taşıyabilmektedirler.

Gümrük mesai ücretlerinin makul seviyelerde olması yaş meyve sebze ihracatında masrafların düşmesini sağlayacaktır.

6.2.1.5. Riskin göze alınması (kredi ve sigorta)

Sorunlar

İhracat kredi faizlerinin yüksekliği ihracatçısının maliyetini arttırmaktadır.

Eximbank kredileri kullanımında ihracatçı teminat sorunu yaşamaktadır.

Tarımsal üretiminde çeşitli doğal afetler ve pazardaki konjonktürel dalgalanmalara karşı riskin azaltılmasında sigorta ve gelişmiş borsacılık geleneği yaygın değildir.

Öneriler

İhracat kredi faizleri düşürülerek ihracatın artmasını teşvik edecek seviyelere getirilmelidir.

Eximbank kredileri kullanımında teminat sorunu çözmek için aracı bankanın çalışma sistemi yeniden gözden geçirilmelidir. Sevkiyat sonrası ihracat belgelerinin tevsik edilmesi durumunda ihracat tutarının belirli bir yüzdesi kredi olarak kullandırılmalıdır.

Riskin azaltılmasında sigorta ve borsaların yararları anlatılmalı, vadeli işlem piyasalarına geçiş hızlanmalıdır.

6.2.1.6. Depolama

Sorunlar

Ülkemizdeki soğuk depo kapasitesi yaklaşık 1,2 milyon ton dolayındadır. Taze meyve-sebze üretimimizin 43 milyon ton civarında olduğu düşünülürse, diğer gıdaların muhafazası bir yana, ancak ülkemizde elma depolama kapasitesine denk bir soğuk depolama kapasitesi mevcuttur.

Teknolojik anlamda özellikle 1990 öncesi kurulan tesislerin çok yetersiz olduğu bilinmektedir.

Öneriler

Muhafaza tesislerinin teknolojik yeniliklere açık uygun ve ülke koşullarına uyumlu kapasitelerde lisanslı tesisler yapmak için Bakanlık, kredi veren banka ve konu ile ilgili birlik veya derneklerin protipler oluşturarak uygulayıcılarının yararına sunulmalıdır. İşleme ve ambalajlama tesisleri ISO-HACCP sistemlerine uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir.

6.2.1.7. Talep yaratma

Sorunlar

Türkiye’de tarım ürünlerine yönelik çok çeşitli talep yaratma çalışmaları yapılırken, dış pazarlarda-ihracatta karşılaşılan sıkıntılar devam etmektedir. Talep yaratmada karşılaşılan zorluklar aşağıda açıklanmıştır:

Ülkemizde üretimi yapılan ürün ve çeşitlerinin uluslar arası pazarlarda tam olarak tanıtımı yapılamamakta, sektör itibari ile uluslararası fuarlara yeterince katılım sağlanamamaktadır.

Uluslararası pazarlarda kaliteli ürün imajını yaratacak tescil edilmiş markalı ürün ihracatı gerçekleştirilememekte, olumlu ürün imajının yaratılamaması sonucu pazarda fiyat odaklı rekabete girilmekte, bu durum Türk firmalarının kendileri arasında bir rekabet ortamı doğmasına neden olmaktadır.

Ülkemizde tarım ürünleri ihracatçıları daha çok küçük ölçekli işletmelerden oluşmaktadır. Bu nedenle, firmalar az sayıda personel ile üretim ve pazarlama işlemleri gerçekleştirmek zorunda kalmaktadırlar. Bu durumda uluslararası pazar bilgisi eksikliği meydana gelmekte hangi pazara, ne zaman, hangi ürünle girileceği önceden kestirilemediğinden pazar kayıpları meydana gelmektedir.

Yurtdışında ürünlerimize yönelik tüketim alışkanlığı yaratılamamıştır.

Yaş meyve ve sebze üretiminde hormon kullanımının en aza indirilebilmesi, üretim aşamasında seraların ısıtılabilmesi ile mümkündür.

İhracatla ilgili kararların doğru zamanda ve süratle alınması, karar sürecinin kısaltılması gerekmektedir.

Pestisit kalıntılarının kontrolü ve insan sağlığı açısından üretim bölgelerinde gıda kalıntı laboratuvarlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

İhraç ürünlerimiz başka ülkelerin ambalaj ve etiketleriyle nihai tüketiciye ulaşmaktadır.

Küçük çaplı ihracat firmaları, profesyonellik, pazar araştırması, standartlara uyum, marka ve ambalaj gibi dış ticaretin gerektirdiği şartları yerine getirememektedirler.

İhracata yönelik üretime daha yüksek fiyat ya da destek verilmemektedir.

Dış pazarlarda tüketici beğenisini kazanmış tür ve çeşitlerin ülkemizdeki üretimleri henüz yeterli değildir.

Organik tarımda sertifikalandırma ücretleri yüksek, verimlilik düşük, ürün fiyatları üretici için cazip değildir.

Tarımsal sanayi dış pazarlara hitap etmemektedir.

İhracatçılar gıda güvenliği (HACCP) ve EUREPGAP konularında yeterli bilgi sahibi değildir.

Öneriler

Türk malı imajını yerleştirmek ve bir ülke markası yaratmak için çalışmalar artırılmalıdır.

Ülkemiz tarım ürünleri için tanıtım kampanyaları düzenlenerek tüketici alışkanlığı yaratılabilecek ürün çeşitliliğimiz, doğal lezzet ve kalitesinin tanıtımı artırılmalıdır.

Çok sayıda ihracat yapan firmalar yerine koordineli olarak ihracat yapılması desteklenmeli, Sektörel Dış Ticaret Sermaye Şirketlerinin (SDTŞ) oluşumu yaşı meyve sebze sektörü için özendirici hale getirilmelidir.

Organik ürünlerin tanıtımı ve üretici firmalar desteklenebilir.

Ülkemizde pazar talepleri doğrultusunda çeşit değişikliği için çalışmaları teşvik sistemi uygulamaya konulmalıdır.

6.2.2. Pazarlama sistemleri (organizasyonları) ve stok yönetimi

Tarım sektörü; istihdam edilen nüfus, ekonomiye katkısı, sanayiye hammadde sağlaması gibi göstergelerden dolayı önemli bir sektördür. Tarımsal üretimde verim ve kalitenin artırılması kadar, üretilen ürünlerin sağlıklı ve talep doğrultusunda pazarlanması da zorunludur. Pazarlama, tüketici istek ve gereksinimlerinin karşılanması için yapılan işletmecilik faaliyetlerinin tümü olarak tanımlanmaktadır. Pazarlama sistemleri ise; üretilen ürünlerin üreticiden tüketiciye ulaşıncaya kadar geçtiği aşamaları içermektedir. Pazarlama anlayışı ve pazarlama sistemlerindeki gelişmeler, ülkelere ve gelişmişlik düzeyine bağlı olarak değişmektedir. 1950'lerden önce geçerli olan "ne üretirsen satarsın" şeklindeki üretim ve satış anlayışı geçerliliğini kaybetmiştir. Günümüzde geçerli olan global pazarlama anlayışının odak noktası dünya tüketici istek ve gereksinimlerinin karşılanması; araç pazarlama stratejileri ve toplumsal sorumluluk anlayışıdır.

Günümüzde kalite ve gıda güvenliği bilincinin arttığı ve yasal düzenlemelerle desteklenen bu unsurlar, bir rekabet unsuru olarak görülmektedir. Bu bağlamda, pazarlama karması unsurları olan ürün, fiyat, dağıtım ve promosyona yönelik kararların-stratejilerin doğru zamanda alınması ve uygulanması önem taşımaktadır. Nitekim ürün ne kadar kaliteli olursa olsun, iyi bir şekilde pazarlanamazsa firma hedeflerine ulaşamayabilir. Tarımsal üretime karar vermeden önce pazar araştırmalarının, daha sonraki dönemlerde ise pazarlama araştırmaları ile gelişmelerin izlenmesi doğru ve güçlü bir pazarlama sistemi ile gerçekleşebilir. Pazarlama hizmetlerini sağlıklı bir şekilde yerine getirebilmek, baskı unsuru oluşturabilmek, yeni teknolojileri ve yasal gelişmeleri izleyebilmek için gelişmiş ve dikey olarak örgütlenmiş bir pazarlama sistemi gereklidir.

Tarım ürünleri ihracatımızın yaklaşık % 50'sinin AB'ye yapıldığı ve bitki-hayvan sağlığı konusundaki düzenlemeler de dikkate alındığında, Türkiye'de pazarlama sistemlerinin geliştirilmesine yönelik politikalar önem kazanmaktadır.

Ülkemizde tarımsal ürünlere yönelik farklı pazarlama sistemleri bulunmaktadır. Bunlar; kooperatifler, üretici birlikleri, ihracatçı birlikleri, toptancı haller, ticaret borsaları, sınır ticareti, sözleşmeli üretim, müdahale alımları, e-ticaretir.

6.2.2.1. Tarımsal Amaçlı Kooperatifler

Mevcut durum

Tarım ve Köyşleri Bakanlığının görev alanında bulunan ve 1163 sayılı Kooperatifler Kanuna göre kurulan tarımsal amaçlı kooperatifler; tarımsal kalkınma (5.536 adet), sulama (2.248), su ürünleri (421) ve pancar ekicileri kooperatifleri (31) ile bu kooperatiflerin konu bazında bir araya geldikleri tarım(6), ormancılık (17), hayvancılık (15), çok amaçlı (15), sulama (9), su ürünleri(10), çay (7) ve pancar ekicileri (1) kooperatif birlikleri ve aynı şekilde bu birliklerde aynı ünvanlarla merkez birlikleri şeklinde teşkilatlanmaktadırlar. 2004 yılında bu kooperatifler kapsamında, 8.236 birim kooperatif (2.618.971 ortak), 80 birlik (3.017 ortak kooperatif) ve 6 merkez birliği (80 ortak birlik ve 3.936 ortak kooperatif) bulunmaktadır. 1581 ve 3223 sayılı Kanun ve 553 sayılı KHK'ye göre kurulan Tarım Kredi kooperatiflerinin 2.281 birim kooperatif (1.557.817 ortak), 16 birlik (2.281 ortak kooperatif) ve 1 merkez birliği (16 ortak birlik ve 2.281 ortak kooperatif) faaliyet göstermektedir (TKB 2004b).

Türkiye'de tarım ürünlerinin pazarlamasında kooperatifler halâ istenilen yerde değildir. Nitekim, 1993 yılında kooperatiflerin pazarlamada payı; pamukta % 48,6, zeytinyağında % 1,7, incirde % 27,7, kuru üzümde % 18,3, fındıkta % 36,7, ayçiçeğinde %31,8, sütte %2,9, yumurtada %1,0 ve taze sebze %1,0 oranındadır (Yıldırım 2001). AB'de ürüne ve ülkeye göre değişmekle birlikte, kooperatiflerin üretim, pazarlama ve dış ticaretteki payı %65-100 düzeylerinde iken, ülkemizde pazarlama sistemleri içinde kooperatiflerin payının çok düşük düzeyde görülmektedir. Bu da pazarda üreticilerin rekabet ve pazarlık gücünü zayıflatmaktadır.

Sorunlar

Kooperatiflerin kurul ve gelişmeleri 3 ayrı kanun ile düzenlemekte ve bu kanunlar iki Bakanlık tarafından yürütülmektedir.

Kooperatiflerin faaliyet gösterdikleri pazarlama alanları itibariyle gerek kooperatif yöneticileri gerekse çalışanları pazarlama konularında yeterli bilgiye sahip değildir.

Kooperatiflerin tüm girdi ve çıktıları muhasebe kayıtlarına düzenli olarak kaydedildiğinden kooperatifler, kayıt dışı faaliyette bulunan rakiplerine oranla dezavantajlı duruma düşmektedir.

Kooperatifler toptancı halleri içinde yeterince yer edinmemektedir.

Kooperatifler gıda üretim ve çalışma işyeri izinlerinin önemini henüz tam anlayabilmiş değillerdir. Bu tür mevzuat eksiklikleri de pazarlamada sorun teşkil etmektedir.

Geçmiş dönemlerde kimi kooperatiflerdeki kötü yönetimler sonucunda, ortakların kooperatifçiliğe sıcak bakmamasına yol açmakta ve ortakların yönetim konusunda birbirlerine güven duymamasına yol açmıştır.

Öneriler

Tarımsal amaçlı kooperatiflerle ilgili 3 ayrı kanun yerine tek bir yasa çıkarılmalı, ve kooperatiflerin teşkilatlandırılması tek bir Bakanlık bünyesinde toplanmalıdır.

Merkez Birlikleri, Üst Birlikler ve Kooperatifler arasında gerekli olan koordinasyon güçlendirilmelidir.

Merkez Birlikleri ve Üst Birlikler, pazarın arz-talep dengesini dikkate alarak verimliliğini arttırıcı, maliyeti düşürücü, profesyonel işletmecilik anlayışıyla yönetilmeli, pazar araştırmalarında bulunmalı, kooperatiflerin çalışma ve üretim izinleri almaları konusunda gerekli eğitim desteği sağlanmalı, fuar ve benzeri organizasyonlara katılımları sağlanmalı, ürünlerin pazarlanmasında çok önemli bir yeri olan kalite, süreklilik, markalaşma ve tanıtım gibi hususlarda çalışmalar yapılmalıdır.

Kooperatiflere KDV muafiyeti ya da indirimi sağlanması konusunda gerekli yasal çalışmalar yapılmalıdır.

Kooperatif ürünlerinin aracılara yada özel işletmelere satılması yerine, üst birlikler kanalıyla mamul ya da yarı mamul hale getirilerek pazara arzı satış mağazaları ile sağlanmalıdır.

Kooperatifler Bankası kurularak, kooperatif ortakları düşük faizli kredi imkanlarına kavuşturulmalıdır..

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü tarafından başlatılmış olan “Pazarlama Danışma Kurulu”nun çalışmalarına işlerlik ve ağırlık kazandırılmalıdır.

6.2.2.2. Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri

Mevcut Durum

1935 yılında yürürlüğe giren 2834 sayılı Kanun Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri'nin (TSKB) kuruluşuna gerekli yasal zemin sağlanmıştır. TSKB'lerin faaliyet konularına giren kimi ürünlerin, 1963 yılından itibaren devlet destekleme alımları kapsamına alınmasıyla, yıllar itibariyle muhtelif ürünlerde, Devlet adına alım yapmışlardır. Bu dönemde yapılan destekleme alımları ve Devlet tarafından aktarılan kaynaklar, Birliklerin kooperatifçilik faaliyetlerinden uzaklaşmaları ve sınai faaliyetlere ağırlık vermelerine neden olmuştur. Günümüzde 17 TSKB (Tarış İncir,Üzüm,Pamuk,Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri, Çukobirlik, Antbirlik, Karadenizbirlik, Trakyabirlik, Fiskobirlik, Marmarabirlik, Taskobirlik, Kayısıbirlik, Güneydoğubirlik, Tiftikbirlik, Kozabirlik, Gülbirlik, Gapbirlik) bulunmaktadır. 2004 yılında 4572 Sayılı Kanun çerçevesinde faaliyet gösteren TSKB kapsamında 340 birim kooperatif (664419 ortak), 17 birlik (335 ortak kooperatif) bulunurken; Tütün Satış kapsamında 68 birim kooperatif (33.000) bulunmaktadır (TKB 2004b).

TSKB'lerin faaliyetlerini düzenleyen mevzuatta zaman içinde değişiklikler olmuş, 2834 sayılı Kanunun yerini 1984 yılında çıkarılan 238 sayılı Kanun Hükmünde Kararname almış ve 1985 yılında da 3186 sayılı Kanun ile anılan Kararname kanunlaşmıştır. 1994 yılından başlayarak Birliklerin destekleme alımı yapması uygulamasına son verilmiştir. 16 Haziran 2000 tarihinde yürürlüğe giren 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanun 3186 sayılı Kanunu ve 2834 sayılı Kanunun yürürlükte kalan maddelerini kaldırmıştır.4572 sayılı Kanun ile; kooperatif ve birliklerin yeniden yapılandırılmaları için yasal bir çerçeve oluşturmak, bu kuruluşları gerçek sahibi olan üretici ortakları tarafından yönetilir hale getirmek, sanayicilik faaliyetlerinden çok yeniden kooperatifçilik faaliyetlerine konsantre olmalarını sağlamak ve ekonomik faaliyetlerini etkin ve verimli bir şekilde sürdürebilecekleri bir mali yapıya kavuşturmak amaçlanmaktadır. Kanun ile öngörülen yeniden yapılandırma faaliyetlerinin gerçekleştirilebilmesi için gerekli kaynaklar Dünya Bankası'ndan 12.07.2001 tarihinde sağlanan Tarım Reformu Uygulama Projesi (ARIP) ikrazından karşılanmakta; Birliklerin ihtiyaç duydukları ürün kredileri ise 4572 sayılı Kanun uyarınca oluşturulan Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu (DFİF) Gider Hesabından karşılanmaktadır.

Sorunlar

Birlikler, ayni ve nakdi kredileri mevcut ticari kredi faiz oranlarının üzerinde bir faiz oranı ile ortaklarına sunmaktadır.

Ürünlerin pazarlanmasına yönelik tüm üretim ve pazarlama faaliyetleri ise Birlik tarafından yürütülmekte, yürütülen faaliyet kooperatif ve/veya ortaklara hizmet olarak algılanmamaktadır.

Daha önce kamu kaynakları ile finanse edilmeleri nedeniyle Devlet kontrolünde olan TSKB'ler, özerklik konusunda önemli adımlar atmaktadır. Ancak personel, ve teknolojik altyapı gibi kurumsal kapasiteleri çok düşük olan kooperatifler, yeniden yapılandırma sürecinde henüz mali açıdan bağımsız olamadıklarından özerkleşme konusunda önemli bir ilerleme sağlayamamışlardır.

Kar ve zararın üretici ortaklara yansıtılmaması, ortaklarda kooperatifçilik konusundaki "farkındalığın ve taleplerin" oluşmasını engellemektedir. Üretici ortaklar, kooperatif ve birliğin karlı, verimli ve sürdürülebilir olarak faaliyetlerinin yürütülüp yürütülmediği konusunda tepkisiz olup, bu durum kendi çıkarlarının doğrudan etkilenmesine kadar da devam edecektir.

Üyelerde kendi kooperatiflerinin sahibi olma duygusu gerçek anlamda yerleşmemiştir. Üretici ortakların gerek kooperatifleri ve gerekse birlik ile ilişkisi ürün alımı ve girdi temini ile sınırlı olmuştur.

Kooperatiflerde yeterli mali ve işletme becerileri gelişmemiş, ihtiyaç duyduklarından fazla sayıda personel, özel sektöre göre daha yüksek ücretlerle istihdam edilmiş, tarım sanayi alanındaki diğer özel işletmelerle rekabet edecek gerekli teknik donanım temin edilememiş, üretici ortaklarına verilen hizmetler geliştirilememiş, karlılık sağlanamamıştır.

Öneriler

Hak, görev ve sorumlulukların düzenli eğitimler ile üretici ortaklara aktarılması gerekmektedir. Böylece kooperatifler konusunda üreticilerin bakış açılarının geliştirilmesi ve katılımların artırılması yönünde çalışmalara ağırlık verilmelidir.

Tavandan tabana örgütlenme sistemi içerisinde birliklerin de kooperatifler için hizmet birimine dönüşmelidir.

Modern pazarlama ilkeleri doğrultusunda faaliyet gösterebilecek deneyime sahip yönetim ve teknik eleman istihdam edilmelidir.

6.2.2.3. Üretici Birlikleri

Mevcut Durum

Ülkemizde tarımsal işletmelerin küçük ve dağınık olması, söz konusu işletmelerin girdi, finansman, teknoloji, bilgi ve pazarlara erişimlerinin yeterli olmaması, pazarlama kanallarında aracı kademelerin çok sayıda olması, üreticilerin iç ve dış piyasalara yönelik ürün taleplerini ve fiyatları yeterince takip edememeleri, fiyatlarda ve üretici gelirlerinde istikrarın sağlanamaması gibi olumsuz durumlardan dolayı tarımsal üretici birlikleri kanununun hazırlanmasına ihtiyaç duyulmuştur. Ayrıca I. Tarım Şurasının 10. komisyonun tarımda örgütlenme bölümünde "çiftçiler, kooperatiflerle çözemedikleri bazı problemlerin halli ve işbirliği içinde çalışmaların gereği olarak Tarımsal Amaçlı Üretici Birlikleri Kanunu Tasarısının bir ana önce kanunlaştırılması kararı alınmıştır. Söz konusu Tarımsal

Üretici Birlikleri Kanunu 5200 sayılı kanun numarasıyla 6 Temmuz 2004 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. İlgili yasanın 4. maddesi “Birlikler, ürün veya ürün gurubu bazında faaliyet gösteren ve tüzüklerinde belirlenen miktardaki tarımsal üretimi bu kuruluşlar aracılığı ile pazarlamayı taahhüt eden, en az 16 tarım üreticisinin bir araya gelmesiyle, asgari ilçe düzeyinde kurulur” denilmekte ve devamında “aynı ürün veya ürün gurubu için ilçe düzeyinde en fazla bir birlik kurulabilir.” denmektedir. Bu kanunla ilgili olarak Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından yönetmelik çalışmaları başlamış olup, çalışmalar devam etmektedir.

AB’ye uyum sürecinde öngörülen yasaların en önemlilerinden biri, ürün bazında üretici birliği örgütlenmesidir. AB’de üretici birliklerinin başlıca amacı, Ortak Tarım Politikalarının (OTP) kalbi sayılan Ortak Piyasa Düzenlerinin (OPD) iyi işlenmesini sağlamaktır. AB’de üretici birlikleri tarımsal piyasaların temel aktörü olarak gıda güvenliğinin sağlanması ve üretici gelirlerinin artırılması amacıyla faaliyet gösterirler. AB’de üretici birlikleri gönüllü üretici organizasyonları olarak üretim ve ticaretin iyileştirilmesi yönünde çalışan, çevreyle uyumlu tarımsal faaliyetleri destekleyen, kaynakların iyi kullanılmasını sağlayan güçlü kuruluşlardır. Ülkemiz koşulları göz önünde tutulduğunda, AB’den önemli farklılıklar olduğu görülecektir.

Sorunlar

Tarımsal Üretici Birlikleri Yasanın önemli eksikliği verilen görevleri yapması için gereken maddi imkanların sadece aidat, bağış ile yurtiçi ve yurtdışından sağlanan ve ne olduğu anlaşılamayan bağış, fon ve yardımlardan oluşmasıdır.

Ülkemiz gerçeklerinde Dernek statüsünde kurulmuş olan bu birliklerin sadece aidat ve bağışlarla, verilen görevleri yerine getiremeyeceği aşikardır.

Öneriler

Gerekli finansal alt yapının aidat ve bağışlarla değil, TOBB, TİM ve TZOB yasalarında olduğu gibi zorunlu kesintiler yoluyla sağlanması birlikleri güçlü hale getirecektir.

6.2.2.4. İhracatçı Birlikleri

Mevcut Durum

Ülkelerin gelişmelerinde büyük öneme sahip olan dış ticaretin en önemli ayağı ihracattır. İhracatın artması ülkede yaratılan zenginliği artırmakta, üretim verimliliğinin yükselmesine neden olmaktadır. Ülkemiz, Mustafa Kemal ATATÜRK’ün imzasıyla 1937 yılında ilk İhracatçı Birliği’nin kuruluşunu gerçekleştirmiştir. Kuruluş amaçları arasında ihracatın artmasına katkı sağlamak, mesleki dayanışmayı artırmak, ihracatçıların mesleki faaliyetlerini ve ilişkilerini düzenlemek, sorunlarına çözüm bulmak ve yol göstermek olan İhracatçı Birlikleri bugün 58 adete ulaşmışlardır. İhracatçı Birlikleri bünyesinde toplam 22 madde birliği bulunmaktadır. Bunların 9’u tarım ve gıda ürünlerini kapsamaktadır. Bu birlikler şunlardır: Canlı Hayvan,Su Ürünleri İhracatçıları Birliği; Fındık ve

Mamulleri İhracatçıları Birliği; Hububat,Bakliyat,Yağlı Tohumlar ve Mam.; İhracatçıları Birliği, Kesme Çiçek İhracatçıları Birliği; Kuru Meyve ve Mamulleri İhracatçıları Birliği; Meyve-Sebze Mamulleri İhracatçıları Birliği; Tütün İhracatçıları Birliği; Yaş Meyve-Sebze İhracatçıları Birliği;Zeytin ve Zeytinyağı İhracatçıları Birliği'dir.

Sorunlar

Tarım dışı sektörlerde olduğu gibi tarım ve gıda ürünlerinde de Türk ihracatçısının uluslararası pazarlarda karşılaştığı sorunların başında, ülke imajının genellikle olumsuz olması ve buna bağlı olarak Türk ürünlerinin de bu olumsuz imajdan etkilenmesi gelmektedir.

Ülkemizde tarım ürünleri ve gıda maddeleri ihracatçılarının büyük çoğunluğu küçük ve orta ölçekli (KOBİ) olup, sınırlı sayıda personel ile hem üretim ve hem de pazarlama işlemlerini gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. Ayrıca, uluslararası pazarlardaki tüketim trendleri, dağıtım kanalı bilgisi, belli başlı fuarlar ve bu fuarlara nasıl katılınacağına kadar bir çok konuda pazar bilgisi eksikliği bulunmaktadır.

Ülkemizde, uluslararası anlaşmalara göre düzenlenen ihracata yönelik devlet destekleri Ar-ge'den tanıtıma, markadan taşımaya kadar geniş bir yelpazede olup, özellikle KOBİ'ler devlet yardımları hakkında yeteri kadar bilgi sahibi değildirler.

Sadece büyük ihracatçıların bazılarının depolama olanakları mevcuttur.

Bazı tarım ürünlerinde üretici ihracatçı arasında dikey entegrasyon sağlanamamaktadır.

Dünyada ticaret yapan ülkelerin büyük çoğunluğu ticaretlerinin önemli bir bölümünü komşularıyla yapmaktadır.

Küçük ve orta ölçekli çoğu ihracatçının e-dönüşümü henüz tamamlayamadıkları gözlenmektedir.

Öneriler

DTÖ ve AB hakkında bilgilendirme-eğitim çalışmaları yaygınlaştırılmalıdır.

Ülkemizdeki AB'ye uyum çerçevesinde çıkan ve yaş meyve-sebze ihracatında önemli yasal düzenlemeler -örneğin İyi Tarım Uygulamaları,HACCP,Kalite Yönetim Sistemleri- hakkında bilgilendirme çalışmaları artırılmalıdır.

Yurt dışında bulunan Ticaret Müşavirliklerinin daha fazla pazar odaklı görev yapmaları ve bulundukları ülke pazarlarına ilişkin bilgileri periyodik olarak ihracatçıya ulaştırmaları önemlidir.

Ülkemizde her yıl çok sayıda fuar ve festival düzenlenmektedir. Bu organizasyonlara yabancı konukların katılımının sağlanmalıdır.İhracatçı Birlikleri

ye firmalarının önemli fuarlara mutlaka katılmaları hususunda çalışmalarını artırmaları yararlı olacaktır.

Belirli bir strateji çerçevesinde, bütün otel ve tatil köyleri ile işbirliği sağlanarak ülkemize gelen turistlere tanıtım yapılmalıdır.

Ülkemizin uluslararası pazarlardaki alıcı ve tüketicilere tanıtımı, Türk rnlerinin de tanınırlığını artıracaktır. Bilimsel araştırmalar, yabancı ülkelerdeki tüketicilerin sevdikleri ve hayran oldukları ülkelerin ürünlerini satın almaya daha uygun ve eğilimli olduklarını göstermektedir.

Çeşitli kurum ve kuruluşlar (İGEME, KALDER ve MPM gibi) tarafından derlenen pazar bilgileri,eğitim ve imaj geliştirme çalışmalarının İhracatçı Birlikleri tarafından ihracatçılara ulaştırılması yararlı olacaktır.

Verimliliğin artırılması, ucuz tanıtım yapılmasına imkan vermesi ve hem ihracatçıların hem de İhracatçı Birlikleri'nin duyuru maliyetlerinin düşürülmesi için elektronik ortama geçilmesi gerekmektedir.

İhracata finansman desteği sağlayan Eximbank ve özellikle ihracat sigortası ile ilgili olarak küçük ve orta ölçekli ihracatçıların bilgilendirilmeye ihtiyaç duydukları gözlenmektedir. Bu konuda gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

Özellikle küçük ve orta ölçekli ihracatçılara devlet yardımlarının tanıtılmasının yolları araştırılmalıdır.

Depolama yüksek teknoloji gerektiren bir yapıya büründüğü, her üretici ve ihracatçının bu tür bir yatırımı yapması mümkün olmadığından modern depo girişimciliğinin özendirilmesi yararlı olacaktır.

Bazı tarım ürünlerinde üretici-ihracatçı arasında dikey entegrasyon sağlanması için, finansman desteği sağlanmalıdır.

Komşu ülkelerle ticareti engelleyen sorunlar, yapılacak anlaşmalarla ortadan kaldırılmalıdır. Söz konusu ülkelere tarım ve gıda ürünü pazarlanabilmesi için yerel özellikler ve kalite standartlarına da dikkat edilmelidir.

Tarımsal rn ihracatında özellikle nakliye maliyetlerinin yüksek oluşu fiyatları artırmakta, dolayısıyla rekabet şansını azaltmaktadır. Nakliye maliyetlerini azaltacak desteklerin sağlanması ve tarımsal ürünlerde ihracat iadesi uygulamasına devam edilmesi gerekmektedir.

İhracata dayalı üretim yapılabilmesi için, dış pazarlardaki çeşit ve talep değişiklikleri İhracatçı Birliklerince Tarım ve Köyişleri Bakanlığına bildirilmelidir.

Dış ticaretle ilgili uygulamalar ve mevzuat çok başlılıktan arındırılıp, bu konuda tüm yetki ve sorumluluk tek bir çatı altında toplanmalıdır.

AB mevzuatı ile çelişen mevzuat AB normlarına uyulanmalıdır.

Özellikle geleneksel ihraç konusu ürünlerimizin ürün deseninin geliştirilmesi için gerekli çalışmalar (coğrafi işaretleme ve genetik çalışmalar) yapılmalıdır.

Tarım ve işlenmiş tarım ürünü ihracatımızın artırılabilmesi ve rekabet üstünlüğünün sağlanabilmesi için teknoloji yoğun ürünlerin markalaştırılması yoluyla dış pazarların zorlanması için gerekli faaliyetler sürdürülmelidir.

Zirai ilaç kalıntılarının belirlenebilmesi için kalıntı laboratuvarlarının geliştirilmesinde gerekli teknik ve finansal destek sağlanmalı, üretici noktasında önlemler alınmalıdır.

Sağlıklı ve verimli bir üretim pazarlaması için resmi-özel kurumlar ile üniversiteler ve konuyla ilgili mesleki kuruluşlar arasındaki işbirliğine süreklilik kazandırılmalıdır.

Üretim, pazarlama vb. konularda uygulamaya geçilmeden önce Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından İhracatçı Birlikleri'nin de görüş ve önerilerine başvurulmalıdır.

Kalite standartlarına ilişkin belgelerden alıcı ülke tarafından istenilmeyen belgeler ihtiyari hale getirilmelidir.

Sağlıklı bir üretim ve pazarlama için Organize Tarım Bölgeleri'nin kurulması desteklenmelidir.

Komşu ülkelerle ilgili (örneğin İran, Rusya gibi) pazar araştırmaları yaygınlaştırılmalı ve araştırma sonuçları Birlikler kanalıyla ihracatçılara yansıtılmalıdır.

6.2.2.5.Toptancı Haller

Mevcut Durum

Ülkemiz güçlü olduğu tarım ürünlerinden dünya üretiminin incirde % 21,3'ünü, kayısıda % 17,5'ini, domateste % 8,4'ünü, kavun-karpuzda % 6'sını, patlıcanda % 4,1'ini karşılamaktadır. Ülke genelinde yaş meyve-sebzenin pazarlamasında, toptancı haller,semt pazarları, komisyoncular, tüccarlar, pazarcılar, kooperatifler, seyyar satıcılar, süpermarketler, manavlar, sanayiciler ve dış satıcılar yer almaktadır.Yurt içi yaş meyve-sebze pazarlamasında en büyük rolü Toptancı Haller ve bu Hallerde görev yapan komisyoncular, semt pazarları ve dış satıcıya mal temin eden tüccarlar oynamaktadır. Çeşitli araştırmalara göre, Ankara, İstanbul, İzmir, Adana, Mersin, Bursa gibi büyük şehirlerimiz de dahil olmak üzere 170 toptancı halden alınan bilgilerde yaş meyve ve sebzenin %26'sının Toptancı Hallerde satıldığı belirlenmiştir (TÜSEMKOM 2004). Bu oran batı bölgelerimizde %70'lere yükselmektedir.

Ülkemizde yaş meyve ve sebze pazarlaması 12 Eylül 1960 tarih ve 80 sayılı Toptancı Halleri Sureti İdaresi Hakkında Kanun ile düzenlenmiştir. Yasa'nın değişen ekonomik şartlar ile gelişen pazar taleplerine cevap veremez hale gelmesi üzerine, 27 Haziran 1995 tarihinde 552 sayılı "Yaş Meyve ve Sebze Ticaretinin Düzenlenmesi ve Toptancı Halleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname"

yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Daha sonra bu KHK'nin 19. Maddesinde yer alan hususlar kapsamında , 28 Aralık 1997 tarih ve 23214 sayılı Resmi Gazete'de "Toptancı Hallerinin Yönetim ve İşleyişi Hakkında Yönetmelik" yayınlanmıştır. 1995 yılından itibaren 552 sayılı KHK'nin uygulanmasında çeşitli aksaklıklar görülmüş, bunların giderilmesi amacıyla, 11 Haziran 1998 tarih ve 4367 sayılı "Yaş Meyve ve Sebze Ticaretinin Düzenlenmesi ve Toptancı Halleri Hakkında KHK'nin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun" yürürlüğe konulmuştur.

4367 sayılı Kanun'da asıl amaç üretilen yaş meyve ve sebzeyi kayıt altına almak olduğundan, tüm yaş meyve ve sebzelerin halden geçirilme zorunluluğu getirilmiş ve Hal dışındaki satışlar yasaklanmıştır. Ancak, ülkemizdeki meyve-sebze pazarlamasındaki mevcut kurumsal ve işlevsel altyapı eksikliği yanında Kanunun beraberinde getirdiği bir takım uygulamalar, bunlardan kaynaklanan ve özellikle küçük üreticiyi olumsuz yönde etkileyen sorunlar nedeniyle 4367 sayılı Toptancı Halleri ile ilgili Kanun'un bazı maddelerinin tekrar gözden geçirilip değerlendirilmesi ihtiyacı doğmuştur.

Tarımsal Üretici Birlikleri Yasasının yaş meyve ve sebze pazarlamasında üreticilerin bazı problemlerine çözüm getireceği düşünülmektedir.

Sorunlar

Toptancı Hallerin idaresi 552 sayılı K.H.K ile Bakanlık tarafından Belediyelere verilmiştir. Mahalli İdareler Yasasının değiştirilmesinin gündemde olduğu günümüzde; merkezi idaredeki yetki, mahalli idarelere kaymaktadır. Yerel yönetimler sorunlara ve çözüme daha yakındır, ancak yetki ve kaynaklar yerel yönetimlere devredilirken, buralar merkezi idaredeki gibi hantal örneğe kaydırılmamalıdır.

Yasa ile Toptancı Hallerin mal sahibi, işletme yetki ve sorumluluğu kendisine verilen belediyeler, yetkilerini son noktasına kadar kullanırken, sorumluluklarını yerine getirememektedir. Kantarlardan giriş ücreti, ürünlerden rüsum, dükkanlardan tahsis ücreti ve isgaliye adı altında çeşitli paralar tahsil edilmekte iken, hizmetler gereği gibi yerine getirilmemektedir. Bu nedenle, belirtilen gelirlerin % 10'unun hal ihtiyaçlarında kullanılmak üzere bir fonda toplanılması Kanuna konularak bu fonun başka bir yerde kullanılmamasını güvence altına almasına rağmen, hiçbir belediye bu fonları Toptancı Hal ihtiyaçları için kullanmamaktadır. Toptancı haller için önemli olan özel güvenlik sorunları dahi halledilememiştir. İnsanların can güvenliğinden, ürünlerin sağlık koşullarına uygunluğuna kadar, hallerin genel temizliğinden genel düzenine kadar Belediyeler yeterli hizmet sunamamaktadır.

Halen faal durumdaki toptancı hallerde tasnif, ambalajlama ve soğuk hava depoları kurulamamıştır.

Ulusal toptancı haller arasında işbirliği ve iletişim kurulamamıştır. Hallerdeki bilgisayar donanım eksikliği giderilememiştir.

Toptancı Hal Yasasının tanımlar bölümünde üretici birlikleri ve tüketici tanımlarına yer verilmeyerek, ticaretin öznesi olan üretici ve tüketici KHK'nin öznesini oluşturmamıştır.

Toptancı Hal Yasası çiftçi ve tüketici lehine değildir. Küçük üretici doğrudan semt pazarına ürününü götürememekte ve mağdur olmaktadır.

Kısıtlı imkanlar nedeniyle, Sanayi ve Ticaret İl Müdürlükleri ile Toptancı Haller arasındaki koordinasyon sağlanamamakta ve gerekli kontroller etkin bir şekilde yapılamamaktadır.

Hale giren ürünlere uygulanan kesinti oranlarının yüksekliği (hal rüsumu, stopaj, komisyon payı, Bağ-kur primi, Milli Savunma Fonu kesintisi vs.) üretici ve kabzımalları kayıt dışı hareket etmeye zorlamaktadır.

Büyük Şehir Toptancı Hallerinde kalıntı analiz laboratuvarlarının kurulması ve bu ürünlerin analizlerinin yapılmasından sonra tüketime sunulması hususu Kanun'un yürürlüğe girmesinden bu yana gerçekleştirilememiştir.

Toptancı Hallerin Yönetim ve İşleyişi Hakkında Yönetmelik'te yer alan Malların Ambalaj ve Teşhir Düzenine İlişkin Esaslar'a ilişkin yaptırımlar tam anlamıyla uygulanamamaktadır.

Yönetmelikte belirtilen Hal Denetim, Mal Tespit, Kontrol ve İstatistik Birimleri ya hiç oluşturulamamıştır ya da etkin bir şekilde görev yapamamaktadır.

Toptancı Haller dışından gelen ürünler, sağlıklı fiyat oluşumunu bozmakta, pek açık görünmese de üreticinin de tüketicinin de zararına sebep olmaktadır. Bunu da daha çok ilkel bir sistem ile şehirlerin dört bir tarafından mal getiren ve tamamen kayıt dışı çalışan depocular ve bir kısım pazarcılar ve büyük marketler yapmaktadır.

Üretici Birliklerinin oluşturulamaması, ticarete tarafların (üretici, tüketici vs.) çıkarlarının dengeli olarak korunamamasına yol açmıştır.

4367 sayılı Kanunda; gerçek ve tüzel kişilerin de Hal kurabilecekleri ve işletebileceklerine dair hüküm bulunmasına rağmen, geçen süre zarfında Özel Haller kurulamamıştır.

Kanunda, Hal Müdürlerinin Ziraat, Ekonomi, Tarım Ekonomisi, Gıda Mühendisliği, İşletme ve Pazarlama konularından birinde lisans eğitimi almış olması gerektiği belirtilmiş olmasına rağmen, bu uygulamamanın büyük şehir Toptancı Hallerinde dahi gerçekleşmediği müşahade edilmiştir.

Yas sebze ve meyve ticareti toptancı hal sistemi içerisinde ve hiçbir destek ve teşvik görmeden taraflarca yürütülmeye çalışılmaktadır.

Öneriler

Aşırı kimyevi gübre, ilaç ve hormon kullanımının önüne geçilebilmesi bakımından, Kanunda yer alan Hal kompleksleri bünyesinde kalıntı laboratuvarlarının oluşturulması gerekmektedir.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren 39 adet İl Kontrol Laboratuar Müdürlüklerinin yanı sıra, özel sektörde tesis edilecek laboratuvarların da bu amaçla kullanılabilmesi gerekmektedir.

Hale giren ürünlere uygulanan kesinti oranlarının yüksekliği üretici ve kabzımalları kayıt dışı hareket etmeye zorladığı için, kesinti oranlarının makul seviyelere çekilmesi ve aynı zamanda Hale girmeyen ürünlerin sevkiyatı sırasında tahakkuk edecek ceza oranlarının caydırıcı hale getirilmesi gerekmektedir.

Hallerin bulunduğu şehirlerin ana girişlerinde “Yol Kontrol Noktaları” oluşturulmalı ve Valilikler gözetiminde gerekirse eleman eğitimi ve takviyesi yapılarak kayıt dışı meyve-sebze hareketlerinin kontrolünde etkinlik sağlanmalıdır. Bu konuda “Mobil Denetim”lerin de yararlı olabileceği alternatif bir öneri olarak değerlendirilmelidir.

Belediyelerin üretici pazarlarını organize etmeleri, uygun pazar yerleri ve günlerini saptamaları, geleneksel olarak kurulan pazarların devamı için gerekli tedbirleri almalıdırlar.

Özel hallerin mevzuat hükümlerine uygun olarak kurulması için, gerekli teşvikler (arsa, kredi vb.) sağlanmalıdır.

AB’de yaş meyve ve sebze satış yerlerinde uygulanan standartlara ilişkin Konsey Tüzüklerinin biran önce yurtiçi mevzuata uyumunun sağlanarak pilot uygulamalara geçilmelidir.

552 sayılı KHK yeni kurulacak toptancı hallerin “ ... depolama, tasnifleme, standart ve kalite laboratuvarlarını da içeren tip projeler çerçevesinde...” kurulabileceğini öngörürken, 1580 sayılı Belediye Kanununa dayalı olarak önceden kurulmuş olan Hallerin bu maddede verilen teknik düzenlemeleri yapmaları konusunda bir süre öngörülmemiştir. KHK’ye bir madde eklenerek önceden kurulmuş olan Büyükşehir Belediye Haller 3 yıl, diğer toptancı haller ise 5 yıl içinde bu düzenlemeleri yapmalıdırlar.

Toptancı hallerin yönetiminde veya personeli arasında Ziraat veya gıda mühendislerinin Büyükşehir Belediye Hallerinde 3 yıl, diğer toptancı hallerinde ise 5 yıl içinde görevlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. KHK’nin 19. maddesinde yeni kurulacak haller için “Hal müdürünün ziraat, ekonomi, tarım ekonomisi, gıda mühendisliği, işletme ve pazarlama konularının birinden mezun olmasını öngörmektedir. KHK’nin aynı maddesine bir ek yapılarak, önceden kurulmuş olan Hallerde de Ziraat veya gıda mühendisi görevlendirilmesi şartı getirilmelidir.

Küçük üreticinin korunması ve pazarlamanın fonksiyonel hale getirilmesi gerekmektedir. KHK’nin 13. Maddesinin sonuna bir fıkra eklenerek; “Semt pazarlarının alan olarak % 10’u üreticilere tahsis edilir. Üreticiler kendilerine tahsis edilen bu alanlarda ürettikleri ürünleri toptancı hale giriş zorunluluğu aranmaksızın doğrudan tüketicilere satabilirler” ifadesi ilave edilmelidir. Ayrıca 3. maddedeki semt pazarları tanımından “...üretici olmayanlar tarafından” ibaresi çıkarılmalıdır.

6.2.2.6. Ticaret Borsaları

Mevcut durum

Ticaret borsaları, Kanunda yazılı esaslar çerçevesinde borsaya dahil maddelerin alım satımı ve borsada oluşan fiyatlarının tespit, tescil ve ilânı işleriyle meşgul olmak üzere kurulan kamu tüzel kişiliğine sahip kurumlardır. Ticaret borsalarının; piyasa fiyatlarının oluşumu, fiyat istikrarı, piyasadaki belirsizlikleri azaltması, riskin dağıtılması ve paylaşılması yanında makro ekonomik planlar için sağladığı veri bankaları ile ülke ekonomisine verdikleri katkılar önemli fonksiyonlarıdır.

Avrupa Birliği üyeliği adaylığı çerçevesinde politikaların uyumlaştırılması, IMF nezdinde enflasyon ve kamu borçlarının azaltılması, Dünya Bankası nezdinde sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması hususunda yapılan çalışmalar sonucunda Türkiye’de birçok sektörde olduğu gibi tarım ve tarımsal piyasalar konusunda da yeniden yapılanma gündeme gelmiştir. Bu çerçevede öncelikle, kamu bütçesine ağır yükler getiren fiyat destekleme modelinden vazgeçilerek, tarım ürünlerinin piyasa şartlarında oluşan fiyatlardan ticaretinin yapılması sağlanmak istenmektedir. Sonrasında destekleme fiyatları dolayısıyla devletin katlanmak zorunda olduğu stok maliyetlerinin azaltılması için özel depoculuk faaliyetlerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Sadece bu iki amaç doğrultusunda bir değerlendirme yapıldığında bile, ürün borsalarının ülkemizde gelişmesinin son derece gerekli olduğu anlaşılabılır. 5590 sayılı yasa, 18.05.2004 tarihinde 5174 sayılı yasayla değiştirilmiştir. Bu yasayla birlikte, ticaret borsalarına tanınan, aktif rollerin kullanılması konusunda oluşturulacak yönetmelikler çerçevesinde gerekli çalışmalar başlatılacaktır.

5590 sayılı yasanın getirdiği üyelik kaydı ve zirai ürün alım-satımlarının, tescil zorunluluğunun yanı sıra, Maliye Bakanlığının, vergi kaçacağını önlemesi adına, Ticaret Borsalarının niteliği, işlevi ve yapısı göz önüne alınmadan, müteselsil sorumluluk ve zirai gelir vergisi tevkifatındaki %50 indirim, ülkemizde Ticaret Borsalarının artmasına neden olmuştur. Nitekim, halen ülkemizde, 57 il ve 55 ilçe borsası olmak üzere toplam 112 adet ticaret borsası bulunmaktadır.

Günümüzde ticaret borsalarında spot işlemler yürütülmektedir. Spot işlemler tarımsal ürünlerin fiziksel olarak hazır bulunduğu piyasalarda, alım satımın yapıldığı gün veya ertesi günün akşamına kadar teslim, tesellüm ve mal bedelimi ödenmesiyle tanımlanan borsa işlemleridir. Tarım sektörünün diğer sektörlerle oranla dezavantajlı olduğu konulardan birisi, sektördeki çok yoğun belirsizlikler, yani risktir. Bu durum fiyatlarda yüksek oranlı dalgalanmalara neden olmaktadır. Ticaret borsalarında spot işlemlerin yanında vadeli ve opsiyon işlemlerin gerçekleştirilmesi, söz konusu dalgalanmaların ortaya çıkaracağı risklerden korunmaya yönelik enstrümanları sağlayacağından riskleri en aza indirecektir.

Ülkemizde halen spot olarak yapılan tarımsal ürün işlemlerini futures işlemlere taşıma girişimi, İzmir Ticaret Borsası öncülüğünde başlamıştır. Uzun yıllar süren araştırma ve çalışmaların neticesinde Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası AŞ’nin kuruluşuyla (19.10.2001 tarihli Resmi Gazete, 27.03.2004 tarihli Resmi Gazete - VOB Borsa Yönetmeliği) ilgili önemli adımlar atılmıştır. Borsanın 2004 yılı içinde faaliyete geçmesi ve ülkemizde faaliyet gösteren tüm sınai, zirai ve finansal

işletmelerin risk yönetim ihtiyaçlarını karşılayacak ürünlerin kote edilmesi planlanmaktadır. Öncelikle vadeli işlem sözleşmeleri işlem görmeye başlayacak, bunları opsiyon sözleşmeleri takip edecektir (www.vob.org.tr). Borsalarda, pamukta sadece İzmir Ticaret Borsası'nda korbey sistemi olup, belirli bir şekilde arz ve talebe göre fiyat oluşmakta; buğdayda ise Konya, Polatlı, Eskişehir ve Edirne Ticaret Borsalarında mezat sistemi kullanılarak buğday gözle görülen numuneler üzerinden alınıp satılmaktadır.

Ülkemizde tarımsal ürünlerin pazarlanmasında borsaların toplam işlem hacminin tarımsal hasılaya oranı yıllar itibariyle artmaktadır. Nitekim, 1990 yılında yaklaşık %27 düzeyinde olan bu oran, 2003 yılında %77 düzeyine kadar yükselmiştir. 1994-2003 yıllarını kapsayan dönem ortalaması ise %57'dir. 2003 yılındaki artışı borsa işlem hacmi içinde aynı ürünün el değiştirmesinden kaynaklanan mükerrer tesciller ve ithal tesciller açıklamak daha gerçekçi bir yaklaşım olacaktır. Türkiye'de üretilen pamuğun yarısı ticaret borsalarında işlem görmesine rağmen, buğday'ın yaklaşık %15 'i borsalarda işlem görmektedir.

Sorunlar

Bir tarafta kalite ve sınıflandırmaya göre fiyatlar ve pazar oluşurken, diğer taraftan kalite ve sınıflandırması belli olmayan ürünler pazara sunulmakta ve bu da yanıltıcı olmaktadır. Bu uygulama farklılıkları ileriye dönük projeksiyonları engellemekte, depolama, tohum seğimi ve verime dayalı üretim yapmayı arka plana itmektedir.

Tüccarı günlük ve en az sermaye ile hareket etmeye zorlamakta, böylece üreticilerin depolama işlemini zor şartlarda yapmasına sebep olmakta ve ürün kalitesinde bozulmaların ve zararın n açılmaktadır.

Yapılacak çalışmaların, tüm ülke genelinde başlatılması ve bölgesel haksız rekabetten uzak sistemlerin uygulanması gerekmektedir. En önemlisi de kayıt dışı ekonominin yarattığı haksız rekabet ortamıdır.

Borsalarda 250'ye yakın ürün kote edilmekle birlikte, bu ürünlerden bazıları tescil işlemlerinde yoğunluk kazanmaktadır. Diğer rnler ise sadece borsa kotasyonunda bulunmaktadır. Borsaların gelişmesi için kotasyonda bulunan tüm ürünlerin borsalarda işlerlik kazanması ile sağlanabilir.

Borsaların tümünde spot işlemler yapılmakta, vadeli işlemler yapılmamaktadır.

Borsaların büyük bölümü sadece tescil yerleri ve çalışılan ürünlerle ilgili fiyatları ilan eden merkezler olarak çalışmakta, çok azında aktif alım-satım işlemleri yapılmaktadır.

Borsaların en büyük eksikliklerinden birisi, bilgisayar ve elektronik donanımlı satış salonlarıdır. Bazı borsalar haricinde salon satışları yapılamamaktadır. lke genelinde 26 borsada satış salonu bulunmaktadır.

Borsaların bir kısmında kantar, bir kısmında da laboratuar bulunmaktadır. Mevcut laboratuarların ise ekipman eksiklikleri bulunmaktadır.

Borsaların tümünde depo olmasına karşın, bu depolar hububat ya da diğer ürünlerin uluslararası standartlara göre muhafaza edildiği depolar olmayıp, tüccarlara işyeri ya da emtia deposu olarak kiraya verilmektedir.

Başta hububat olmak üzere bazı tarım ürünlerinde devletin piyasaya girerek çok yüksek miktarlarda müdahale alımı yapması, piyasada sağlıklı fiyat oluşumuna izin vermemekte ve borsaya yönelebilecek ürün miktarını kısıtlamaktadır.

Öneriler

Ülkemizin gerçekleri ve ekonomik yapısı göz önüne alındığında, tüm tarım ürünlerinde, gelişmiş spot piyasaların oluşturulması gerekmektedir. Bu tür piyasaların oluşmasında da en etkin rolü ticaret borsaların üstlenmesi gerekmektedir. Gelişmiş spot piyasaları olmadan, ileriye dönük vadeli işlem piyasaların oluşması mümkün olmayacaktır. Özellikle hububatta salon satışı uygulayan ve hububat spot piyasasını yönlendiren Konya, Polatlı, Eskişehir ve Edirne Ticaret Borsaları gibi gelişmiş spot piyasalarının oluşturulması konusunda çalışmaları devam etmektedir. Bu tür borsaların, hem Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nca hem de Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nca desteklenmesi gerekmektedir.

Öncelikle hububatta standardizasyonunun sağlanması gerekmektedir. Nitekim, hububatta cins ve kalite tespitinde sektör içerisinde yer alan TMO, Ticaret Borsaları ve diğer kuruluşlar farklı ürün kalitesi belirlemekte ve ürünün sınıflandırılması yapılırken kurum ve kuruluşlar arasında, hububatlarda, cins ve kalite tespitinde farklılıklar gözlenmektedir.

Hububat konusunda gelişmiş ve bölgesinde etkin hale gelmiş Ticaret Borsalarında ürünlerin kimyasal ve fiziki analizlerin yapıldığı laboratuvarların oluşturulması ve mevcutların ise akredite edilmesi gerekmektedir.

Özellikle hasat sezonu (Temmuz, Ağustos, Eylül ayları) üreticilerin yeterli depolama imkanları olmadığından dolayı, büyük miktarda ürün arzı söz konusu olmakta ve arz-talep dengesi kurulamadığından, piyasa istikrarı bozulmakta, fiyat dengesi kurulamamakta ve bu da üretici yönünden düşük gelir, tüccar tarafından da sıkışmış bir pazar yaratmaktadır. Bu nedenle, lisanslı depoculuk konusunda adımların atılması gerekmektedir.

Gerçek ve tüzel kişiler, çiftçilerden satın aldıkları ürün bedelleri karşılığında, 01.04.1994 tarihinden beri, yaptıkları ödemelerden, anılan çiftçilerin prim borçlarına mahsuben %1 oranında Bağ-kur prim tevkifatı yapmaktadır. Zirai stopajla birlikte , Bağ-kur prim tevkifatının % 3 oranında olması ve kesintinin yükselmesi, ürün satışlarının kayıt dışına kaçmasına yol açmaktadır. Bu nedenle, Bağ-kur prim tevkifatının satış aşamasından kaldırılmalıdır.

Ülkemizdeki borsaların birbirleriyle ve dünya borsaları ile entegre olmaları açısından çağdaş iletişim ve haberleşme araçları ile donatılması ve gerekli ağın kurulması gerekmektedir.

Ürün İhtisas Borsacılığı ve Lisanslı Depoculuk sistemlerinin oturması Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsalarının gelişimini de olumlu etkileyecektir. Orta vadede söz konusu iki oluşum arasında koordinasyon sağlanması işlem hacimlerinin yükselmesi yönünde yarar sağlayabilir.

Lisanslı depoculuk sisteminde pamuklar tek balya sitemine göre tasnif edilecektir. Ülkemiz genelinde pamuk sınıflama sitemi tamamen HVI sistemi ile yapılmaktadır. Balyaların her birinin kontrol edilerek sınıflanması ve ürün standardizasyonunun buna göre yapılması uygulamasına derhal geçilmelidir. Pamukta, tek balya sisteminde balyaların tek tek değerlendirilmesi, pamuğun çıırda karıştırılmasını önleyecektir. Ayrıca üretici, üretimde kullandığı girdilerin ürün spesifikasyonlarını ne şekilde etkilediği konusunda sebep sonuç ilişkisini daha iyi görebilecek ve kalitesi tespit edilmiş pamukların daha iyi fiyatla pazarlanabilmesi imkanı doğacaktır.

6.2.2.7. Ürün İhtisas Borsaları

Mevcut Durum

Dünya’da tarım borsacılığı; çok ürünlü borsa tipinden ürün veya ürün grubunda uzmanlaşmış ihtisas borsacılığına geçiş şeklinde gelişme göstermiştir. Borsaların belirli ürünlerde uzmanlaşması, bir taraftan ülke içi ve uluslararası piyasalar için referans fiyat oluşumuna katkı sağlarken bir taraftan da ürünün pazarlanma kanallarında oluşan farklı uygulamaların ortadan kalkmasına yardımcı olmaktadır. Ürün İhtisas Borsaları projesi fikri, ülkemizin, 1994 yılı başlarında Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı’na (FAO), tarım borsalarını gerçek bir borsa nizamına ve ihtisas borsası statüsüne kavuşturmak, tarım sektöründe devlet müdahalesine azaltarak yeniden düzenlemek, ürün borsalarındaki alım satımları canlandırmak amacı ile işbirliği yapmayı teklif etmesiyle ortaya çıkmıştır. 1996 yılında Birleşmiş Milletler Ticareti Geliştirme Örgütü ve Dünya Bankası desteği ile “Tarımsal Ürün Piyasalarının Geliştirilmesi Projesi” hazırlanmış ve proje koordinatörlüğünü Sanayi ve Ticaret Bakanlığı üstlenmiştir. Ürün İhtisas Borsaları projesi, öncelikli olarak pamuk ve buğday ürünleri için düşünülmüş ve buralardaki uygulamalardan edinilecek tecrübeler ile diğer tarımsal ürünlere geçilmesi planlanmıştır. Bu ürünlerden pamukta önemli işlem hacmine sahip İzmir, Adana, Şanlıurfa ve Gaziantep Ticaret Borsaları ve buğdayda ise önemli işlem hacmi olan Konya, Polatlı, Eskişehir ve Edirne Ticaret Borsaları projeye dahil edilmiştir.

18.05.2004 kabul tarihli 5174 sayılı kanunun Beşinci Bölümünde yer alan Madde 53 Ürün İhtisas Borsaları ile ilgili ilk yasal düzenlemedir. Kanunda “Ekonomik gereklilikler gözetilerek güven, serbest rekabet ve istikrar içinde, kotasyonundaki bir veya birden çok ürünün arz ve talebini buluşturan; yürürlükteki ürün standartlarına göre tasnif edilmiş ürünlerin, kendilerince organize edilen fiziki veya elektronik mekânlarda alım satımına aracılık eden; ürünlerin gerek fiziki, gerekse ürünü temsilen lisanslı depo işletmelerince çıkarılan ürün senetleri ve alivire sözleşmelerin ticaretini yürütebilen; işlemlere ilişkin güvenilir kayıt ve saklama imkânları bulunan; oluşan fiyatları, ürettiği bilgileri, diğer benzer ve alternatif piyasaları izleyebilecek ve duyurabilecek bilgi işlem, teknik ve elektronik donanım, kurumsal ve malî alt yapıya sahip olan; faaliyet alanı bölgesel, ulusal veya

uluslararası olabilen anonim şirket statüsünde ürün ihtisas borsaları kurulabilir.” denilmekte ve “Ürün İhtisas Borsaları’nın anonim şirket unvanıyla faaliyet göstereceği ve Ticaret Borsalarının kurulmuş ya da kurulacak ürün ihtisas Borsalarına ortak olabileceği veya aralarındaki sözleşme uyarınca bunların acentesi olarak çalışabileceği ifade edilmektedir. Ancak uygulama yönetmeliği henüz yayınlanmamıştır.

Sorunlar

Ticaret borsaları ile ilgili sorunlar ürün ihtisas borsaları için de geçerli olacaktır.

Öneriler

Ürün ihtisas borsalarının başarılı olmasında kamuoyunun hazırlanması gerekmektedir. Sistem içinde yer alan tüm tarafların borsaya güvenlerinin artmasını sağlamak için eğitim ve tanıtım uygulamalarının yanısıra, sağlam ve güvenilir ürün makbuzlarına sahip olunması sağlanmalıdır.

Gelişmiş test kalite laboratuvarları kurulmalıdır.

Yerli ve yabancı borsaları izleyecek sistemlere sahip olunması sağlanmalıdır.

Farklı coğrafik bölgelerdeki ürünlerin –dünya dahil- farklılıkları belirlenmeli ve kataloğ oluşturulmalıdır.

Ürünlerin üretim-tüketim durumu ile ilgili araştırmalar yapılmalı ve üyeler bilgilendirilmelidir.

Ürün Borsaları projesi bağlamında üzerinde durulması gereken bir diğer önemli nokta da, projenin merkezi unsuru olan lisanslı depoculuk ve buna bağlı olarak ortaya çıkacak depo makbuzu sisteminin gelişmesi açısından uygulamaya konulacak teşvik tedbirleridir. Kayıt dışılığı azaltarak ekonomiye büyük katkılar sağlayacak sistemin vergi teşvikleriyle (KDV ve stopaj indirimi ve/veya kaldırılması) desteklenmesi yatırımcıları bu sisteme çekmek için önerilebilir.

Rekabet üstünlüğümüz olan çay, fındık, kuru kayısı, incir, kuru üzümde ürün ihtisas borsaları kurulmalıdır.

6.2.2.8. Lisanslı Depoculuk

Mevcut durum

Küreselleşme, ülke pazarlarının ve ekonomilerinin dışa açılması, bölgesel ekonomik ve ticari birliklerin oluşması, uluslar arası rekabet koşullarının değişimi, ekonomi ve ticaret alanında uluslar arası normların oluşturulması, ülkelerin tarım politikalarını oluştururken sadece iç dinamikleri değil, dış dinamikleri de dikkate almalarını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle, ürün borsalarının ve lisanslı depoculuğunun geliştirilmesi, standart ürün ticaretinin yaygınlaştırılması, ürün rehin kredilerinin ile ürün senedi sisteminin geliştirilmesi, tarım veri sistemi ve

pazar enformasyon ağıının kurulması ve sağlıklı bir şekilde işler kılınması gerekmektedir.

Başta ABD gibi gelişmiş ülkelerde özel sektör tarafından yürütülen etkin ve yaygın lisanslı depoculuk sistemi bulunmaktadır. Lisanslı depolar borsalarla entegre çalışmakta, alınıp satılan kontratlar karşılığı ürün teslimatları lisanslı depolardan yapılmaktadır. Ülkemizdeki duruma bakıldığında; 2699 sayılı Umumi Mağazalar Kanunu 1982 yılından itibaren yürürlükte olmasına rağmen, geleneksel depolama alışkanlığından vazgeçilememesi, malları kolayca ve masrafsız devretme imkanı veren makbuz senedi kullanımının yaygınlaştırılamaması, tarım işletmelerinin küçük ölçekli olması ve elde edilen ürünlerin ticaretinin lokal düzeyde yapılması, uygulanan destekleme politikaları sonucunda stok maliyetlerinin devlet veya üretici örgütlerince üstlenilmesi gibi nedenlerle anılan Kanun amacına ulaşamamış, dolayısıyla da dünyadaki gelişmelere paralel olarak ülkemizde lisanslı depoculuk sistemi bugüne kadar (TMO hariç) kurulamamıştır. TMO da; başta işletme zafiyetleri, yetersiz laboratuvar ve sermaye imkanları ile lisanslı depoculukta başarı sağlayamamış, çok az miktarda emanet ürün depolayabilmiştir. Ayrıca ürünü temsilen çıkarılan makbuz senetleri de her el değiştirmede KDV uygulanması nedeniyle birden çok işlem görememektedir. Pazara arz olunan ürünlerin gerek kalite standartları, gerekse bunları test eden laboratuvar sistemi yetersiz, genel kabul görmüş veya güvenilir olmaktan uzaktır.

Ürün borsaları ve lisanslı depoculuk sisteminin geliştirilmesi Dünya Bankası desteği ile yürütülen Ürün Borsalarını Geliştirme Projesiyle yeniden ele alınmıştır. Dünyadaki gelişmeler ve Tarım Reformu Uygulama Projesiyle (ARİP) yürütülen tarımdaki yapısal değişim çalışmaları, lisanslı depoculuk ve ürün borsacılık sisteminin biran önce hayata geçirilmesini daha da önemli kılmıştır. Ülkemizde önemli depolama kapasitesi bulunan Tarım Satış Kooperatif Birlikleri ile TMO'nun sisteme entegre edilerek bu alanda öncü olmaları için bu Kuruluşların bir Proje dahilinde desteklenmesi yönünde çalışmalar başlatılmıştır. Lisanslı Depoculuk Sistemiyle ilgili olarak hazırlanan kanun tasarıları da yasalaşmak üzere TBMM'ne sunulmuştur.

Sorunlar

Geleneksel standart dışı depolama alışkanlıkları mevcuttur.

Sektör yeterince kayıt altına alınamamıştır.

Tarım işletmeleri ve üretim küçük ölçekli olup, ürün ticareti lokal düzeyde yapılmaktadır.

Ülkemizde yüksek kredi maliyetlerinin sürmesi, kanuni düzenlemenin yasallaşmasıyla depo yatırımlarını olumsuz etkileyecektir. .

Bazı ürünlerde halen genel kabul görmüş standartların bulunmaması risklerden bazılarını oluşturmaktadır.

Öneriler

Sağlıklı işleyen lisanslı depoculuk sistemi için; genel kabul görmüş ürün standartları, laboratuvar/referans laboratuvar organizasyonu, sistem araçları arasında uygun bilgi iletişim ağı, uygun, güvenilir ve depolama ücreti cazip lisanslı depolar, sigorta ve teminatlar, ürün senedinin alınıp satıldığı borsalar, KDV'den arındırılmış ürün senedi ticareti, tarım ürünlerinin ihracat ve ithalatına ilişkin istikrarlı bir dış ticaret rejimi, tarım ürünlerinin fiyatlarının müdahale olmadan serbest piyasa koşullarında oluşması gerekmektedir.

Dış dinamikler nedeniyle, alternatif politika ve destekleme araçları giderek sınırlanan ülkemizde etkin, verimli ve sürdürülebilir bir tarım sektörü için lisanslı depoculuk sistemi biran önce hayata geçirilmelidir.

Özel sektörün bu sistemde yer alması özendirilmelidir.

Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, müdahale veya stratejik amaçlı devlet alımları lisanslı depolarda depolanmalıdır.

Ülkemizde kredi maliyetlerinin yüksekliği nedeniyle Devlet tarafından finansman maliyeti üzerinden ve ürün senedi rehini karşılığında üreticilere kredi kullandırılmalıdır.

Geleneksel standart dışı depolama alışkanlıklarını ortadan kaldırmak bakımından, en azından küçük üreticilere belli süreyle depo yardımı yapılmalıdır.

İlgili kurum ve kuruluşlar arasında gerekli işbirliği ve koordinasyon sağlanarak, depolamaya müsait ürünlerdeki standart eksiklikleri giderilmelidir.

Medya aracılığıyla, kurulmaya çalışılan sistem tanıtılmalı, hedef kitlelere yönelik eğitim çalışmaları yapılmalıdır.

6.2.2.9. Sözleşmeli Üretim

Mevcut durum

Sözleşmeli tarım, firmalar ile üreticiler arasında üretiminden önce yapılan çiftçinin belirli bir ekiliş alanı ve üretimi gerçekleştirme sorumluluğunu yüklenmesine karşın, firmaların da elde edilecek ürünü belirli şartlarda almayı garanti ettiği anlaşmaya dayalı üretim ve pazarlama modelidir. Modelin, pazarlamadaki risk ve belirsizliklerin azaltılması, küçük çiftçiler için dengeli ve sürekli gelir kaynağı temin etme, ürünün standartlara uygun ve kaliteli olarak yetiştirilmesi, sanayiye yeter miktarda ve kalitede hammadde temini, teknoloji transferi, üreticilerle etkili bir iletişim kurma ve yakın diyalog içinde olma gibi birçok yararları bulunmaktadır. Ayrıca, Tarımsal Ürünlerde İhracat İadesi Yardımlarına İlişkin Kararname çerçevesinde, tarım ürünleri üreticilerinin dış pazarların standartlarına uygun kaliteli üretim yapmalarının ve bu ürünlerin ihracatının desteklenmesi amacıyla, basit şekilde işlenmiş sebzeler İhracat Bağlantılı Tarımsal Üretim Sözleşmesi kapsamında temin edilerek ihracat edilmeleri halinde, ihracat iade miktarları ve

azami ödeme oranları %40 oranında arttırılmaktadır. Bu yolla hesaplanan %40'lık artış oranının %80'i üreticiye nakit ödenirken, %20'si ise ihracatçı adına açılmış olan mahsup hesabına alacak kaydedilerek destek sağlanmaktadır.

Türkiye'de ilk şeker fabrikası pancar üreticileri ile yaptığı sözleşmeler kapsamında sözleşmeli şeker pancarı tarımı yapmıştır. Bu uygulamayı 1965 yılından bu yana Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM)'de uygulanan sözleşmeli tohum yetiştiriciliği, 1970'li yıllarda sanayi tipi domates, 1996 yılında ise Türkiye Kalkınma Vakfı (TKV) tarafından GAP bölgesinde sözleşmeli mısır üretimi takip etmiştir. Günümüzde kesme çiçek, patates, meyve, sebze, et tavukçuluğu, hindi üretimi gibi bir çok alanda yapılmaktadır.

Birçok ülkede özel yasalarla hukuki boyutu düzenlenen sözleşmeli tarım; ülkemizde ise başlangıçta Borçlar Kanunu'nda tarafların yasalara aykırı olmamak koşuluyla sözleşme yapmakta serbest oldukları hükmüne dayanmakta iken (Özçelik vd 1999), uygulamadaki eksiklikleri gidermek için 30 Haziran 1996 tarihinde 22682 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "Sözleşmeli Ürün Yetiştiriciliği İle İlgili Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ" ve 1 Ağustos 1998 tarihinde de bu Tebliğ'de değişiklikleri öngören 16 nolu ikinci Tebliğ yayınlanmıştır. Son olarak, Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu'nun hedeflerinden birisi de; sözleşmeli üretim faaliyetlerini organize etmektir.

Sorunlar

Ülkemizde tarım işletmelerinin yapısı dikkate alındığında, sözleşmelerin tek taraflı olmasından dolayı çiftçinin itiraz hakkı bulunmamaktadır.

Çiftçiler sözleşmeyi okumadan imzalayabilmektedir.

Ürün birim fiyatlarının enflasyon artışının altında kalması durumunda tarımsal üretici geliri düşmektedir.

Çiftçilerin örgütsüz olmaları nedeniyle, sanayici karşısında zayıf kalmaları gibi aksayan yönleri de mevcuttur.

Öneriler

İç ve dış pazara yönelik üretimde sözleşmeli tarımın sağlayacağı yararlar hakkında üreticilere öncelikle pilot bölgeler seçilerek eğitim çalışmalarının uygulanması gerekmektedir. Bu amaçla, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ve Türkiye Ziraat Odaları Birliği gibi taşra teşkilatı olan kurumlara büyük görevler düşmektedir.

Tüketici talebi ve pazar koşullarına uygun kalitede üretim için, üretici örgütlerinin prim desteği, tarımsal ürün işleyen sanayicilerin yatırım ve işletme kredisi desteği ile sözleşmeli üretimden yararlanması teşvik edilmelidir. Ayrıca sözleşmelerin sigorta kapsamına dahil edilerek garanti altına alınması da sağlanmalıdır.

Sözleşme ile üreticilerin tarımsal uygulamaları ve özellikle gübre, bitki gelişimini düzenleyiciler ve zirai ilaç kullanımının kontrolü, konu ile ilgili araştırma ve geliştirme çalışmaları ve çiftçilerde çevre duyarlılığının artırılmasına yönelik eğitim ve yayım

programlarının hazırlanması ve uygulanması, tarım kuruluşlarının denetiminde alıcı firmalarca yapılmalıdır.

Sözleşmede tarafların açık adreslerinin, üretim alanının varsa tapu fotokopisi, arazi tasarruf şekli (mülk, kira, ortak) belirtilmelidir.

Sözleşmelerde, Pankobirlik'in sözleşme tipleri model alınabilir. Sözleşmede, tahmini üretim miktarının ve mümkünse üretim miktarının alt ve üst sınırlarının Tarım Bakanlığı, alıcı temsilcileri ve üreticiden oluşan kurul tarafından belirlenmelidir.

Sözleşmede kabul edilebilir en fazla fire oranları belirlenip kurulca objektif biçimde saptanmalıdır. Bunun üzerindeki oluşan fire oranları taraflar arasında yapılacak olan görüşmelerle belirlenmelidir.

Ürünler firmaların teknik elemanlarınca teslim alındıktan sonra, fire düşürülmesi söz konusu olmamalı, oluşacak kayıpların sorumluluğu firmaya ait olmalıdır.

Sözleşme kapsamında, üretim sürecinde üreticilere verilen girdilerin bedellerine uygulanan faiz oranlarının hesabında, tahsilat zamanındaki girdi ve hizmet fiyatlarının esas alınması yada firmaların girdi ve hizmetleri üreticilere maliyet fiyatı üzerinden sağlaması yararlı olacaktır. Girdilerin tedariki ve avanslar ile ilgili zamanlamaya sözleşmede yer verilmelidir.

Üreticilere ürün bedellerinin ödemesinin gecikmesi durumunda, üretici alacaklarına enflasyon oranı yada Merkez Bankası reeskont faiz oranı kadar tazminat ödemesinin yapılacağı hükmü yer almalıdır.

Belirlenecek olan alım fiyatı, malın teslim edilmiş olduğu tarihte oluşan ve Bakanlık temsilciliği, üretici ve alıcı tarafından belirlenmiş fiyat olmalıdır. Ancak belirlenen fiyat, maliyet artı makul bir kar marjından düşük olmamalıdır.

6.2.2.10. Müdahale Alımları

Mevcut durum

Dünyanın tüm ülkelerinde, tarıma kamu müdahalesi bulunmaktadır. Müdahale sisteminin önde gelen uygulamalarının başında ise müdahale alımları yer almaktadır. Türkiye'de de uzun yıllar Bakanlar Kurulunca ilan edilen "Destekleme Alım Fiyatları" adı altında belirli tarım ürünlerinde (hububat, çeltik, fındık, fıstık, şeker pancarı, tütün, üzüm, pamuk v.s.) kamu müdahalesi etkinliğini sürdürmüş olup, uğraş alanına giren ürün bazında ihtisaslaşmış kamu kurum ve kuruluşları ile Tarım Satış Kooperatifleri kanalıyla üreticiden ürün satın alınmıştır.

Son yıllarda Türkiye'de yaşanan ekonomik sorunların sonucunda tarımsal ürünlerin desteklenmesi Uluslararası kuruluşlar ile imzalanan antlaşmaların (Uluslar arası Para Fonu ve Dünya Bankası) etkisi altında kalmıştır. Bunlar arasında bazı "KİT'lerin özelleşmesi" ve "tüm dolaylı destek politikalarından 2002 yılı sonuna kadar vazgeçilerek doğrudan gelir desteği (DGD) uygulamasına

geçilmesi belirlemelerinin başrol oynaması ile, bu tarihten sonra Türkiye’de destekleme alımı yapan kuruluşların sayısı ve destekleme alım miktarları minimize edilmiştir. Halen adı AB uygulamalarıyla özdeş olan müdahale alımının, hububat alanında Türkiye’de uygulayıcısı olan Toprak Mahsulleri Ofisi(TMO) alım sistemini inceleyerek sürdürmek gerekirse; yukarıda değinilen belirlemeler nedeniyle 2002 yılından sonra hububat alımına ilişkin Kararnamenin başlığında yer alan “DESTEKLEME” sözcüğü kalkmış olup, içinde bulunulan pazarlama yılı için örneğin ”2004-2005 dönemi Hububat Alımı ve Satımı Hakkında Karar” adını almıştır. Anılan karar uyarınca hububat fiyatları ile alım ve satım esasları “TMO Ana Statüsü”nün 4. maddesi çerçevesinde belirlemeye yetkili kılınmıştır (TMO Ana Statüsü Madde 4 “Yurtta hububat fiyatlarının üreticiler yönünden normalin altına düşmesini ve tüketici halk aleyhine anormal derecede yükselmesini önlemek, bu ürünlerin piyasasını düzenleyici tedbirler almak”...v.s.). Yine bu kararnamenin öncel belirlemeleri arasında “ TMO’nun, alt yapısı hububat alım-satımı için yeterli olan iç ve/veya dış borsalarda alım satım ve vadeli işlem yapması; iç piyasalarda, borsa bulunmayan veya yeterli olmayan yerlerde alımın TMO işyerlerinde yapılmasıdır. Bir başka belirleme ise TMO’nun umumi mağazacılık faaliyetlerinde bulunmasıdır.

Yeniden yapılanma süreci doğrultusunda, 2003 yılında kapatılan işyerlerindeki üreticilerin mağduriyetini önlemek amacıyla, üreticilerin uzaklığı 40 km. ve üzerinde olan TMO alım merkezlerine ürününü satmaları halinde 2000-4000.- TL/kg.lık fiyat farkı ödemesi de kararda yer almaktadır.

Sorunlar

Müdahaleye konu tarım ürünlerinin piyasada oluşması istenen fiyatlarının çok önceden belirlenip ilan edilmemesi sonucu, pazarın paydaşları olan üretici, tüketici, işletmeci, tüccar, vb. orta ve uzun vadeli planlamalar yapamaması, ürün arzının maksimum ve minimum olduğu zamanlarda aşırı spekülâtif etkilere maruz kalmaktadır.

Tarımsal ürünlerin pazarlanmasında üretici birlikleri, kooperatifler, ticaret borsaları, lisanslı depoculuk gibi oluşumlarından bazılarının (üretici birlikleri, lisanslı depoculuk) pazarlama sisteminde yerlerini henüz alamamış olmaları, bazılarının (ticaret borsaları, kooperatifler) ise gelişme süreçlerini tamamlayamamış olmaları nedeniyle görev ve fonksiyonlarını yeterince yapamamaktadırlar.

Müdahale alımlarının çoğunun fiziksel analiz yöntemi ile yapılması, bu nedenle de satın alınan ürünün alım anında gerçek kalite düzeyleri saptanamamaktadır.

Laboratuar sayısı ve bunların donanımlarının eksikliği devam etmektedir.

Öneriler

AB Ortak Piyasa Düzeni içinde müdahale alımlarına konu ürünlerle ilgili tüzüklere uyum çalışmaları ivedilikle tamamlanmalıdır. AB’deki gibi güçlü müdahale kurumu (finans, yönetim, altyapı, örgütlenme v.s) yapısının iyi incelenerek ülkemizin sosyo-ekonomik koşulları da dikkate alınarak yapısal düzenlemelere bu doğrultuda hız verilmelidir. Yönetim mekanizması bakımından, AB’de müdahale kurumları

kimi ÷lkelerde özel sektör ve kamu temsilcilerinden (Belçika), kimi ÷lkelerde Tarım Bakanlığının (Finlandiya) ve kimi ÷lkelerde de birden fazla Bakanlığın (Fransa'da Tarım ve Maliye Bakanlıklarının) gözetim ve denetimi altında çalışmaktadır. Gerek müdahale kurumları (intervention agency) ve gerekse yapılacak harcamalardan sorumlu ödeme kurumlarının (paying agency) entegre idare ve kontrol sistemi içerisinde olmaları söz konusu olup, yapılacak düzenlemelerde bu durumu sağlayacak ideal mekanizmayı oluşturmak gerekmektedir. Müdahale kurumu aynı zamanda ödeme kurumu da olabildiği gibi, ödeme kurumu ayrı olarak da oluşturulabilmektedir.

Bölgesel ve geleneksel üretim alanları tespit edilmeli ve bu alanlarda denetim mekanizması sağlanmalıdır.

Ürünlerde kalite standartlarının AB kalite standartlarıyla aynı düzeyde olması için gerekli önlemlerin alınmalıdır.

Ekilebilir ürünlerdeki çeşit fazlalığının (Türkiye' de buğday olarak 100 den fazla çeşit ekilmektedir) azaltılarak bölge bazında çeşit standardına yönelinmelidir.

AB müdahale kurumlarında uygulanan asgari alım miktarını (ekmeklik buğdayda minimum 80 ton gibi) uygulamak Türkiye koşullarında mevcut yapı ile olanaksız olduğundan, üretici birliklerinin oluşturulması ve çeşit standardı sorunlarının çöz÷mlenmesi ile çok daha düşük miktarlı "asgari alım miktarları" belirlenerek ve süreç içinde bu miktarlar artırılarak belli bir miktara erişim yakalanmalıdır.

6.2.2.11. e-Ticaret

Mevcut durum

Dünya Ticaret Örgütü (WTO) tarafından "mal ve hizmetlerin üretiminin, reklamının, satış ve dağıtımının telekomünikasyon ağıları üzerinden yapılması" olarak tanımlanan e-ticaret (Öztuna Cox 2002); birçok alanda olduğu gibi, ticarete de uygulama alanı bulmuştur. E-ticaret hacmi; ÷lkelerin gelişmişlik düzeyi, iletişim alt yapısı ve tüketici alışkanlıklarına bağlı olarak değişmektedir. Nitekim ABD, ve Avrupa ÷lkeleri e-ticareten yararlanmada ön sıralarda gelmektedirler. Dünyada gıda sektörünün 2000 yılı toplam perakende e-ticaret işlemlerindeki payı yaklaşık %10 'dur (Kaya 2002). 2001 yılında yaklaşık 25.000 aktif e-ticaret sitesinin, 1.000-1.500 kadarı tarım ve gıda sektörüne aittir (Agra Europe 2000,). Ülkemizde bu alanda yavaş ta olsa bir gelişim söz konusudur.

Ülkemizde ilk çalışmalar,1995 yılında İGEME'nin hazırladığı pilot proje ile başlamıştır. Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu'nun (BTYK) 25.8.1997 tarihli toplantısında,Türkiye'de e-ticaretin geliştirilmesi için 97/3 sayılı kararı almıştır. Bu kararda koordinatörlük görevi DTM'na, sekreteryaya görevi ise TÜBİTAK'a verilmiştir. DTM başkanlığında ilgili kuruluşların katılımıyla Elektronik Ticaret Koordinasyon Kurulu (ETKK) oluşturulmuştur. Kurul üyeleri arasından teknik, hukuki ve finans grupları adı altında üç çalışma grubu oluşturulmuştur. Bunlardan hukuk grubu e-ticaretle ilgili hukuki yapıyı ve yapılması gerekenlere yönelik bir raporu

hazırlamıştır (Demirel 2002). ETKK'nın misyonunu tamamladığı düşünülerek, yeniden yapılanmaya gidilmiş ve e-Ticaret Kurulu (ETİK) oluşturulmuştur.

AB ülkelerinin 1998 yılında başlayıp 2000 yılında tamamladığı e-Avrupa girişimi sonucunda, e-Türkiye çalışmaları da 2001 yılında başlamıştır. Bu çerçevede, aday ülkelerin AB ülkelerinin ulaştıkları hedeflere 2003 sonuna kadar ulaşması öngörülmüştür. Bu çerçevede oluşturulan 13 çalışma grubundan biri de, e-ticaret çalışma grubudur (<http://www.e-ticaret.gov.tr>).

AB'ye aday üyeliğimiz ve Gümrük Birliğimiz dikkate alındığında, artan rekabet ortamında, e-ticaret sadece ulusal pazarlar değil dış pazarlara açılmada da önemli olanaklar sağlayacaktır. Ancak, tarım ve gıda ürünleri üreten ve satan firmaların e-ticareten yeterince yararlanmadıkları da bilinmektedir. Halbuki e-ticaret; büyük ve parçalı pazarlara ulaşmayı, kısıtlı yatırımlarla pazara ulaşımı arttırabilir, üretici örgütleri için fırsatlar yaratabilir, erişilebilirliği artırabilir.

Sorunlar

Tarımda ve ülkemizde istihdam ve üretim açısından önemli yeri olan KOBİ'lerde bilgi iletişim teknolojilerini kısıtlı düzeyde kullanmaktadırlar.

E-ticaretin yararlarını tam olarak değerlendirememektedirler.

Nitelikli eleman sıkıntısı çekilmektedir.

E-ticaret kapsamında e-borsa işlemlerinin gerçekleştirilmesinde ürün standartları sorun oluşturmaktadır. Ayrıca borsalarda laboratuvar altyapısının yetersizliği e-borsa işlemlerinin yaygınlaşmasını geciktirmektedir.

Öneriler

E-ticaret ve internet kullanımı konusunda teknik hizmet ve destek sağlanmalıdır.

E-ticaret ile ilgili "profesyonel danışmanlık hizmetleri" yaygınlaştırılmalıdır.

KOBİ'lerde nitelikli eleman istihdamı artırılmalıdır. Ayrıca elemanlara eğitim çalışmaları geliştirilmelidir.

KOBİ'lere hizmet veren "kobi.net" isimli site ve İGEME, KOBİ'lerin e-ticarete yönlendirilmesinde önemli bir araç olarak kullanılabilir.

6.2.3. İhracatın desteklenmesi, uluslar arası pazar politikaları ve stratejileri, pazarlama ve dış ticarette karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri

6.2.3.1. Tarım ürünlerine ihracat destekleri

Mevcut Durum

Uluslararası tarımsal ticaret sisteminde kıyasıya bir mücadele yaşanmaktadır. Bir tarafta ileri teknoloji uygulayan, tarımsal girdilerdeki bütün unsurları sübvans ederek, üretim maliyetlerini minimize etmiş, üretim fazlaları olan gelişmiş ülkeler, diğer tarafta ise tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini temin için yoğun emek ve çaba sarf eden ülkeler bulunmaktadır. Ülkemiz, bu iki uç arasında kendine özgü coğrafi koşulları ve üretim yapısıyla tarım sektörünü geliştirmeye ve tarımda gelişmiş ülkelerin sektörel kalkınma stratejilerine ulaşmaya çalışmaktadır.

Dünya ölçeğinde ihracat desteği iki yöntemle verilmektedir. Bunlardan birincisi ihraç edilen ürünün parasal değerinin belli bir oranına tekabül eden ödemelerdir. Bu tür ihracat desteğini en çok Avrupa Birliği uygulamaktadır. Bir diğer yöntem ise, ihraç edilen tarımsal ürünün belli bir parasal değerine tekabül eden düşük faizli krediler ya da ABD'nin uyguladığı gibi ithalatçı ülke alıcısına ürün alımı karşılığında sağlanan düşük faizli kredilerdir.

Tarımsal ürün ihracatı yapan bütün ülkelerde olduğu gibi ülkemiz de; uluslararası tarım ticaretinde pay sahibi olabilmek, mevcut pazarlarını koruyarak geliştirmek ve yeni pazar imkanları bulabilmek için, Dünya Ticaret Örgütüne konsolide etmiş olduğu taahhütleri ölçüsünde tarımsal ürün ihracatını desteklemektedir.

Ülkemizin ihracatını değer ve miktar bazında destekleyeceğini beyan ve DTÖ'ye konsolide ettiği 44 ürün/ürün grubu bulunmaktadır. Bu ürünler ham tarımsal ürünlerden işlenmiş tarım ürünlerine kadar uzanan bir yelpazeyi kapsamaktadır.

DTÖ'ye konsolide etmiş olduğumuz ve bir hak olarak kullanma imkanına sahip olduğumuz bütün kalemlerde ihracatı desteklemek ülkemiz için bir amaç olmalıdır. Ancak Ülkemizin mali imkanları, DTÖ nezdinde kazanmış olduğumuz bu hakkın ancak bir kısmını kullanmamıza imkan tanımaktadır.

Bu kapsamda ve en azından özellikle yaş sebze ve meyvede, hayvansal ürünlerde (beyaz et ve su ürünleri) ve işlenmiş tarımsal ürünlerde ihracat desteğinin devamı mevcut pazarların korunması ve yeni pazar olanaklarının sağlanması için gerekli görülmektedir.

İhracat desteği miktarı bu ürünlerin uluslararası pazardaki fiyatları ile ihracat maliyeti arasındaki farka tekabül eden değeri olarak hesaplanmaktadır.

Tarımsal ürünlerin ihracatının desteklenmesine ilişkin kararlar, Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu tarafından alınmakta olup Kurulun sekreteryasını Devlet Planlama Teşkilatı yapmaktadır. Hazırlanan karar tasarımları hususunda Tarım ve Köyişleri Bakanlığının görüşü genelde sorulmakla birlikte zaman zaman tersi durumlar da yaşanmaktadır.

Günümüzdeki ihracat sübvansiyonları ve diğer devlet yardımlarının kurumsal çerçevesi, 1995 yılında yürürlüğe giren Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Tarım Anlaşması'ndan doğan yükümlülüklerimize uyum sağlamak amacıyla ihracata yönelik devlet yardımları yeniden düzenleyen 94/6401 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile oluşturulmuştur

Söz konusu Karar'da, "DTÖ yükümlülüklerimize aykırılık teşkil etmeyecek şekilde tarım ürünlerinin desteklenmesi amacıyla tarımsal ürünlerde ihracat iadesi yardımlarının yapılması" öngörülmektedir. Bu kapsamda Para-Kredi Koordinasyon Kurulu'nca belirlenecek yardımların uygulanması ve takibinin Dış Ticaret Müsteşarlığınca yürütüleceği belirtilmektedir. Sağlanacak olan devlet yardımları için gerekli olan kaynağın ise Destekleme Fiyat İstikrar Fonu'ndan (DFİF) karşılanması düzenlenmiştir.

Bu çerçevede, tarım ürünleri ihracatına yönelik ihracat iadesi yardımları temel olarak iki ana grup altında incelenebilmektedir:

Genel ihracat iadesi: Çoğunluğunu gıda sanayii ürünlerinin oluşturduğu, katma değeri yüksek işlenmiş tarım ürünleri ihracatında yıllık bazda düzenli olarak, tek bir Karar ile yapılmakta olan ihracat iade yardımlarıdır.

Ürün ihracat iadeleri: Özellikle yurtiçi üretimden kaynaklanan stok problemleri ve ihraç pazarlarında karşılaşılan rekabet zorlukları nedenleriyle; dönemsel olarak, domates, kuru soğan, elma, patates ve turunçgil ürünlerine yapılmakta olan ihracat iade yardımları.

Genel ihracat iadesine konu ürünler için 1995 ve 1996 yıllarında nakit olarak verilmekte olan iade yardımları, 1997 ve sonrasında, firmaların kamu giderlerinden (kurumlar vergisi, gelir vergisi, SSK primleri, enerji giderleri vb.) karşılanacak şekilde mahsup sistemine dönüştürülmüştür. Ürün ihracat iadelerine konu ürünler ise iade yardımlarını nakit olarak almaktadır. 2001 yılından itibaren, işlenmiş meyve ve sebze ürünlerinde sözleşmeye dayalı üretim ve ihracat yapılması halinde ödeme oranları bir miktar artırılarak artışın % 80'i üreticiye, kalan %20'nin ise ihracatçıya ödenmesi şeklinde bir üretimi teşvik hükmü konmuştur.

Kuru soğan, elma, domates, patates ve turunçgil ürünleri ihracatında ise dönemsel olarak; dönemin şartlarına göre belirlenen nakit bazlı ihracat iadesi yapılmaktadır.

Genel ihracat iadesine konu ürün ve ürün grupları; taze kesme çiçekler, dondurulmuş sebzeler, kurutulmuş sebzeler, dondurulmuş meyveler, konserve ve salçalar, İşlenmiş meyve ürünleri, yumurta, çikolatalar-bisküviler, konsantre meyve suları, kümes hayvanları etleri, makarna ve şehriye, zeytinyağı, konserve balıkçılık ürünleri ve bal'dır.

Pazar araştırmaları sonrasında ihracat potansiyeli olabileceği düşünülen bazı süt ürünleri ile hayvancılık ürünleri, meyveler, şarapçılık ürünleri ve zeytinyağında kalite ve çeşide yönelik olarak, pazara giriş desteği, marka desteği ve navlun gibi ihracatta devlet yardımlarının kullanımı önemli görülmektedir.

Sorunlar

İhracat Desteklerine ilişkin karar sürecinin uzunluğu nedeniyle Para Kredi Koordinasyon Kurulu Kararları zamanında çıkarılamamakta ve ihracatçı önünü görememektedir.

Bazı tarım ürünlerine vermek üzere DTÖ'den bir hak olarak aldığımız ihracat destekleri listesi bütçe kısıtları nedeniyle dar tutulmaktadır.

Dış Pazar taleplerinin çeşit bazında sık sık değişmesi nedeniyle ihracata yönelik çeşit ve standartta ürün bulunamamakta ve üreticimiz dış pazar taleplerine ayak uyduramamaktadır.

Tarım ürünleri İhracatına yönelik Eximbank kredileri kullanım düzeyi çok düşüktür.

Öneriler

İhracat desteklerinde karar sürecinin kısaltılmalı ve kararlar yıllık çıkarılmalıdır.

Tarım ürünleri ihracatına yönelik Eximbank kredilerinin kullanımı kolaylaştırılmalıdır.

Önümüzdeki dönemde halen verilmekte olan nakit ve mahsup temelli sübvansiyonlar yanında ürün bazında iç destek uygulamasına geçilmelidir.

İhracat sübvansiyonları; özellikle gelişmiş ülkelerin nihai ürün piyasalarına yönelik, söz konusu pazarların taleplerine uygun çeşit ve kalitede markalı ihracata verilmelidir.

AB ve DTÖ'deki yeni dönem gelişmeler ışığında, özellikle yeni pazarlara giriş desteği, marka desteği, navlun vb. araçların kullanılmalıdır.

Dönemsel stok ve/veya kalite problemi olan ürünlerde (patates, kuru soğan, domates ve elma) ihracat sübvansiyonu yanında tüketime yönelik politika araçlarının (gıda yardımı, tüketimin özendirilmesi, pazara yönelik yeni türlerin üretimi ve/veya diğer ürünlere geçiş projeleri v.b.) kullanımı devreye sokulmalıdır.

Tarım destekleme bütçesinden, pazara yönelik yeni türlerin üretimi ve/veya diğer ürünlere geçişi desteklenmelidir. Tarım Stratejisi Belgesinde de belirtilen 2006-2010 dönemi destekleme bütçesine bu kalemler için kaynak ayrılmalıdır.

Tüketici talebindeki değişimler izlenerek buna uygun çeşit ve kalitede ürünün yetiştirilmesi için gerekli bilgi ve girdinin üreticilere sağlanabilmesi amacıyla, DTM'nin yurtdışı teşkilatları aracılığıyla pazar çeşit ve kalite araştırmaları yapılmalıdır.

Halen desteklemeye tabi olmayan ürünlerin ihracatı ise fiyat dışı bileşenlerde desteklenmelidir.

6.2.3.2. Dahilde işleme rejimi

Dahilde işleme rejimi (DİR) dünya piyasa fiyatlarından hammadde temin etmek suretiyle ihracatı arttırmak, ihraç ürünlerine uluslararası piyasalarda rekabet gücü kazandırmak, ihraç pazarlarını geliştirmek ve ihraç ürünlerini çeşitlendirmek amacıyla ihraç ürünlerinin üretimi için ithal edilen ve ithali gümrük vergisine tabi girdilere gümrük muafiyeti sağlayan ihracatı teşvik politika aracıdır.

DİR ile firmalar, İhraç edecekleri malların üretiminde kullanacakları hammadde, yardımcı madde, yarı mamul, mamul, ara malı ve ambalaj malzemelerini çeşitli vergilerden muaf olarak ve devlete ihracat taahhüdünde bulunarak ithal edebilirler. Gümrük muafiyetli ithalat ve/veya yurt içi alımlara imkan sağlayan Dahilde İşleme İzin Belgesi, Dış Ticaret Müsteşarlığı'nca düzenlenmektedir.

DİR ithalatı şartlı muafiyet sistemi, eşdeğer eşya kullanımı ve ithalat esnasında alınan vergilerin geri ödenmesi sisteminden oluşmaktadır.

İthalatta şartlı muafiyet sistemi firmalara, Dahilde İşleme İzin Belgeleri kapsamında ihraç edecekleri mamullerin üretimi için gerekli olan ve ithali gümrük vergisine tabi girdileri teminatlı olarak ithal etme imkanı vermektedir.

Bu rejim eşdeğer eşya kullanımı ile de serbest dolaşımdaki hammadde kullanılarak yapılacak nihai ürünün 3. ülkelere ihracatını takiben, her türlü vergiden muaf olarak ve teminat alınmaksızın ithalatına imkan sağlamaktadır.

Geri Ödeme Sisteminde ise, İthalat Rejimi çerçevesinde her türlü vergisi ödenerek serbest dolaşıma giren malların kullanılması ile üretilen mamullerin Dahilde İşleme İzin Belgesi kapsamında 3. ülkelere ihracı halinde ithalat esnasında tahsil edilen vergiler geri ödenmektedir.

Dahilde İşleme izni AB ve 3. ülkelerden yapılan ithalatı Gümrük Vergisi, KDV ve diğer vergi, resim ve harçlardan muafiyet sağlamaktadır.

Dahilde İşleme İzin Belgesi'nin süresi proje konusu malın özelliğine göre belirlenir. Bu süre 12 ayı geçemez. Ancak, DTM mamulün özelliklerini dikkate alarak bu süreyi kısaltabilir. Dahilde işleme izin belgelerine, belgede taahhüt edilen ihracatın % 50'sinin gerçekleştirilmesi halinde belgenin orijinal süresinin 1/4'i kadar ek süre verilebilmektedir.

Dahilde İşleme izin Belgesi süresi sonundan itibaren 3 (üç) ay içerisinde gereken bilgi ve belgelerle birlikte, ihracat taahhüdünü kapatmak için ilgili ihracatçı Birlikleri Genel Sekreterliğine müracaat edilmesi gerekmektedir.

İthal edilen ancak ihracı gerçekleştirilmeyen maddelere ait ithalat esnasında tahsil edilmeyen her türlü vergi, 6183 sayılı Kanuna göre tahsil edilmektedir.

Sorunlar

Dahilde işleme izin belgelerinin kapatma süresi uzun tutulduğundan DİR kapsamında dünya fiyatlarından ithal edilen tarımsal ürünler, iç piyasaya verilmekte ve fiyatları düşürdüğünden yerli üretimi olumsuz yönde etkilemektedir.

Dahilde işleme izin belgelerinin kapatılması ve kapatma oranları usulsüzlüklere ve suiistimallere açıktır.

Dahilde işleme izin belgelerinin kapatma süresi verilen ek süreler ile tarımsal ürünlerde iki üretim dönemini kapsadığından ihracatı artırmak amacına ulaşamamaktadır.

Öneriler

Dahilde işleme izin belgelerinin kapatılmasında hammaddeden elde edilen mamul madde oranları üzerinden kapatma işlemi yapılmalıdır. Kapatma oranları usulsüzlüklere ve suiistimallere fırsat vermeyecek şekilde belirlenmelidir.

Dahilde işleme izin belgelerinin kapatma süresi özellikle tarımsal ürünlerde ek sürelerle birlikte altı ayı geçmemelidir.

DİR kapsamında ithal edilen tarımsal ürünlerin iç piyasaya verilmesine izin verilmemelidir.

6.2.3.3. Sınır ticareti

Mevcut Durum

Sınır ticareti kapsamındaki düzenlemeler uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan yükümlülüklerimizle bağdaşmamakta ve AB ile yürütmekte olduğumuz tam üyelik süreciyle de örtüşmemektedir.

Sorunlar

Sınır ticareti, ithalat ağırlıklı ülkemiz aleyhine işleyen tek taraflı bir sistem haline dönüşmüştür.

10.04.2003 tarihli Resmi Gazetede 2003/5408 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yayımlanarak yürürlüğe giren, “Sınır Ticaret Merkezleri Kurulmasına İlişkin Karar” da Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nın çekinceleri dikkate alınmamıştır.

Asıl amacı bölge kalkınması olan sınır ticareti uygulamasında büyük finansal kaynakların ülke güvenliğini tehdit edebilecek kişi ya da grupların eline geçebileceği konusunda endişeler söz konusudur.

Sınır Ticaret Merkezlerinin Kurulmasına İlişkin Karar, daha önce yürütülmekte olan Sınır Ticareti sistemine alternatif olarak geliştirilmekle birlikte, içeriği itibarıyla fazla bir fark görülmemektedir.

Öneriler

Tarım ürünlerinin her halükarda sınır ticareti kapsamı dışında tutulması gerekmektedir.

Sınır Ticaretinin yeniden düzenlenmesi, Acil Eylem Planı kapsamında EDP-48 nolu tedbir olarak yer almaktadır. Dış Ticaret Müsteşarlığının sorumlu kuruluş olarak belirlendiği çalışmada, Tarım ve Köyişleri Bakanlığının da işbirliği yapılacak kuruluş olduğu unutulmamalıdır.

Sınır Ticareti Merkezlerinin kurulmasına karar verecek komisyonda Tarım ve Köyişleri Bakanlığı da yer almalıdır.

Sınır Ticaret Merkezlerinin Kurulmasına İlişkin Kararın 5. maddesinde; “canlı hayvan ve hayvansal ürünler, veteriner biyolojik ürünler, bitki ve bitkisel ürünlerin üretim materyali (tohum, fide, fidan, çelik, aşı kalemi, aşı gözü, yumru, kök, soğan doku ve diğer her türlü parçaları)” sınır ticaretine konu edilemez ifadesi yer almalıdır.

İthalat ve İhracat başlığı altındaki 9. maddesi “..... üyelerin oy birliği ile teklifi üzerine Dış Ticaret Müsteşarlığınca, ham ve işlenmiş tarım ürünleri için Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca belirlenir.” olarak yeniden düzenlenmelidir.

Uygunluk Belgesi Düzenlenmesi ile ilgili 10.maddede “yetkili ilde asgari 3 yıldır yerleşik olan gıda ile işgal ettiğini ve faaliyette olduğunu belgeleyen kişiler için sınır ticareti kapsamında gıda ithalatı uygunluk belgesi düzenlenir” ifadesi eklenmelidir.

Ortak hükümlerin yer aldığı 12. maddeye “ham ve işlenmiş tarım ürünleri ithalatında Tarım ve Köyişleri Bakanlığının kalite ve sağlık denetim ve kontrolleri yapılmadan ve ulusal mevzuata uygunluğu tespit edilmeden ithalatına izin verilmez.” paragrafının ilave edilmesi gerekmektedir.

6.2.3.4. Gümrük Birliği

Türkiye, Avrupa Birliği (AB) ile bütünleşme hedefine yönelik olarak ortaklık ilişkisinin önemli bir aşaması olan Gümrük Birliğine 1 Ocak 1996’da katılmıştır.

AB ile Türkiye arasında sanayi malları ve işlenmiş tarım ürünlerinin serbest dolaşımına ilişkin bir ekonomik entegrasyon modeli olan Gümrük Birliği sürecinde Türkiye, mevzuatını AB’nin gümrük ve ticaret politikalarına uyumlaştırma yükümlülüğünü üstlenmiştir.

Gümrük birliği; belirlenmiş sanayi ve tarım ürünlerinde serbest dolaşımı ya da belirli bir oranda gümrük tarifesini uygulanması ve üçüncü ülkelerden ithal edilen ürünlerde de ortak gümrük tarifesini uygulanması esasına dayanmaktadır.

Gümrük birliğinin Türk tarımına etkileri konusundaki değerlendirmeyi üç farklı noktadan yapmak gereklidir. Bunlar; tarım ve işlenmiş tarım ürünleri ticareti

dolayısı ile tercihli ticaret anlaşması, tarımsal girdilerin ticareti ve Ortak Tarım Politikasına uyumdur.

Tarım ürünlerinde, ürünlerin sanayi katma değerine karşılık gelen “sabit unsur”dan gümrük vergisi kaldırılmış, buna karşılık tarımsal katma değerine karşılık gelen “değişken unsur” üzerinden, ortak gümrük tarifesine göre belirlenen miktarlarda gümrük vergisi alınmaya devam etmektedir.

Bu malların Türkiye’den AB’ne ihraç edilmesi sırasında AB üçüncü ülkelere uyguladığı tarım payına karşılık gelen vergilerini uygulamaktadır. Bu malların üçüncü ülkelerden ya da AB ülkelerinden Türkiye’ye ithalinde ise Türkiye, Ortaklık Konsey Kararında belirtilen yöntemle hesaplanacak tarım payını uygulamaktadır.

Türkiye’nin 1993-1995 yıllarında toplam dış ticaret hacminde ortalama % 45 olan AB payının 1996-2000 döneminde ortalama % 51 düzeyine yükseldiği görülmektedir. Buna karşılık AB dışındaki ülkelerle ticaretinde Gümrük Birliği sonrasında belirgin bir değişiklik olmadığı görülmektedir.

Gümrük Birliği sonrasında, AB ülkelerinden Türkiye’ye ithal edilen Tarım sektörünün kullanmış olduğu girdilerde fiyatların düşmesi beklenirken bir değişiklik gözlenmemiştir. İşlenmiş tarım ürünleri ticaretinin artmasına paralel olarak, bu ürünlerin imalatında kullanılan temel tarım ürünlerine yönelik talebin artması beklenirken, ham, yarı mamul ve işlenmiş ürünlerde AB pazarına ihracatımızın artması yönündeki beklentiler de gerçekleşmemiştir.

Gümrük Birliği Anlaşması kapsamında bazı marjlar olmak üzere, sanayi ürünlerinde serbest dolaşım sağlanmış, tarım ürünleri için de tercihli ticaret rejimi devreye sokulmuştur. Bu kapsamda, AB ile Türkiye arasında karşılıklı tarım taviz anlaşması yürürlüğe sokulmuştur. Bu anlaşma ile, özellikle ülkemizin rekabet etme şansı yüksek olan ürünlerde ek tavizler alınmış, karşılığında da net ithalatçısı olduğumuz ürünlerde tavizler verilmiştir.

AB uygulamış olduğu Ortak Tarım Politikası ile tarımsal üretimini korumak ve yönlendirmek adına yılda ortalama olarak (toplam bütçesinin yaklaşık % 60) 50 milyar Euro civarında sübvansiyon yapmaktadır. AB’nin verdiği destekli tarımsal ürünler karşısında ülkemiz tarım sektörünün rekabet etmesi oldukça zordur.

Gümrük Birliği Anlaşması kapsamında yapılan tarım tavizi anlaşması ile AB pazarına ihracatımızda bir artış gerçekleşmemiştir.

Sorunlar

Gümrük Birliği Anlaşması kapsamında AB tarafından yapılması öngörülen mali yardımlar çeşitli nedenlerle yapılmamıştır.

Ortak Tarım Politikası kapsamında yapısal düzeyde Tarım sektörümüzde büyük değişiklikler yapılması gerekmektedir.

Ülkemizin özel koşulları nedeniyle uygulanamayan et ve canlı hayvan tavizleri aradan geçen 8 yıl boyunca sorun olmaya devam etmiştir.

Öneriler

Tam üyelik ile birlikte AB tarafından yapılması öngörülen mali yardımların yapılması beklenmektedir.

Tarım sektörümüzde Ortak Tarım Politikasına uygun yapısal değişikliklerin bir an önce yapılması gerekmektedir.

Canlı hayvan ve et ticaretinin hayvancılık sektörümüze olumsuz etkileri yansımada önce hayvancılık sektörü için kapsamlı bir destekleme politikasının uygulamaya konulması gerekmektedir.

6.2.3.5. Serbest Ticaret Anlaşmaları

Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) ülkelerin karşılıklı olarak pazarlara girişte birbirlerine tavizler verdikleri bir tercihli ticaret sistemidir. AB'nin benzer anlaşmalar yaptığı ülkelerle Türkiye'nin de yapacağını taahhüt ettiği ve ticaretin karşılıklı olarak geliştirilmesini sağlayacak, gümrük vergilerini karşılıklı olarak indirerek malların daha kolay dolaşımına imkan verecek anlaşmalardır. AB uyum sürecinde Türkiye'nin öncelikle Macaristan, Polonya, Çek ve Slovak Cumhuriyetleri, İsrail, Romanya, Bulgaristan, Estonya, Letonya ve Litvanya, Fas, Tunus ve Mısır ile tercihli anlaşmalar yapılması öngörülmüştür. Söz konusu bildirimde yer verilen anlaşmalara, daha sonra Malta ve Slovenya da ilave edilmiştir. Ülkemizin, müzakere ettiği Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) metinleri, ilgili AB anlaşmalarına paralel olarak hazırlanmaktadır.

İhracatçılarımızın başta çevre ve komşu ülke pazarlarına giriş imkanlarının artırılması, ihracatımızın Batı Avrupa pazarlarına bağımlılığının azaltılması, bölgesel dağılımında yeni açılımlar gerçekleştirilmesi, ihracatçılarımızın söz konusu pazarlarda AB ülkeleriyle eşit şartlarda rekabet edebilmesinin temini amaçlanmaktadır.

Akdeniz ülkeleri ile imzalanan/paraflanan söz konusu Anlaşmalar, ülkemizin gümrük birliğinden kaynaklanan yükümlülüklerinin ötesinde 27 Kasım 1995 tarihli Barselona Deklarasyonunun öngördüğü Akdeniz havzasında 2010 yılına kadar serbest ticaret alanının tesis edilmesi açısından da büyük önem taşımaktadır.

6.2.3.6. Dünya Ticaret Örgütü

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Tarım Anlaşması 1995 yılında yürürlüğe girmiş ve tarım ürünleri ticareti ile ticareti etkileyen destekleme tedbirleri için yeni kurallar uygulamaya koymuştur. Bu çerçevede üye ülkelerden; iç destekler, pazara giriş (ithalat) ve ihracat desteklerinde indirim taahhüdünde bulunmaları istenmiştir. Bu kapsamda ülkeler gerekli çalışmaları yaparak taahhüt listelerini oluşturmuşlardır.

Tarım Anlaşmasına göre ülkeler gelişmiş ülkeler (GÜ), gelişme yolundaki ülkeler (GYÜ) ve en az gelişmiş ülkeler olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Ancak anlaşma en az gelişmiş ülkeler için herhangi bir taahhüt öngörmemiştir.

İç Destekler üçe ayrılmıştır:

- İndirime tabi olanlar (kırmızı kutu destekleri)
- Kısıtlananlar (mavi kutu destekleri)
- İndirime tabi olmayanlar (yeşil kutu destekleri)

Kırmızı Kutu Desteklerin başında fiyat yoluyla yapılan destekler, girdi sübvansiyonları, fark ve telafi edici ödemeler gelmektedir. Ülkemizde et, süt ve yağlı tohumlara pirim ödemeleri bu kutuya girmektedir. GÜ'lerin 6 yılda % 20, GYÜ'lerin de 10 yılda % 13.3 oranında azaltması ve sonuçta toplam tarımsal üretim değeri itibariyle bu desteklerin, GÜ'ler için en fazla % 5, GYÜ'ler için de en fazla %10 (*de minimis*) olması kararlaştırılmıştır.

Mavi Kutu Destekleri, üretimi sınırlayan programlar kapsamındaki doğrudan ödemeler bu kutuda yer almaktadır. Bu tür ödemeler; baz üretim seviyesinin % 85 veya daha azı üzerinden üretim yapılıyorsa veya sabit sayıda canlı hayvan üzerinden yapılıyorsa iç destek indirim taahhüdü dışında tutulmuştur. Ülkemizde üretim fazlası olan iki üründe (fındık ve tütün) üretim planlaması ve kaliteyi artırma amacıyla yapılan destekler ile çay'da budama tazminatı bu kutuya girmektedir.

Yeşil Kutu Destekleri indirim taahhüdünden muaf destekler olarak da adlandırılabilir bu destekler, ticaret ve üretim üzerinde bozucu etkileri olmayan ya da çok az bozucu etkiye sahip destekleri kapsamaktadır. Ülkemizde Doğrudan Gelir Desteği ile hayvancılık destekleri bu kutuya girmektedir.

Pazara girişi kolaylaştırmak için anlaşma GÜ'lerin 6 yılda gümrük tarife oranlarını % 36 nispetinde, GYÜ'lerin ise 10 yılda % 24 oranında indirmelerini öngörmüştür.

İhracat Teşvikleri özellikle gelişmiş ülkelerin verdiği bu tip desteklerle ilgili düzenlemeler de yine bu ülkeler için önem arz etmektedir. 1986-1990 dönemi seviyeleri üzerinden, GÜ'lerin İhracat destek bütçelerini % 36, ürün miktarını % 21, GYÜ'lerin de bütçelerini % 24, ürün miktarını da % 14 azaltmaları hükme bağlanmıştır. Ancak uygulama döneminde AB ihracat desteklerini ABD de ihracat kredileri ile gıda yardımlarını ticareti bozucu mahiyette kullanmaya devam ettirmişlerdir.

Sonuç olarak, Türkiye ithalatı ülke ekinde tespit edilen ve nispeten yüksek olan gümrük oranlarını 10 yılda % 24 azaltmış, iç destek toplamının toplam tarımsal üretim değerinin % 10'undan fazla olmaması nedeniyle bir indirim gerektirmemiş ve ihracatta ülke ekinde ifade edilmiş olan tarımsal ürünlere (44 ürün veya ürün grubu) bildirimde bulunulan miktarlarda ihracat desteği verebileceği halde değişen şartlar ve bütçe kısıtları nedeniyle yıllar itibariyle 14-18 arasında değişen sayıda ürüne ihracat desteği verebilmiştir.

Sorunlar

Türkiye değişen şartlar ve bütçe kısıtları nedeniyle yıllar itibariyle 44 ürüne ihracat desteği verebileceği halde ihracat desteklerini etkili kullanamamıştır.

GÜ'lerin iç ve ihracat destekleri nedeniyle bir çok üründe GYÜ'lerin gümrük tarifeleri yetersiz kalmaktadır.

GYÜ'lerin bir çok tarımsal üründe maliyetleri yüksek ve verimlilikleri düşük olduğundan GÜ'lerin verdiği iç destekler karşısında rekabet etme imkanı bulamamakta ve koruma oranlarının yüksek olmasını gerektirmektedir.

Anlaşma GÜ'ler tarafından uygulanan destekleme programları nedeniyle bilhassa GYÜ'ler açısından, beklenen gelişmeleri sağlamamıştır.

Öneriler

Türkiye DTÖ'den elde ettiği tarım ürünlerine ihracat desteği verme hakkını sonuna kadar kullanmalıdır.

İthalatta tarifeleri nispeten yüksek olan fakat rekabetçi olamadığı kırmızı et, şeker vb ürünleri tarifelerin yetersizliği karşısında özel ürün statüsünde ve özel koruma mekanizmasıyla korumaya devam etmeli ve Hassas ürünler için ayrıcalık sağlamalıdır.

Tarımsal ürünlerde iç destekleri artırarak gelişmiş ülkeler karşısında rekabet imkanına kavuşturmalıdır. Yasak destekler kapsamındaki prim desteklerini mavi kutu kapsamına kaydıracak bir program üzerinde gerekli çalışmaları yapmalıdır.

Kıt kaynaklı, geçimlik üretim yapan çiftçiler için ayrı bir destekleme programı geliştirmelidir. Tarım işletmelerinin alt yapıları ile teknolojik düzeylerini geliştirmeli ve AR-GE'ye dayalı yeşil kutu desteklerini artırmalıdır.

GÜ'lerin iç destekleri disiplin altına alınmalı ve bu ülkelere çeşitli adlar altında sınırsız destek verme imkanı tanınmamalıdır.

6.2.3.7. Tarım ürünleri dış ticareti

Mevcut Durum

Topluluk pazarına girişte ülkemizin ihraç ürünlerinin muhatap olduğu koruma oranlarının diğer üçüncü ülkelere kıyasla elverişli olduğu açıktır. Ancak, yine de ihracatımızın arzu edilen potansiyeli yakalayamadığı da bir gerçektir.

Ülkemizin de taraf olduğu ve Anayasamızın 90. maddesi uyarınca kanun hükmünde olan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Tarım Anlaşmasının 4 üncü maddesi gereği İthalat Rejimi Kararı uyarınca, gümrük vergisi ve/veya toplu konut fonu ödenmek kaydıyla izin alınmaksızın tarım ürünleri ithalatı serbest bulunmaktadır.

Tarım ürünleri ithalatında uygulanan koruma oranları tespit edilirken, uluslararası anlaşmalardan doğan yükümlülüklerimiz çerçevesinde, üretim-tüketim dengesi, ihracat-ithalat istatistikleri, uygulanan destekleme politikaları, iç ve dış piyasa fiyat oluşumları ile ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri dikkate alınmakta, bu çerçevede değişen şartlara uygun olarak İthalat Rejimi Kararı'nda gerekli düzenlemeler yapılmaktadır. Bu düzenlemeler yapılırken, tarım sektörünün ülke ekonomisi içerisindeki yeri ve sosyal açıdan sahip olduğu hassasiyet göz önünde bulundurularak, her bir ürün ve ürün grubu ayrı ayrı değerlendirilmektedir.

Çizelge 6.9. En Fazla İhrac Edilen Tarım Ürünleri (Dolar)

GTİP	ÜRÜN ADI	1998	1999	2000	2001	2002	2003
0302	Balık (Taze/Soğutulmuş)	12.081.042	33.556.652	21.225.077	26.548.853	46.108.505	74.035.059
0504	Hayvan Bağırsak, Mesane ve Midesi (Taze/ Soğut/Donmuş)	41.982.405	40.583.791	36.759.063	26.812.527	35.877.665	46.492.278
0702	Domates (Taze/Soğutulmuş)	57.076.126	18.901.977	37.501.843	48.913.798	70.001.123	88.651.195
0709	Diğer Sebzeler (Taze/ Soğutulmuş)	28.672.638	29.738.246	27.911.319	27.500.716	37.191.389	49.453.406
0710	Sebze (Buharda/Suda Kaynatılarak Piş.-Donmuş)	26.074.071	20.422.461	23.225.418	27.301.368	28.543.988	39.339.402
0713	Kuru Baklagiller (Kabuksuz) (Taneleri İkiye Ayrılmış)	197.035.360	133.865.061	100.885.474	193.526.162	116.459.079	195.923.061
0802	Diğer Kabuklu Meyvalar (Taze/Kurutulmuş) (Kabuğu Çıkarılmış/Soyulmuş)	607.891.199	462.156.919	379.408.055	518.241.777	419.097.217	453.996.806
0804	Hurma, Incir, Avokado Ve Guava Armudu, Mango, Mangost (Taze/Kurutulmuş)	77.868.002	77.310.592	68.730.397	73.452.276	81.446.335	89.933.927
0805	Turuncgiller (Taze/Kurutulmuş)	158.009.761	251.347.923	173.064.063	212.367.206	257.940.044	258.921.711
0806	Üzümler (Taze/Kurutulmuş)	234.668.576	228.267.845	225.725.998	195.880.360	192.029.392	235.193.149
0809	Kayısı, Kiraz, Şeftali, Erik Ve Çakal Eriği (Taze)	25.284.643	43.223.710	31.359.260	63.199.775	66.800.012	114.229.217
0813	Meyvalar (Kuru), Sert& Kabukluların Karışımları	127.677.755	133.096.251	116.579.373	94.073.247	124.962.829	156.941.362
1003	Arpa	117.232.770	21.205.158	20.108.099	16.188.682	58.909.883	41.163.630
1101	Buğday Unu/Mahlut Unu	90.338.387	40.374.422	64.681.031	30.887.112	47.607.578	111.462.397
1207	Yağlı Tohumlar Ve Meyvalar	23.157.234	27.139.898	17.809.412	24.721.328	22.449.208	39.198.964
1509	Zeytinyağı ve Fraksiyonları	74.450.361	166.136.512	29.124.766	132.648.303	46.541.557	162.004.706
1517	Margarin	114.477.146	80.501.833	58.398.772	54.296.096	60.225.822	93.664.585
1701	Kamış/Pancar Şekeri Ve Kimyaca Saf Sakkaroz(Katı)	76.266.534	105.588.482	129.191.847	221.719.351	36.032.219	47.514.189
1704	Kakao İçermeyen Şeker	135.299.904	91.431.821	92.777.044	99.830.850	99.095.265	121.775.911
1806	Çikolata Ve Kakao İçeren Diğer Gıda Müstahzarları	71.689.433	59.217.172	63.151.638	68.801.625	79.620.345	129.698.895
1905	Ekmek, pasta, kek, bisküvi vs. ile boş ilaç kapsülü mühür güllacı vs.	142.628.361	87.780.941	86.645.680	98.764.515	125.608.177	180.440.582
2001	Sebze, meyva, sert kabuklu meyva ve diğer bitki parçaları	84.688.694	72.336.439	67.932.406	86.584.864	86.094.754	105.053.064
2002	Domatesler (sirke/asetik asitten başka şek.hazırlan.)	141.135.020	132.264.782	100.700.368	81.987.897	90.183.642	117.738.321
2005	Diğer sebzeler (sirke/asetik asitten başka usulde hazır.) konserve-dondurulmamış	41.936.432	36.931.506	33.117.994	51.456.495	54.360.079	79.517.621
2007	Reçel, jöle, marmelat, meyva püresi ve pastaları	46.896.353	40.008.529	40.238.230	42.237.546	40.294.973	58.359.517
2008	Başka yerinde belirtilmeyen meyva ve yenilen diğer bitki parçaları konserveleri	239.944.098	217.150.374	199.286.156	217.407.806	206.977.196	233.742.724
2009	Meyva ve sebze suları (fermente edilmemiş.)	63.414.258	69.706.254	42.099.784	45.827.328	36.320.250	72.584.177
2102	Mayalar, cansız diğer tek hücreli mikroorganizmalar	88.394.212	71.607.680	81.488.859	77.941.201	91.933.860	94.317.330
2401	Yaprak tütün ve tütün dökün.	521.473.431	478.624.027	368.362.939	354.314.631	285.629.797	328.975.520
2402	Tütün/tütün yerine geçen maddelerden purolar, sigarillolar ve sigaralar	55.738.720	67.997.410	96.315.410	72.684.610	89.976.360	74.922.206
Değer (\$)		3.723.482.926	3.338.474.668	2.833.805.775	3.286.118.305	3.034.318.543	3.895.244.912
Toplam Tarımsal Ürün İhracat Değeri (\$)		4.778.612.766	4.173.825.850	3.619.423.163	4.071.076.708	3.752.287.095	4.840.436.864

Kaynak: DTM 2004

Ülkemizde en fazla ihraç edilen tarım ürünlerinin 1998-2003 dönemindeki ihracat değerleri Çizelge 6.9'da sunulmuştur. Bu ürünlerin 2003 yılı ihracat değerinin toplam tarım ürünleri ihracat değeri içindeki payı yaklaşık % 80'dir. Aynı yılda ihracatta en fazla ağırlığı olan ürünler aşağıda verilmiştir.

- Kabuklu Meyveler
- Kuru Baklagiller
- Turunçgiller
- Üzümler
- Meyveler
- Zeytinyağı ve Fraksiyonları
- Ekmek, pasta, kek, bisküvi vs. ile boş ilaç kapsülü mühür güllacı vs.,
- Başka yerinde belirtilmeyen meyve ve yenilen diğer bitki parçaları konserveleri
- Yaprak tütün ve tütün döküntüleri

Ülkemizde en fazla ithal edilen tarım ürünlerinin 1998-2003 dönemindeki ithalat değerleri ise Çizelge 6.10'da verilmiştir. Bu ürünlerin 2003 yılı ithalat değerinin toplam tarım ürünleri ithalat değeri içindeki payı yaklaşık % 87'dir. Aynı yılda ithalatta en fazla ağırlığı olan ürünler aşağıda sunulmuştur Bunlar;

- Buğday,
- Mısır,
- Soya Fasulyesi,
- Ayçiçeği Tohumu,
- Palm Yağı ve Fraksiyonları,
- Kakao Dane ve Kırıkları,
- Tarifenin Başka Yerinde Yer Almayan Gıda Müstahzarları,
- Yaprak Tütün ve Tütün Döküntüleri,

Sorunlar

Ülke tanıtımı ve markalaşma yeterli düzeyde değildir.

Tarım ürünleri pazarlanması konusunda yeterli bilgi birikimi yoktur.

İhracatla ilgili devlet yardımları hakkında ihracatçının bilgisi eksiktir.

Üretim ve muhafaza koşulları ile ambalajlama konusunda yetersizlikler görülmektedir.

Dünya üretim ve tüketim trendleri yeterince takip edilememektedir.

Bazı tarım ürünlerinde üretici ihracatçı arasında dikey entegrasyon sağlanamamaktadır.

Komşu ülkelerle ticaret geliştirilememiştir.

Çizelge 6.10. En Fazla İthal Edilen Tarım Ürünleri (Dolar)

GTİP	Ürün Adı	1998	1999	2000	2001	2002	2003
0303	Balıklar (Dondurulmuş)	33.856.989	25.252.025	31.343.132	8.675.634	14.367.409	26.114.297
0402	Süt Ve Krema (Konsantre Edilmiş, Tatlandırıcı Madde İçerenler)	14.453.004	14.211.631	12.093.544	5.683.252	8.733.361	20.660.425
0504	Hayvan Bağırsak, Mesane Ve Midesi (Taze/Soğuk/Donmuş)	12.377.657	11.607.986	17.105.663	11.500.694	22.172.834	26.378.803
0803	Muz (Taze/Kurutulmuş)	48.023.612	58.349.195	49.023.608	16.490.146	25.621.889	36.350.399
1001	Buğday Ve Mahlut	232.205.727	185.896.726	126.142.660	49.620.882	150.471.783	276.927.865
1005	Mısır	97.514.276	98.176.661	146.887.464	65.634.797	133.754.357	276.182.392
1006	Pirinç	96.455.757	97.605.506	108.215.413	57.682.971	86.299.716	122.785.603
1201	Soya Fasulyesi	78.466.478	74.464.525	82.938.975	67.386.583	139.613.537	220.441.161
1206	Ayçiçeği Tohumu	178.517.671	119.484.888	103.323.583	42.706.560	42.008.275	151.006.326
1207	Yağlı Tohumlar Ve Meyvalar	35.554.268	20.441.160	36.296.621	22.547.024	41.689.521	44.718.732
1209	Ekim Amacıyla Kullanılan Tohum, Meyva Ve Sporlar	43.353.413	39.337.698	36.205.191	25.407.428	36.632.909	47.036.627
1302	Bitkisel Özsü Ve Hülasalar; Pektik Maddeler, Pektinatlar, Pektatlar; Ağarağar	15.456.226	16.706.332	17.457.044	18.008.137	24.466.184	36.642.219
1502	Siğır, Koyun/Keçi Yağları	71.819.566	50.406.074	49.617.608	32.073.762	47.496.788	61.549.897
1507	Soya Yağı Ve Fraksiyonları (Kimyasal Olarak Değişmemiş)	101.246.793	86.101.133	61.244.044	56.213.052	71.738.274	72.670.193
1511	Palm Yağı Ve Fraksiyonları (Kimyasal Olarak Değişmemiş)	109.294.890	81.643.063	74.755.385	80.555.161	103.050.561	157.664.052
1512	Ayçiçeği, Aspir/Pamuk Tohumu Yağları (Kimyasal Olarak Değiştirilmemiş)	109.029.357	75.383.831	44.552.606	63.077.163	52.115.374	54.047.339
1513	Hindistan Cevizi, Palm Çekirdeği/Babassu Yağları (Kimyasal Olarak Değiştirilmemiş)	35.865.796	41.589.750	41.606.489	23.424.134	33.472.702	41.765.814
1515	Diğer Bitkisel Sabit Katı Ve Sıvı Yağlar (Kimyasal Olarak Değiştirilmemiş)	52.685.077	57.410.442	49.300.356	40.630.155	65.724.507	75.232.049
1702	Diğer Şekerler (Kimyaca Saf Laktoz/ Maltoz/Glikoz/ Fruktoz) -Katı, Suni Bal	4.016.948	4.862.259	4.168.955	5.738.551	8.185.263	21.384.247
1801	Kakao Dane Ve Kırıkları (Ham/Kavrulmuş, Bütün/ Kırık)	41.244.372	46.518.236	36.070.529	48.608.787	72.744.900	148.020.470
1805	Kakao Tozu (İlave Şeker/ Diğer Tatlandırıcı İçermeyen)	5.771.696	5.501.617	6.039.518	5.133.428	10.983.403	20.023.620
1806	Çikolata Ve Kakao İçeren Diğer Gıda Müstahzarları	18.288.669	14.960.163	19.359.864	17.230.203	20.274.082	24.060.282
1901	Malt Hülasası; Un, Nişasta Ve Malt Esaslı Müstahzarlar	19.279.858	17.839.135	16.144.114	18.356.256	16.843.629	28.484.323
2101	Kahve, Çay Ve Paraguay Çayı Hülasası, Esans, Konsantreleri Ve Müstahzarları	23.120.085	27.954.961	26.694.799	23.802.103	25.887.594	31.406.283
2106	Tarifenin Başka Yerinde Yer Almayan Gıda Müstahzarları	57.604.993	57.024.122	72.132.718	66.856.831	96.683.156	111.909.070
2302	Hububat Ve Baklagillerin Kepek, Kavuz Ve Diğer Kal.	7.425.541	7.312.475	14.660.830	3.041.479	13.565.495	29.883.792
2304	Soya Fasulyesi Yağı Üretiminden Arta Kalan Küspe Ve Katı Atıklar	88.043.260	95.234.689	115.563.510	84.251.329	78.912.693	95.384.955
2309	Hayvan Gıdası Olarak Kullanılan Müstahzarlar	23.720.834	30.229.681	26.576.503	23.935.249	31.817.345	38.715.723
2401	Yaprak Tütün Ve Tütün Döküntüleri	255.497.711	247.591.442	308.183.499	243.369.255	162.086.598	176.911.347
2403	Homonize Edilmiş Tütün Ve Tütün Yerine Geçen Madde Hülasaları	51.476.068	45.739.349	42.502.214	39.803.828	45.745.149	57.955.576
Değer (\$)		1.961.666.592	1.754.836.755	1.776.206.439	1.267.444.834	1.683.159.288	2.532.313.881
Toplam Tarımsal Ürün İthalat Değeri (\$)		2.412.175.032	2.124.907.574	2.219.546.468	1.553.297.950	2.007.486.779	2.900.660.412

AB’nce et ve süt ürünleri üretiminde aranan sağlık, kalite, hijyen koşulları ve standartları hayvancılık işletmelerimizce karşılanamamaktadır.özellikle geleneksel ihraç ürünlerimizden olan kuru meyvelerde (fındık, kuru incir, antep fıstığı) zaman zaman aflatoksin sorunu karşımıza çıkmaktadır. Yaş meyve ve sebze ihracatında pestisit kalıntıları (yeşil biberde methamidophos) ihracatımızı olumsuz yönde etkilemektedir.

Bazı tarım ürünlerine ilişkin Dünya Ticaret rgt tarife taahhüdü seviyelerinin yetersiz ve taahhtlerimizin ad valorem (değer üzerinden) olması nedeniyle, zaman zaman gerek dünya fiyatlarında gerekse döviz kurlarında yaşanan düşüşler sonucunda, söz konusu gümrük vergileri tarım ürünlerinin dış rekabete karşı korunmasında yetersiz kalmaktadır. Bu sorun, özellikle eltik, pirinç, yağlı tohumlar ve bitkisel yağlar ile şekerde yaşanmakla birlikte, canlı hayvan ve et ithalatında Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nca sürdürülen kontrol belgesi düzenlenmemesi uygulamasına son verilerek ithalatın açılması durumunda anılan ürünlerin ithalatında da ortaya çıkabilecektir.

Ülkemiz tarımsal üretim deseni incelendiğinde, üretim daha çok bitkisel ürünlerde yoğunlaşmasına rağmen yağlı tohumlar, pamuk ve virjinya-burley tipi tütün gibi endüstriyel ürünler ile yem ve nişasta sanayinin hammaddesi niteliğindeki mısır ve temel gıda maddesi olan pirinçte arz açığımız bulunduğu, katma değeri bitkisel üretime göre daha yüksek olan hayvancılık sektöründe sağlanan gelişmelerin istenen seviyeye ulaşmadığı anlaşılmaktadır. Keza, tarım ürünleri ithalatı incelendiğinde de, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nca kontrol belgesi düzenlenmemesi nedeniyle canlı hayvan ve et ithalatı yapılamaz iken, süttozu, peynir ve tereyağı gibi hayvansal ürünler ile mısır, pirinç, yağlı tohumlar, bitkisel ham yağlar, küspeler ile virjinya-burley tipi ttnlerde yüksek miktar ve değerlerde ithalat gerçekleştirildiği görülmektedir.

Yerli retiminde sorun yaşanan ve yüksek miktarda ithalata konu olan söz konusu ürünlerde, sadece “Doğrudan Gelir Desteği” uygulaması ile üretimde arzulan gelişmelerin sağlanması olası görülmemektedir.

Bu bağlamda, prim uygulamasına tahsis edilen kaynağın artırılması, pamuk ile soya, kolza ve ayçiçeği tohumunda uygulanan prim miktarlarının yeterli seviyede tespit edilmesi ve ekim sezonundan önce üreticilerin bu ürünlerde prim verileceği hususunda bilgilendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Diğer taraftan, mısır ve diğer yem bitkileri üretimi teşvik edilerek yem sanayinin hammadde girdileri ucuzlatılmalı ve hayvancılık sektörünün içinde bulunduğu krizden çıkmayı kolaylaştırılmalıdır. Bu ürünlerde uygulanacak teşviklere bağlı olarak üretimde sağlanacak artış, ithalatın azalması yönünde etki yaratacak ve tarım ürünleri açısından dış ticaret dengemizi olumlu yönde etkileyecektir.

neriler

Laboratuvarlarımızın ivedilikle akredite edilmesi için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

Pestisit kalıntı kontrol ve denetim planları AB’nin istediği düzeye getirilmelidir.

Özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerin devlet yardımlarından daha fazla yararlanabilmeleri için, ihracatla ilgili devlet yardımları hakkında bilgilendirme çalışmalarının artırılarak devam ettirilmesi önem arz etmektedir.

Tarım ve gıda ürünleri için depo koşulları büyük öneme sahiptir. Ayrıca, depolar giderek yüksek teknoloji gerektiren bir yapıya bürünmektedir. Bu nedenle, her üretici ve ihracatçının bu tür yatırım yapması mümkün olmadığından, modern depo girişimciliğinin özendirilmesi yararlı olacaktır.

Son yıllarda özellikle sanayileşmiş ülkelerde aşırı kilo sorunu olan tüketici sayısında bir artış gözlenmektedir. Diğer yandan, gittikçe yaşlanan nüfusun sağlık sorunları da bu ülkelerin sağlık bütçelerine ek yük getirmeye başlamıştır. Bu problemlerin çözümüne yardımcı olmak üzere, dünya gıda üretim ve tüketim trendleri takip edilmeli ve özellikle zeytinyağı ve sebzeye dayalı Akdeniz tipi gıda tüketiminin önemi vurgulanmalıdır.

Yıllar itibarıyla incelendiğinde, tarımsal ürün ihracatımızın ağırlıklı olarak meyve sebze ve işlenmiş tarım ürünlerinden oluştuğu görülmektedir. Ancak, ülkemizde dış pazarların talep ettiği şekilde tarımsal ürün üretilmesi konusunda sıkıntılar bulunmaktadır. Dış pazarlarda talep edilen çeşit ve türlerin tespitini müteakip, ilgili kurumlar tarafından bu türlerin fide veya tohum halinde yetiştirilmesi sağlanarak, üreticiye satışının danışmanlık hizmetleri ile birlikte sağlanması yönünde çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Dış pazar taleplerine uygun üretim yapılabilmesi için üretici-ihracatçı arasında sözleşmeli üretimi de içine alan bir iletişim ve entegrasyon sağlanmalıdır. Ancak teşvik edebilmek ve yönlendirebilmek amacıyla ihracat desteklerinden üreticiye bir destekleme yapılmalıdır.

Komşu ülkelerle ticaret geliştirilmeli ve ticareti engelleyen sorunlar yapılacak anlaşmalarla ortadan kaldırılmalıdır. Söz konusu ülkelere tarım ve gıda ürünü pazarlanabilmesi için yerel özellikler ve kalite standartlarına da dikkat edilmelidir.

Tarımsal ürün dış ticaretini gününbirlik izlemek, süratle politika geliştirmek ve uygulamaya koyabilmek açısından Dış Ticaret Müsteşarlığı ile Tarım ve Köyşleri Bakanlığı arasında bir veri ağı ve oluşturulmalıdır.

Tarım ürünleri dış ticareti ile ilgili yapılacak anlaşmalarda (Sınır Ticareti, Serbest Ticaret Anlaşmaları, Gümrük Birliği ve DTÖ vb) Tarım Bakanlığının etkinliği artırılmalıdır.

Tarım ürünleri ile ilgili Dahilde İşleme Rejimi kapsamında yapılacak ithalat Tarım Bakanlığının görüşüne dayandırılmalıdır.

Tarım Ürünlerine verilecek İhracat iadelerinde Tarım Bakanlığının görüşü esas alınmalıdır.

KAYNAKLAR

- Acar, S.,1997. Pamuk Futures Piyasasının Tekstil Sektörüne Etkileri Üzerine Araştırma, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi: 1997, İzmir.
- Agra Europe,2000. <http://www.static.highbeam.com/agraeurope>
- Anonim, 2003.Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuğu ve Ürün Senedi Sistemi,ACDI/VOCA–Vak-Bir A.Ş.,Ankara.
- Avrupa Birliği Konsey ve Komisyon Tüzükleri (EEC No:1766/92, 824/2000, 1253/99, 2131/93, 2273/93)
- Demirel,İ.,2002. Hukuk Elektronik Yaşam ve Ticaretin Hizmetinde veya Siber uzayda Hukukun Yükselişi. <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ekim2002>
- DİE,2004. Ankara.
- DPT,2001. Su Ürünleri ve Su Ürünleri Sanayi Özel İhtisas Raporu. DPT Yayını,Ankara.
- DTM,2004. Dış Ticaret Müsteşarlığı Kayıtları, Ankara.
- <http://www.dtm.gov.tr>
- <http://www.igeme.org.tr>
- <http://www.e-ticaret.gov.tr>
- <http://www.vob.org.tr>
- Güneş,T.1996. Tarımsal Pazarlama.A.Ü.Z.F. Yayın No:1467 Ders Kitabı:435,s:339,Ankara.
- İzmir Ticaret Borsası,1991.Ticaret Borsaları ve İzmir Ticaret Borsası, İzmir.
- İzmir Ticaret Borsası,1999. Tarımsal Ürünlerin Pazarlanması ve Ticaret Borsaları, İzmir.
- İzmir Ticaret Borsası,1999. İzmir Ticaret Borsası'nın Tarım Sektörünün Sorunlarının Çözümüne Yönelik Önerileri Raporu,İzmir.
- Kaya,H.G.,2002. Türk tarım Sektöründe E-Ticaret Fırsatları ve Potansiyel Sorunlar. TKB APK Pazarlama ve Dış Ticaret Daire Bşk.,Ankara.
- Mızrak,G.,2003. Ürün Piyasalarını Geliştirme Projesi: Ticari Kuruluşların Geliştirilmesi ve Piyasa Gözetim Kapasitesinin Arttırılması: Pilot Proje, ACDI/VOCA – Vak-Bir A.Ş.,Ankara.
- Özçelik,A.,Turan,A. ve Tanrıvermiş,H.,1999. Türkiye’de Tarımın Pazara Entegrasyonunda Sözleşmeli Tarım ve Bu Modelin Sürdürülebilir Kaynak Kullanımı İle Üretici Geliri Üzerine Etkileri.TEAE,s:156, Ankara.
- Öztuna Cox, B.,2002.Avrupa Birliği Hukukunda Elektronik Ticaret ve Türkiye’deki Gelişmeler. Pusula Yayıncılık ve İletişim Ltd.,s:132, İstanbul.
- T.C.Resmi Gazete,2004. 2004-2005 Dönemi Hububat Ürünü Alımı ve Satımı Hakkında Karar.Resmi Gazete: 5 Haziran 2004,Ankara.
- TKB,1996. Türk Su Ürünlerinin Mevcut İç ve Dış Pazarları İle Gelecekteki Pazar Olanakları Üzerine Bir Çalışma. TKB TUGEM, Cilt:1-2, Ankara.
- TKB,2004a. 2001-2002 Su Ürünleri Ekonomisi, Üretim, Miktar ve Değer Değişimleri, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yayını, Ankara.
- TKB, 2004b. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı 1994-2004 Kayıtları , Ankara.
- TKB,2004c. Sınır Ticareti Bilgi Notu.Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Pazarlama ve Dış Ticaret Dairesi, 28.07.2004, Ankara.
- TKB,2004d. I. Hayvancılık Kongresi Sonuç Raporu 3-5 Kasım 1998, TKB yayını, Ankara.

- TMMOB,2003.AB Genişleme Sürecinde Türkiye “Tarımsal ve Kırsal Kalkınma Politikaları”.TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yayınları, Ankara.
- TMO,2004.2004-2005 Alım Dönemi Hububat Alım Şartları Baremleri ve Depolama işleri Genel Yazısı, Ankara.
- TMO,1984.TMO Ana Statüsü.Resmi Gazete:11 Aralık 1984,Ankara.
- TÜSEMKOM,2004. TÜSEMKOM Kayıtları,Ankara.
- Yıldırım,Ş.,2001. Avrupa Birliği ve Türkiye’de Tarımsal Yapı ve Verimlilik (Tam Üyelik Açısından Bir Değerlendirme). MPM Yay. No:659,s:131,Ankara.
- YÜCER,A.A.,YALÇIN,M.,2004. Dünya ticaret Örgütü 31 Ağustos 2004 Tarihli Mutabakat Metninin Türk tarım Ürünlerine Etkileri Raporu. TKB, APK Kurul Başkanlığı. Ankara.